

**נפגשים על הטריבונה:
שדרים כיזמי תקשורת**

**חומר נפש:
שידורי הייעוץ
הפסיכולוגי**

**ברוך מאירי חוזר
ללשכת העבודה**

אין תגובה

**העיתונות שומרת
על זכות השתיקה**

- כתבות, מאמרים, טורים ומדורים מאת** נחום ברנע • כרמית גיא • לאה ליאור • דן כספי • ארן ליביו • ענת באלנינט • תמר גוטמן • שחר אבירי • ירמי עמיר • יואב לימור • יוסף אלגזי • ערן סבג • ארנון לוי • אלי אברהם • גבי וימן • רון שפירא • עמוס נוי • רפי מן • גלית ימיני • עוזי בנימין

אנחנו הרי יודעים שאין לך זמן לאכול

כל המידע שאתה צריך, ורק המידע שאתה צריך על עולם השיווק, הפרסום והמדיה ישירות אליך בארבעה ערוצים, לבחירתך:

- Newsletter יומי בנושא פרסום ומדיה - ההרשמה באתר www.themarker.com
- מדור הפרסום והמדיה באתר www.themarker.com
- מדור השיווק והפרסום במגזין TheMarker - למנוי חייגו 1-700-700-250
- חדשות הפרסום והמדיה ברדיו TheMarker - חייג 050-232322 או *12 מרשת פלאפון

The Marker
המדיה לקהילת העסקים בישראל

כשהמיקרופון פתוח

התכיפות שבה באים פיגועים מצדיקה עיון מחודש באופן שבו מסקרת אותם התקשורת האלקטרונית, בעיקר הרדיו. יום שידורים אופייני נשמע, בתקופה האחרונה, כך: מדי כמה שעות פורצת אל גלי האתר ידיעה מרעישה על מעשה חבלה נוסף. השידור הרציף נקטע וכתבינו, הממהרים לשטח, מתחילים לשתף את הציבור ברסיסי המידע המגיעים אליהם: הם מתקרבים לזירת האירוע, הם פגשו מישהו ששמע בום, הם מראיינים עד ראייה שראה מרחוק תמרות עשן, הם הצליחו לאתר קצין משטרה שמאשר שהיה פיגוע שפרטיו נברקים, וכך הלאה וכך הלאה. המידע מגיע למאזינים טיפין טיפין, ומטבע הדברים הוא מסולף. לא פעם נכשלו שדרינו החרוצים במסירת פרטים קריטיים מוטעים (כתבת קול-ישראל שדיווחה כי ייתכן שהשר זאבי התאבד; כתב גלי-צה"ל שדיווח כי אם ושתי בנותיה – ולא אחת – נרצחו בחדירת המחבל למושב חמרה).

פיגוע מחולל אנדרלמוסיה בזירה שבה הוא מתרחש: השידור הישיר, המהיר, משתף את הציבור כולו בחוויה המקוטעת, הווועתית, שעוברת על מי שנמצא באירוע ובסביבתו הקרובה: אחד ראה גופה, שני ראה פצוע, אשה הבחינה באדם חשוד. השדרים להוטים להעביר דרך המיקרופון כל פריט מידע שהם מצליחים ללקט. באופן זה הם משתפים את הציבור כולו במחזה הנורא הנגלה לעיניהם וגם בתהליך הבנייה של התמונה העיתונאית המתארת אותו. יתרונה של הגישה הזו בהצלחתה להפיץ בזמן אמת לכל בית התרחשות אותנטית; חולשתה באופיו המרוסק, המכולכל והמטעה של התיעוד שהיא מעבירה.

השידור החי אינו רק ביטוי ליצר עיתונאי בריא; הוא מונע גם על-ידי שיקולים אחרים, כמו תחרות ורייטינג. בתוקפם של מניעים אלה מקבלים, לא פעם, הדיווחים על פיגועים ממדים מופרזים: שידורי הרצף נקטעים פעם אחר פעם כדי להביא עדויות נוספות מהשטח שאין בהן כל עניין, שדרים מתפרצים לשידור כדי לחזור על מידע משומש, פרשנים ופוליטיקאים מוכרים מוזמנים להעלות גירה את הערכותיהם הידועות על המצב.

בשגרה העיתונאית הזו יש שתי חולשות עיקריות: היא מעצימה את הבהלה שמתחוללת במקום האירוע ומפיצה אותה לכל עבר; היא מאיימת להבריח את המאזינים מהרדיו. כדאי, אולי, לנסות פעם גישה אחרת: לדווח על הפיגוע ברגע שהתרחש ולחזור ולשדר רק לאחר שנאסף מספיק מידע המציג תמונת מצב משמעותית ומוסמכת. הואיל ומושא הדיווחים הישירים הוא התרחשות טרגית, שיש בה הרוגים ופצועים, נכון אולי להכפיף מוסכמות עיתונאיות לשיקולים הנוגעים לכבוד האדם ולטובת הציבור.

עוזי בניזמן

6	שומרים על זכות השתיקה: מדיניות התגובה של העיתונים ארן ליביו
10	תצאו לנו מהעיניים: הקשר בין שביתת הנכים לסירובניקים כרמית גיא
12	נפגשים על הטריבונו: כאשר שדרים הם גם יזמים עסקיים שחר אבירי
14	מבט מכיסא גלגלים: עדות אישית על יחס התקשורת לשביתת הנכים לאה ליאור
16	תיוה: ערוץ לכל צופה דן כספי
19	גיבורים על חלשים: המתקפה על ערוץ 10 ירמי עמיר
20	חומרי נפש: תוכניות הייעוץ הפסיכולוגי ברדיו ובטלוויזיה ענת באלניט
24	עולם ורוד: יח"צנות במוספי האינטרנט חמר גוטמן
28	בחזרה ללשכת העבודה: ניסיון אישי ברוך מאירי
30	היום הם, מחר אנחנו: סתימת פיות לפלסטינים יואב לימור
32	דעת הקהל: יוסף אלגזי, ענת באלניט, ארנון לוי, ערן סבג
34	חופש הביטוי של המו"ל: תכתביו של ישראל אספר בקנדה גלית יחיני
36	לאיזה צד נוטים עיתונאים אלי אברהם
38	קורא מן השורה: תשובות שלא נשמעו אף פעם עמוס נוי
39	מתי גולן צדק גבי וימן
40	אתה בעצמך מכוער רון שפירא
42	עין בינלאומית: "עיתונאות שלום" רפי מן
44	מסיבת עיתונאים
45	אירועי תקשורת

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE

מזכיר המערכת: ארנון לוי
השער: בתיה קולמן
דפוס: העיר העתיקה
כתובתו באינטרנט: www.idi.org.il
דואר אלקטרוני: arnon@idi.org.il
ISSN 0793-5781

עורך: עוזי בניזמן
מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן
ייעוץ: פרופ' ירון אזרחי, משה גביש
עריכה גראפית: סטודיו זה
עריכה לשונית: מיכל רוזנבל

"העין השביעית"
בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה
ת.ד. 4702 ירושלים 91046
מלפון: מערכת 025300866
מוניים ומונהלה: 025300841
פקס: 035488633

1970 היה שמעון פרס פוליטיקאי צעיר ושאפתן, שתר אחר מיניסטרויון שייתן פורקן לכישוריו. ראש הממשלה היתה גולדה מאיר. היא טיפחה כלפי פרס טינה רבת שנים. בגלל הטינה ההיא, או בגלל סיבות אחרות, היא בחרה למנות אותו לשר הדואר. עד פרס, הדואר נחשב לנחות במשרדי הממשלה, אחירתאומו של משרד המשטרה. מה עשה שר הדואר? הכריז מפעם לפעם על בול חדש, ציוני להתפאר, השיק בטקס חגיגי את מעטפות היום הראשון והשיב בהתחמקות אדיבה לאזרחים הנזעמים, שתהו לדעת מדוע במדינתנו הצעירה והפורחת צריך לחכות שבע שנים לקבלת טלפון, ומדוע רק בשירי ילדים הדואר בא היום. לא במקרה נפל התפקיד בידי המזרחי התורן של מפא"י, או בידי אחרון נציגי המפלגות הדתיות. תהילה לא היתה ברואר: רק בולים. פרס תפס מיד מה לא בסדר ברואר: השם. הוא העניק למשרד שם חדש, נוצץ, מודרני, קליט: משרד התיק-שירות. לטלפונים אמנם המשכנו לחכות, אבל ההמתנה הפכה להרבה יותר מלבנת. מעצבן לחכות לדואר. מסקרן לחכות לתיק-שירות.

לימור לבנת זכתה במשרד ב-1996, בממשלתו של בנימין נתניהו. היא היתה בת 45, פוליטיקאית עוד יותר צעירה ועוד יותר שאפתנית משהיה פרס, זריזת מחשבה ודיבור, נחרצת. כבר אז ידעה הכל: לא נולד האיש שיכול היה ללמד אותה משהו. היא חיכתה בקוצר-רוח לדו"ח של ועדה בראשות האלוף (מיל') יוסי פלד, שמונתה לגבש המלצות לשוק התקשורת לחמש השנים הבאות. כשהושלם הדו"ח, אימצה אותו מיד. בתחילת יוני '97 היא נפגשה בלשכתה עם חברי מערכת "העין השביעית". היא פירטה בכיחון רב את ה"אני מאמין" התקשורת שלה. בני שיחה ניסו לצנן את התלהבותה. העלו ספקות. ציטטו מחקרים מלומדים. היא נפנפה אותם כנפנף זבובים. בעיניה הם ייצגו את כל מה שבזה לו: עיתונאות, ספקנות אקדמית, אליטיזם, שמאלנות, פטרוניות גברית, בולשביזם.

ה"אני מאמין" שלה פורסם בגיליון מס' 9 של "העין השביעית", ביוני '97. לא חסרות סיבות טובות לשוב ולעיין בו. קודם כל, חמש השנים עומדות להסתיים, ואנחנו אמורים לעמוד בפתחו של ג'יהעדן. שנית, לבנת עברה שדרוג בקריירה שלה. היא החליפה את שוק התקשורת בשוק הרבה יותר רגיש וחשוב – החינוך, ההשכלה הגבוהה, התרבות והמחקר המדעי. באותן שיטות, עליפי אותם ערכים, באותה נחרצות, היא מבקשת לעשות לאקדמיה הישראלית מה שעשתה לתקשורת.

יש עוד סיבה טובה לשוב ולעיין בדבריה: לפני שבועות אחדים עלה לאוויר הערוץ המסחרי השני, ערוץ 10. הוא לא הוקם עליידי לבנת, אבל הוקם ברוחה: פופוליסטי, בררני, טריוויאלי, חותר אל המכנה המשותף הרחב ביותר. בינתיים אין לו צופים. ובמקביל מתכוננים לעלות לאוויר ערוצי-לבנת: ערוץ חדשות; ערוץ מוסיקה יסיתכונני; ערוץ דתי; ערוץ בערבית; ערוץ ברוסית. המדינה בשפל כלכלי כבר. המדינה במלחמה. אבל כמו ב"זמנים מודרניים" של צ'אפלין, למנגנון שהפעילה לבנת יש חיים משלו. הוא ממשיך לפלוט ערוצי טלוויזיה.

"תפיסת העולם שלי (אמרה לבנת לפני חמש שנים) היא שהעולם הולך וצריך ללכת לקראת חופש... המדינה צריכה לאפשר בכל התחומים, לרבות שידור, לכל יום לעשות מה שהוא רוצה. "התפקיד שאני רואה לעצמי כממשלה היא לפתוח את שוק השידור... נכון שזה ייקח כוח מאותם ערוצים שמשדרים כרגע. יהיה מבחר יותר גדול, היצע יותר גדול, ואנשים יוכלו להחליט בעצמם לאן הם רוצים ללכת.

"אינני יכולה להשיב לשאלה, אם ערוץ ברוסית יחזק את ההתברלות של העולים מרוסיה. המציאות היא שנותנת את התשובה. לעולים מרוסיה יש את התרבות שלהם, המפלגה שלהם, העיתונים שלהם... ולא רק הם: יש מפלגות ערביות ויש ש"ס. אנחנו יכולים לעצום את עינינו ולהתעלם. חשבנו שאנחנו נמלטים מהבדלנות והופכים לעם ישראלי אחד שבו אין יוצאי פה ויוצאי שם, אבל טעינו. הבדלנות רק הולכת ומתחדדת.

"לא משנה כרגע אם הערוץ דובר רוסית או ערבית או עברית. הערוצים האלה הם ישראליים,

נחום ברנע

שרת הדואר

מדברים על ישראלים, עם ישראלים ועל-ידי ישראלים, ולכן זה דווקא משמר את התרבות הישראלית."

"אנחנו לא יכולים להכתיב לציבור. במדינה שבה בצומת גולני פועלת מסעדה של מקדונלד'ס, למה אתם מצפים? אנחנו לא יכולים לעמוד ממול.

"אתם אומרים, אל תקימו ערוץ טלוויזיה מסחרי נוסף. אני אומרת: להפך. אם אנחנו מקימים ערוץ מסחרי נוסף שהוא ישראלי, הוא יהיה ישראלי, לפחות, על מעלותיו ומגרעותיו.

"אז נכון שהוא ייתן תרבות אמריקאית של כל מיני שעשועונים מחלקי פרסים. אבל הוא ייתן גם דברים אחרים. הוא ידבר עברית, הוא יהיה חלק מהחברה שלנו.

"בשביל להגן על השידור הציבורי לא צריך להיות בולשביקים ולהכתיב לאזרחים מה לראות. לא צריך לומר, האזרחים מטומטמים: אם יאפשרו להם הם ייראו כל היום בידור, הם יהיו מסוממים.

כפי שאני רואה את השידור הציבורי, הוא עונה קודם כל לצרכים לאומיים."

בשבועות האחרונים עמד החזון השמים הפתוחים של לבנת בפני כמה מבחנים קשים. בערוץ 2 שודר משחק כדורגל כאשר התרחש פיגוע המוני. חברת החדשות ביקשה לפרוץ לשידור. הזכיינית, "טלעד", סירבה. היא חששה מאובדן פרסומות. אנשי החדשות ביקשו, למצער, לצרף כתובית בתחילת המסך, שמודיעה על הפיגוע ומבטיחה לצופים שפרטים מלאים ישודרו בחדשות, מיד לאחר המשחק. גם לכך סירבה "טלעד".

ההנחה שלה היתה שמרגע שיידעו הצופים שהיה פיגוע, הם יעברו לערוץ הראשון, לצפות בחדשות. מוטב להשאיר אותם בכורותם – ובכדורגל.

דילמה דומה היתה לזכיינית המתחרה, "קשת". הפיגוע שלהם התרחש באמצע תוכנית בידור. "קשת", כמו "טלעד", החליטה למנוע מידע מהצופים עד לסיום התוכנית. אשר לערוץ 10, הוא העדיף תוכנית נוער סתמית, נטולת רייטינג, על חדשות קשות בשידור חי. זכיינית ערוץ 2 פעלו מתוך תאוות בצע. מזכיינית ערוץ 10 נמנעה אפילו ההנאה הזאת.

הזכייניות התחרו זו בזו לא על איכות השידורים אלא על מחיריהם. ערוץ 10, שנולד בעוני, הקצה סכומים עלובים להפקות שלו. זכייניות ערוץ 2 מיהרו לחקות אותו. חופש הבחירה של הצופה, שלימור לבנת הניפה אותו על נס, הפך לחופש לבחור בין סחורה פגומה לסחורה מקולקלת. מה שקרה לפוליטיקה הישראלית קרה לטלוויזיה.

כשלבנת שיווקה את השמים הפתוחים שלה, הכלכלה הישראלית נהנתה משפע זמני, וזכייניות ערוץ 2 וחברות הכבלים היו מכונות להדפסת כסף. היא לא לקחה בחשבון את הזמנים הקשים שיבואו. היום כולם מדווחים על הפסדים. ערוץ החדשות, שטרם נולד, כבר מפרפר.

ההמלצה העיקרית של ועדת פלד היתה להקים "רשות תקשורת לאומית", משהו במתכונת האפ.סי.סי. האמריקאי, גוף אזרחי, מקצועי, לא פוליטי, שיחליף את הגופים הקיימים בפיקוח על רמת השידורים. ההמלצה מצאה את מותה אי-שם, באחת המגירות. ממשלת שרון פנתה לכיוון ההפוך. רענן כהן, שר בממשלה ומזכיר מפלגה,

בילה את ימיו בבחישה בענייני רשות השידור. לשכת ראש הממשלה ניכסה לעצמה, בדרך בולשביקית למהדרין, את רשת ב' של קול-ישראל. שרון לא פראיר: הוא יודע שפרסום ברדיו שווה כסף, בעיקר כשהוא ניתן בחינם.

באחד הסרטים הבריטיים הישנים היתה דמות שיכולה להזכיר את לימור לבנת. הסרט סיפר על מפעל תעשייה בעיר נידחת. אל העיר מגיע עסקן חרוץ, זריז לשון, של האיגוד המקצועי. הוא נכנס למפעל ומסכסך בין העובדים להנהלה. המערכה האחרונה בסרט מפוצלת: במפעל פורצות קטטות. המשטרה מוועקת. פועלים הולכים למעצר. העסקן איננו ביניהם. הוא בתחנת הרכבת, מזוודתו בידו, בדרך אל המפעל הבא, אל העימות הבאה. השמים הפתוחים בתקשורת לא יפלו על ראשה של לימור לבנת. הם מאחורי ריח. היא בתחנה הבאה, פותחת את שמי ההשכלה הגבוהה.

לימור לבנת החליפה את

שוק התקשורת בשוק

הרבה יותר רגיש וחשוב -

החינוך, ההשכלה הגבוהה,

התרבות והמחקר המדעי.

באותן שיטות, על-פי אותם

ערכים, באותה נחרצות,

היא מבקשת לעשות

לאקדמיה הישראלית

מה שעשתה לתקשורת

שומרים על זכות השתיקה

**כל המרואיינים בכתבה זו הם עיתונאים;
איש מהם אינו מצוטט בשמו. כולם
חוששים שיבולע להם חשום שהם
מחווים כאן את דעתם על סירובם
של עורכים ומו"לים לענות לשאלות**

א ר נ ל י ב י ו

כל מי שקורא בעקביות את מאמרי הפובליציסטיקה המתפרסמים בתקשורת עשוי לחשוב כי העיתונות העברית היא מעוז הדמוקרטיה האחרון במדינת ישראל. נושאים ערכיים כמו זכות הציבור לדעת, חופש המידע, שקיפות פעילותם של מוסדות ציבוריים, הפלורליזם הרעיוני וחופש המחשבה והביטוי עולים בה לעתים קרובות, כאשר התקשורת מציגה לרוב קו אחיד וליברלי התומך בכל אלה ומכיר בחשיבותם העקרונית. אלא שמתברר שגם לערכים הנעלים הללו יש גבול ברור, גבול העובר לעתים קרובות

בריוק על מפתן דלתן של מערכות התקשורת עצמן. העיתונאי הישראלי המצוי רשאי לבקר את מדיניותו של ראש הממשלה, ללעוג לנשיא המדינה, לחלק ציונים לחברי הכנסת, לקבוע אם מעשי צה"ל בשטחים נכנסים תחת ההגדרה "פשעי מלחמה" ולדווח על הרגלי המיטה של כוכבי נבחרת ישראל. אולם כשהדבר מגיע לדיבובם על מקומות עבודתם, יעדיפו רוב העיתונאים להתפתל, להתחמק, להדליף, למצוא לעצמם מקורבים ולקבוע שיא עולמי חדש בשימוש בביטויים "אוף דה רקורד", "לא לציטוט" ו"לא לייחוס". העיתונות הישראלית אמנם מצהירה בקול כי חומר החיטוי הטוב ביותר הוא אור השמש, אבל מעדיפה בפועל לעשות את העבודה בחדר החושך. "יש משהו מאוד מתנשא בדרך שבה אמצעי תקשורת מתייחסים לביקורת", מאשר עורך ב"דיעות אחרונות". "התפיסה היא כאילו לגוף התקשורת עצמו מותר להעביר ביקורת על כל גורם, אבל אין לו שום מוכנות לספוג ביקורת כזו בעצמו. אפשר להבין כתבים שמותחים ביקורת על העיתון שבו הם עובדים וחוששים להיחשף פן תיפגע פרנסתם, אבל זה רק הקצה של התופעה. יש מעט מאוד כתבים שמוכנים להתייחס בפומבי לעבודה שלהם או לגורמות המקצועיות בעיתון שבו הם עובדים. לכן רוב העיסוק בתקשורת בארץ מגיע

מהרלפות עלומות שם ומשיחות אוף־הדרקורד, ורוב התגובות הרשמיות של אנשים לשאלות במרדכי התקשורת מסתכמות ב'אין תגובה'. המדהים מכל הוא שאלה אותם עיתונאים בדיוק ששולחים חצי רעל כלפי אנשים שאותם הם מסקרים ושמיגיבים בצורה דומה.

דפוסי התגובה של כלי התקשורת אינם זהים. הכתבים המסקרים את התחום מפרידים בין התקשורת הכתובה לתקשורת האלקטרונית ומציינים כי בעיתונות הכתובה המצב חמור שבעתיים. גם בתוך קבוצת המשנה הזו קיימת הבחנה משמעותית בין העיתונאים, ובראש מצעד השומרים על זכות השתיקה נמצא ללא תחרות "ידיעות אחרונות". "המצב ב'ידיעות' פשוט מדהים", אומר כתב העוסק בתחום. "הגורמים הבכירים ביותר בעיתון הזה לא רואים שום חובה או צורך לענות לעיתונות בשום נושא. התפיסה שלהם היא כאילו מדובר בגופים פרטיים לחלוטין, שלא חייבים לענות לשום דבר, והם מתעלמים באופן מוחלט מהאספקט הציבורי של העבודה שלהם. כאשר ראשי העיתון מתייחסים ככה לעצמם, אי אפשר לצפות שהציבור יקנה את הגישה שאותם אנשים עצמם מנסים למכור בהזדמנויות אחרות, כאילו 'ידיעות' פועל מתוך שליחות ציבורית. יש פה מקרה נדיר של עיתון שבעצם מנהיג מדיניות אנטי־עיתונאית".

בין הכתבים שניסו במשך השנים להשיג תגובות רשמיות מ'ידיעות אחרונות' שורת תמימות דעים כמעט מוחלטת על יחסו של העיתון לשאלות המופנות אליו. בקשות תגובה המופנות לעורך הראשי, משה ורדי, נענות לרוב ב'אין תגובה'. "אתה יכול

כתב ב'ידיעות אחרונות': כשהעיתון כל־כך סגור וחדשני, לאנשים אין ברירה אלא להניח שיש לנו מה להסתיר

להתקשר אליו לסולר, לשלוח לו פקס, להתקשר אליו הביתה או להתייצב אצלו במשרד, זה לא משנה", אומר אחד הכתבים. "בכל מקרה תקבל את אותו 'אין תגובה'".

בקשות תגובה מהמו"ל, ארנון מוזס, אינן זוכות אפילו לכבוד הזה. "מוזס זה שיא ההתנשאות", אומר כתב אחר. "הוא פשוט לא חוזר לעיתונאים, אפילו לא עם 'אין תגובה'. זו התנהגות די מביכה כשמדובר במו"ל, אפילו אם מתייחסים לזה פשוט ברמה של חוסר נימוס אנושי בסיסי".

גם בין כתבי 'ידיעות' יש כאלה המותחים ביקורת על התנהגות העורך והמו"ל. "אני חושב שהמדיניות הזו, שאני אפילו לא בטוח אם היא באמת מדיניות או סתם תוצאה של עצלות מחשבתית, פשוט פוגעת בנו", אומר כתב בעיתון. "זה מקשה עלינו להציג את העמדה שלנו, ולמעשה מותיר את שדה הקרב למי שתוקף אותנו. מעבר לכך, זה מחזק את התחושה שגם כך קיימת ציבור, כאילו כל מה שנעשה מבוצע באפלה, עליידי איזו חונטה שלא מוכנה

להגיב על שום דבר. כשהעיתון כל־כך סגור וחדשני, לאנשים אין ברירה אלא להניח שיש לנו מה להסתיר".

כתבים ב'ידיעות אחרונות' מציינים כי נסיון העבר מלמד שדווקא במקרים הנדירים שבהם איפשר העיתון לכתבו להגיב, נמנע, או לפחות מוזהר, נזק ציבורי אפשרי. "במקרה של פרשת 'השרוף', למשל, ההתייחסויות של גירי מרון בתקשורת היו ענייניות ואינטליגנטיות", אומר כתב בעיתון. "היתה שם הרי פשלה, אבל התגובה של מרון הצליחה לשכנע שזה נעשה בתום לב. אילו השאירו את העניין ללא תגובה, זה היה מצטייר כרמאות. לפעמים הדבר הכי טוב מבחינה ציבורית הוא פשוט להודות בטעות ולהמשיך הלאה, אבל היהירות של העיתון לרוב לא מאפשרת את זה".

היחס של ראשי "מעריב" שונה. בהיותו עורך ראשי נהג יעקב ארז להגיב באופן ענייני כמעט לכל פנייה, גם בנושאים שנחשבו לבעייתיים לעיתון. ארז לא התחמק גם מעיסוק בסוגיות שנויות במחלוקת במיוחד, כמו פרשת נמרודי והשפעתה על "מעריב". אמנון דנקנר ממשיך בגישתו של קודמו אלא שהוא עושה זאת בסגנון תוקפני ואינו נרתע גם מלפגוע בכך־שיחו. עופר נמרודי, לעומתו, מעדיף שלא לענות לפניית בעצמו ומעביר את השאלים אל דוברו, עו"ד אבי סגל, הנהוג לעתים "לזיום" באופן חריצדרי תגובות עוד לפני שהתבקש לתת אותן.

למדיניות התגובה של "מעריב" יתרונות בכך שהיא מאפשרת דיון ציבורי בעניינים הנוגעים לעיתון. מצד שני, אין להתעלם מכך שהגישה הריכוזית, המפקידה את סמכות התגובה בידי איש אחד, העורך הראשי, מונעת משאר עובדי העיתון להתבטא בפומבי על נושאים העוסקים בו. דוגמה קיצונית לכך היא הביקורת הפומבית הנוקבת שמתח דנקנר על הכתב גירי שמרלינג בשל רמת סיקורו את משפט נמרודי, ואילו שמרלינג עצמו (כמו שאר העובדים) היה מנוע מלהגיב, בגלל הוראת המערכת.

מבין שלושת היוזמים הגדולים, "הארץ" הוא העקבי והמסודר ביותר במתן תגובות רשמיות. העורך הראשי, חנוך מרמרי, נוהג להשיב בפירוט לכל פנייה, לעתים קרובות אף בכתב, וגם המו"ל, עמוס שוקן, זמין כמעט תמיד לצורך זה. גם בקרב עובדי העיתון ניכרת נכונות רבה לנהל שיח ציבורי על מקום עבודתם, אף כי קיימים, כמוכח, הבדלים ביחסו של כל אחד מהעיתונאים לסוגיה זו. "מערכת 'הארץ' אינה מעוניינת לשלול מחבריה את חירות הביטוי הפומבי", מסביר מרמרי את מדיניות העיתון. "עם זאת, חבר המערכת צריך לקחת בחשבון את היותו נציג העיתון גם באורחותיו כפרט וגם בהתבטאויותיו הפומביות. המערכת מצפה ממי שמתבטא בכלי תקשורת, שהתבטאותו לא תגרום נזק לתפקידו העיתונאי, שלא תפגע במערכת העיתון ושלא תזיק לעיתון. מטעמים אלה מבקשים עורכי העיתון מחברי המערכת להיוועץ עמם לפני שהם מתבטאים בפומבי בעניין מסוים. גם עורכי העיתון נועצים בינם לבין עצמם לפני שהם מתבטאים ברבים. מכיוון שמערכת 'הארץ' אינה שוללת התבטאות ברבים, לא קיימות גם סנקציות נגד התבטאויות כאלה. אין זה אומר שבהערכת פועלו של חבר מערכת לא יילקחו בחשבון גם מרכיבים כמו טיב התבטאויותיו הפומביות".

גם העיתון "גלובס" מפגין, לדברי כתבי התקשורת, פתיחות רבה יחסית. כתבי העיתון ועורכיו אמורים לפנות לעורך כדי שיאשר להם לענות לפניית כתבים, אולם בפועל רבים מהם מגיבים גם בלי שעשו כך, ובלי שישדרו אותות של חשש. גם בקשות תגובה מהעורך, חגי גולן, נענות לרוב באופן ענייני. "הרושם הכללי הוא שציבור העיתונאים של 'גלובס' קצת שונה מהמוצא בשאר העיתונים", אומר אחד מכתבי התקשורת. "מאחר שמדובר בעיתון די ממוקד, תחושת התחרות עם עיתונים אחרים באה פחות לידי ביטוי. לכן ההתייחסות לפניית כאלה היא יותר עניינית נטו, ופחות טעונה ברגשות כאילו מנסים לנגח אותם מהכיוון של העיתון המתחרה".

מבנה התקשורת בארץ, והמספר המוגבל של מקומות עבודה שמציע הענף, גורמים לכך שעיתונאים רבים חיים בחשש שיאבדו את פרנסתם. כתבים לא נוטים לדבר לציטוט פשוט כי הם מפחדים מהבוס", אומר כתב תקשורת. "הם

בכירות הניטשת עתה וממתינה להכרעות. מכל מקום, המנכ"ל החדש, רן גלינקא, נגיש בהחלט לכתבי התקשורת. בקוליישראל מנהל אמנון נרב מדיניות תקשורת ריכוזית. הוא מקפיד שעובדיו ידברו רק דרך לשכתו ובכך הוא מעורר טענות: "הבעיה היא שהרוברת מרבררת בעיקר את נרב", אומר אחד הכתבים. "אין כמעט התייחסות לצד של הכתבים או העורכים. יש פחד גדול לדבר באופן רשמי, ולכן רוב הידיעות מגיעות מהרלפות".

דווקא גליינצה"ל מגלה פתיחות רבה לאמצעי התקשורת. מפקד התחנה, אבי בניהו, עסק בעצמו בדוברות במשך שנים רבות, ולדברי כתבי התקשורת, הוא יודע היטב כיצד להתנהל מולם. "מבין כל מנהלי המדיה בארץ, הוא האיש הכי קומוניקטיבי", אומר אחד הכתבים. "יש לתחנה גם דוברת, אבל הוא תמיד עונה בעצמו, והתוצאה היא שגם כתבי התחנה, למרות המסגרת הנוקשה לכאורה שבתוכה הם עובדים, קולטים את האווירה החיובית ומדברים יחסית בחופשיות. לא תמצא בגל"צ אנשים שיפחדו ממה שבניהו יגיד אם הם ידברו".

יש, כמובן, גם עיתונאים המשתפים פעולה ברצון עם התקשורת, גם במקרים שבהם נמתחת ביקורת על עבודתם. עיתונאים בכירים מרשים לעצמם להתעלם מהנחיות המערכת ומגיבים ישירות ללא היסוס. יש לקחת בחשבון

גם שחלק מהעיתונאים מסתייג ממגע עם כתבי התקשורת לא מתוך פחד מהממונים עליהם אלא מתוך רצון לא לאבד שליטה על מוצא פיהם. על סמך ניסיונם, הם יודעים שדברים מצוטטים מחוץ להקשרם והם נמנעים מליפול לפח הזה. וישנה גם יוהרה הגורמת לעיתונאים לזלזל בעמיתים למקצוע המחפשים אצלם תשובות. "יש הרבה כתבים ועורכים שמתייחסים אלינו כאל עלוקות שמפריעות להם לבצע את מלאכתם החשובה", קובל אחד מהכתבים לענייני תקשורת. "זה כולל העלבות, השמצות, הכפשת מקום העבודה שלנו וכל מיני תירוצים משונים. הם תמיד משתמשים בטיעון שמה שיש להם לומר לציבור נמצא במה שהם כתבו, כאילו בזה מסתיימת זכותו של הציבור להתעניין בנושא".

ארן ליבני הוא עיתונאי

חושבים שאם הבוס יראה בעיתון ציטוט שלא עבר דרכו, זה לא יהיה מקובל עליו". במיוחד חוששים עיתונאים שמא יזוהו כמקורות מידע, ולכן רב כליכך מספרם של מרואיינים מקרב אנשי התקשורת בשם "מקורבים" או שלא לייחוס. לפחד להיחשף כמדליף יש בהחלט על מה להסתמך. במערכות שני היומונים הגדולים שוררת אווירה של סגירות וחשדנות מפני ריגול תעשייתי. "ידיעות אחרונות" שולה כל מועמד לעבודה לתחקיר מקיף, הכולל גם בדיקת פוליגרף. "מעריב" מוותר על בדיקה כזאת, אך עובדים חדשים, ובמיוחד לא מוכרים, עוברים חקירת שתי וערב.

הרגלי עבודה, שבכל מקום אחר היו עשויים להיחשב לפרנוואדיים, הם לחם חוקם של העיתונאים הגדולים. בהרריהם של כמה עורכים יש מגרסות נייר, עובדים חוששים לדבר על מקום העבודה בטלפון הפנימי של המערכת, ומועמדים להעסקה בעיתונים אלה נחשדים לא פעם כ"מושתלים" של העיתון המתחרה. לעתים מגיעים הרברים לידי גיחוך: במקרה אחד התגלה כי בשתי מערכות מקומונים מתחרות ("כל העיר" ו"כל הזמן" בירושלים) עובד אותו איש ניקיון. למרות שהוא לא ידע עברית, חשדו בו בשני העיתונים שהושתל בידי המתחרה. שנים לאחר התפוצצות פרשת האונות הסתר, יש עדיין עובדים

ב"מעריב" החוששים כי מצותתים להם, או לכל הפחות בודקים את רישום שיחות הטלפונים הסלולריים שלהם. חלק מהעובדים מסרבים להיפגש עם עיתונאים במקומות ציבוריים, מחשש שייראו ויסומנו כמדליפים. כתב לענייני תקשורת מספר כי עורך ב"מעריב", שעמו ניסה ליצור קשרי עבודה, טרק לו תחילה את השפופרת, לאחר מכן דרש ממנו להתקשר מטלפונים ציבוריים בלבד, פגש אותו בביתו בחצות הלילה, ודרש ממנו להתקשר פעמיים לרשימת אנשים במערכת, כדי שלא יתבלט בשום צורה מעבר לאחרים.

בין הכתבים המסקרים את כלי התקשורת שוררת הסכמה כי בתקשורת האלקטרונית הגישה נינוחה יותר. ההיכרות הקרובה בין רבים מהעובדים, שצמחו באותן מערכות ממש, כמו גם קיומם של נהלים פורמליים מגובשים, תורמים לכך ששאלות המופנות לתחנות הטלוויזיה והרדיו המרכזיות לא נשארות ללא מענה; יש, בכל זאת, הבדלים ביניהן. מבין ערוצי הטלוויזיה, מערך הדוברות של ערוץ 2 מאורגן ברמה גבוהה מאוד, כאשר לכל אחת מן הזכייניות מסגרת דוברות עצמאית, וגם חברת החדשות מעסיקה דוברת במשרה מלאה. ברמה הפורמלית, עובדי הערוץ, ובמיוחד עובדי חברת החדשות, ממלאים אחר ההוראה להפנות כל בקשה לתגובה למחלקת הדוברות, אף כי כתבים ועורכים בכירים בחברת החדשות (ובהם המנכ"ל, שלום קיטל) נוהגים להשיב לעתים בעצמם. גם בערוצי הכבלים ניכרת פתיחות גבוהה למדי, אם כי מטבע הדברים, אופי שידוריהם מוזמן שאלות מסוג שונה מזה המופנה לערוצים העיתונאיים. ערוצי הלוויין נמצאים בקשרים הדוקים עם כתבי התקשורת והתרבות ובכך אין רבותא: יש להם עניין עסקי להפגין נוכחות גדולה ככל האפשר.

תמונת המצב בערוץ 1 מורכבת יותר. עד לפני זמן לא רב נהג כל אחד מעובדי הערוץ כהבנתו: אחדים ענו לשאלות באופן חופשי, אחרים סירבו, אחדים הזדהו בשמותיהם, אחרים עמדו על הסתרת זהותם. בשנת '98 הוציא מנכ"ל רשות השידור, אורי פורת, חוזר מיוחד שחייב את כל עובדי הרשות לקבל אישור מהמנכ"ל או מהדוברת לפני שהם מגיבים לתקשורת, אך פסיקת בית הדין לעבודה, שביטל את תוקף החוזר, השאיר את הנוהג הקודם בעינו. לדברי כתבים המסקרים את התחום, בתקופה האחרונה מסתמן שינוי: עובדים בכירים בערוץ נוטים פחות להגיב ישירות ומעדיפים להעביר בקשות לתגובה אל הדוברת, טליה בן-אב"י. יש המסבירים את השינוי בתחרות על משרות

המחשה ניצחת

לצורך הכנת כתבה זו רואיינו עיתונאים רבים בתקשורת האלקטרונית והמודפסת. איש מהם לא הסכים להיות מצוטט בשמו. המרואיינים נתנו סיבות מגוונות לעמדתם: רצונם לא להפר את ההוראות האוסרות עליהם להתראיין ללא אישור, שאיפתם לקיים יחסים תקינים עם חבריהם לעבודה, רתיעתם מלהתבטא בפומבי על מקום עבודתם. במקרים אחדים הביעו מרואיינים חשש ממש למשרתם אם ימתחו ביקורת על הממונים עליהם. למרות חוסר הנוחות שמעוררת סדרת מרואיינים המסרבים להזדהות, ולמרות הבעייתיות הגלומה בציטוטים אנונימיים הקובלים על ציטוטים אנונימיים, בחרנו להביא את הדברים משום שהם משקפים יותר מכל את תמונת המצב העגומה שעליה הם נסכים.

עורך "ידיעות אחרונות", משה ורדי, ועורך "מעריב", אמנון דנקנר, לא הגיבו לשאלות שהופנו אליהם.

נה

ו ישר, אם גם לא מובן מאליו, מחבר את הנכים בקריית-הממשלה עם הקצינים והחיילים במילואים שהודיעו כי לא יוכלו עוד לשרת בשטחים בגלל העוולות שהם נדרשים לבצע במחסומים ובבתים שצה"ל משתלט עליהם בגדה וברצועה, בפעילותו נגד אוכלוסייה אזרחית, שאינה משתתפת בהכרח בפגיעותם וכל רצונה לחיות ולהתקיים בשלום ובכבוד אישי ולאומי. אלה גם אלה הוצאו אל מחוץ למחנה, אלה גם אלה נחשבים לשוברי קונסנזוס או מבלבלי מוח. את אלה גם אלה מאשימים כי הם אינם מודעים לגודל השעה ההיסטורית, כי הם דואגים רק לעצמם, ומה שחמור מכל, מופעלים בידי כוחות אחרים, אפלים וחורשי רעתה של המדינה. המדינה מצדה עושה כל מאמץ לעבור לסדר היום, אם בחיבוק מגושם (של הנכים), ואם כחמת זעם (כלפי הסרבנים), כדי שלא יפריעו את דממת האחרות המקודשת וכל מה שנעשה בשמה.

גם היחס לשתי הקבוצות האלה דומה, למרות ההבדלים ביניהן. פורטים את הבעיות שלהן לסיפורים אישיים – שוברי לב או מכעיסים – ולא מקשיבים למה שהן מנסות לומר. מאנישים את הבעיות שחבריהן מציגים, מה שעושה את הטיפול בהם הרבה יותר קל, כי תמיד אפשר למצוא את הנכה שבצעם מקבל הרבה יותר כסף מקצבת הנכות המעליבה, ועל מה הוא מלין בכלל. וקצין המילואים שיוזם את המכתב הוא בכלל שמאלן ידוע שרוצה להוציא את צה"ל מהשטחים ומצא אפיק נוח להביע את עמדתו הפוליטית.

יש עוד משהו משותף לשתי הקבוצות האלה: לשתיהן אין לובי פוליטי. אין להן מפלגה שתצליח להשיג באיומים ובלחצים את דרישותיהן, או לפחות תגרום למישהו להקשיב להן, שהרי הוכח כבר מזמן שכל דרישה שיש מאחוריה כוח פוליטי היא דרישה לגיטימית, וכל תביעה שאין מאחוריה שדולה של חברי-כנסת או קבוצות לחץ אחרות היא מעשה סחיטה מגונה שראוי להתעלם ממנו. החרדים, המתנחלים, התעשיינים, ראשי הנגב, עובדי חברת החשמל וכיוצא באלה אינם זקוקים בדרך-כלל לצאת לרחובות. יש להם דרכים משלהם להשיג את מה שהם רוצים. וכששליחיהם לא מביאים את הסחורה, הם יודעים לדאוג לעצמם, היא המחיר אשר יהיה. ע' ערך הנגב בריוני התקציב. וגם זה לא תמיד מצליח. ע' ערך תנועת "התעוררות", שהממסד הפוליטי בלע אותה עד שלא נודע כי באה אל קרבו, ואחר-כך ליקק את השפם וחיך.

המוצא היחיד שנותר לנכים ולכותבי מכתב המילואים מניקים 2002 היה הפנייה לתקשורת, כדי להביא את דברם אל הקהל הרחב, לנסות לשנות משהו. אבל גם שם לא ממש חיכו להם בזרועות פתוחות. הנכים נחשבו למטרד, לא רק לחברי-הכנסת ולעובדי משרד העבודה והרווחה ומשרד הקליטה, שלא יכלו להגיע לעבודה כרגיל, אלא הם נדרשו, המסכנים, ללכת ברגל מאה מטרים ממקום החניה ולהשלים עם המחוזות והריחות והקולות הלא נעימים במסדרונות. גם לתקשורת נמאס. אוף, שוב הם מבלבלים את המוח עם אותם הסיפורים האישיים סוחטי הדמעות ועם אותן התביעות הבלתי סבירות שראינו כבר לפני שנתיים. באמת, הם לא יודעים מתי להפסיק. הם מגוימים, בייחוד כשהם חוסמים כבישים ויוצרים פקקים. הם לא מבינים שבאמת אין כסף? והאוצר, די, שכבר יגמור עניין ויוציא את המטרד הזה מחיינו. בנוסף הסיסמה שטבעה ההסתדרות: להחזיר את הנכים הביתה. שלא נראה יותר כסאות גלגלים וידיים מעוותות וריר נוזל מהפה. מילא אם לא היו נותנים לקבוצות אחרות, בלי לשאול אם מגיע להן או לא, אבל הרי נותנים גם נותנים. אז די, שייתנו כבר ונעבור הלאה.

לא שאין לסיפור הזה היבטים שנוגעים לכלל הציבור, ולא שאין כאן משמעויות פוליטיות, שאפשר היה למלא בהן טורים ודקות שידור רבות: מן הצד האחד מעורבות ההסתדרות וראשיה, שהשתמשו בנכים לקדם את מערכת הבחירות שלהם, עד שזו נדחתה שלא ברצונם. ומן הצד האחר ההתנהלות של ראש הממשלה והאוצר. כפי שאמר אחד מראשי המאבק של הנכים ימים ספורים לאחר תחילת השביתה: "אנחנו בני-ערובה של התקציב. הם לא מוכנים לתת לנו גרוש, כדי שקבוצות אחרות לא ילמדו שאפשר לדרוש ולקבל. לכן יניחו לנו להינמק כאן עד לאחר העברת התקציב, ורק אז יהיו מוכנים לפגוש אותנו ולשאת ולתת אתנו ברצינות". ואומנם יותר מחודש לאחר שנאמרו הדברים, נועד ראש הממשלה עם נציגי השוכתים, במהלך ההצבעות על התקציב, ואמר שהוא לא מפסיק לחשוב עליהם, אבל מה לעשות, הוא עוסק, אז כשיחזור מושינגטון – וכשיחלים מהשפעת – הוא יפגש אתם. ראש הממשלה, שכמובן לא שמע את נבואתו של מנהיג

כרמית גיא

תצאו לנו מהעיניים

הנכים, לא היה מודע כנראה לאירוניה שבדברים. אבל גם ההיבט הפוליטי המאוד רלבנטי הזה נדחק לשוליים, כי תמיד יש דברים בווערים יותר.

וכך הידיעות על שביית הנכים עברו אחורה מעמוד לעמוד, במרבית מהדורות החדשות הדלו להזכיר אותם, כי זה כבר לא סיפור, ויומיום יש צרות חדשות. מי שהתעקש להמשיך להזכיר את הנכים היושבים בקריית-הממשלה, ולא להניח לעניין, מצא את עצמו נאלץ להצטרף שאין מדובר בנקיטת עמדה לטובת הנכים ורדישותיהם, וכי גם התעלמות מהשבייתם ומעבר לסדר-היום הם נקיטת עמדה מערכתית.

כותבי מכתב המילואימניקים 2002 הם סיפור תקשורתי אחר לגמרי. פה לא מדובר בשגרה מרדכרת. במכתבם הצליחו המילואימניקים הללו לזעזע את אמות הסיפים. הם פגעו בקורש הקורשים, והעזו לומר שבאו מים עד נפש, והם לא מוכנים עוד לתת יד למה שמתחולל בשטחים, מרחק מאות מטרים בלבד מהבית. התגובה היתה אינסטינטיבית. פרסום המכתב, והופעת הכתבה על החותמים ב"ידיעות אחרונות" ובערוצי הטלוויזיה בערב שבת, נתנו את האות להתנפלות מכל עבר על החבורה. כל מי שהוא משהו, מהרמטכ"ל שהאשים אותם בהמרדה, לא פחות, ועד אחרון כותבי הטורים, מימין ומשמאל, התייצב נגדם והתחרה בביטויי זעם על נטילת החוק לידיים, על הפוליטיזציה של צה"ל, על ההכשר שהשמאלנים האלה נותנים לאלה בימין שיבקשו בכוא העת, אם וכאשר יידרשו לפנות התנהלויות, להפר פקודות או להשתמש ממילויין. טיעונים כבדי משקל, בלי ספק, אלא שההתמקדות אך ורק בהיבט הזה של המכתב מחטיאה משהו לא מבוטל.

החותמים עצמם הוזמנו לכל שידורי האקטואליה, ובאין-ספור ראיונות בעיתונים ניתנה להם, לכאורה, ההזדמנות לומר את שלהם. אך ככל שאפשר לשפוט, לא ציפו שכל הדיון יעסוק אך ורק בסרבנותם, ולא בעדויות ובטענות ההמורות שהביאו אותם לצעד הקיצוני שנקטו. הם הרי לא חיפשו תירוץ נוח להשתמש, משום שממילא כבר לא צריך היום תירוץ נוחים כדי להשתמש. אולי הם תמימים, אולי לא ניהנו בתבונת התקשורת והפוליטיקה – עובדה שהם נשאבו לתוך מערבולת הדיון בתופעת הסרבנות, ובוויית הזאת לא היה להם מראש שום סיכוי. כי את מה שהם רוצים לספר, מעטים בלבד מוכנים לשמוע. אמנם, סקרי דעת הקהל מראים שאם פעם מנו חסידי הסרבנות שברירי אחוים בשמאל הקיצוני, קומץ אנשים שראינו אותם כאשר באו לבקר אצל חבריהם שנשלחו לכלא בעוון סירוב, עתה מגיע שיעור המביעים הזדהות עם חותמי המכתב לכשלושים (!) אחוזים. אבל התקשורת כולה – פרט ליוצאים מן הכלל שאפשר לספור על כף יד אחת – לא גילתה, ולא במפתיע, בסיפור הזה את ההזדמנות לעסוק במה שעובר על החיילים בשטחים. היא התייצבה כחומה בצורה נגד החבורה ולא נתנה לה שום צ'אנס. אלא שמה שלא נעשה בידי העיתונאים, בכתבות ובדיווחים, מוצא בכל זאת דרך להתפרסם. בתשלום. עיתוני סוף השבוע התחילו בשבועות האחרונים להיראות כזירת התגוששות ציבורית, בעצמות בעד ונגד, ומבחינה זו עשה מכתב המילואימניקים את שלו – הוא העלה על סדר-היום הציבורי את האירועים בשטחים, בפעם הראשונה אחרי שנים רבות, לא מצד הסיפורים של עמירה הס וגדעון לוי, "החשודים האוטומטיים" שאפשר להתעלם מהם ולעבור לעמוד הבא, אלא בעדויות של מלח הארץ, בחורים טובים מבתים טובים. וככל שאפשר להתרשם ממלחמות העצמות הללו, וממכתבי הקוראים הרבים שאלה גוררות, הסוגיה הזאת לא עומדת לרדת מסדר-היום, עד שהיא תכפה עצמה גם על העיתונות הממוסדת.

לכאורה, אין דבר המשותף לנכים ולסירובניקים. ובכל זאת, יש קו מחבר ביניהם: גילוי נוסף של התפוררות המסגרת החברתית הלאומית, יש יאמרו, התפוררות הדמוקרטיה. לתקשורת נוח להתרכז במרכז, במה שקרוב לעיניה ולא מעורר עליה את חמתם של רבים מדי. אבל כשיותר ויותר קבוצות מרגישות עצמן לא שייכות ולא מוצאות את עצמן בתמונה, הן מוצאות דרכים משלהן לעשות זאת, ואלה לא תמיד נחמדות. גם אם דרכי הפעולה של הנכים מזה והסירובניקים מזה אכן בוחנות את גבולות הדמוקרטיה, בחינת הגבולות היא חלק מהמעשה הדמוקרטי. וזה בלי ספק סיפור. ובמוקדם או במאוחר, גם התקשורת לא תוכל להתעלם ממנו, כמו תמיד, בפגיור של פאזה אחרי האירועים והרוחות המנשכות בשטח.

**גם אם דרכי הפעולה של
הנכים מזה והסירובניקים
מזה בוחנות את גבולות
הדמוקרטיה, בחינת הגבולות
היא חלק מהמעשה
הדמוקרטי. וזה בלי ספק
סיפור. ובמוקדם או במאוחר,
גם התקשורת לא תוכל
להתעלם ממנו**

ב־18 בדצמבר 2001 ביטל בית־המשפט העליון את זכיייתה של קבוצת "חדשות 24" במכרו להקמת ערוץ חדשות ייעודי. ההחלטה שמה קץ למחלוקת בת כשמונה חודשים בין קבוצת "חדשות 24" לקבוצת "חדשות ישראל", שערערה על הזכיייה. "חדשות ישראל" עתרה נגד שר התקשורת, המועצה לשידורי כבלים ולוויזין ו"חדשות 24" הזוכה. טענתה היתה ש"חדשות 24" לא עמדה בתנאי הסף שהוצבו במכרו ושהמועצה כוועדת המכרזים לא מילאה את תפקידה כראוי. מה שלבסוף הכריע את הכף לטובתה של "חדשות ישראל" היה "גורם הישראליות". משמע, אחוזי הבעלות של גורמים ישראליים בקבוצת "חדשות 24" לא הגיעו לשני השליש הנדרשים.

אך ההכרעה על בסיס טענה זו מנעה התייחסות מצד בית־המשפט העליון לטענה נוספת שעלתה מצד "חדשות ישראל". זו נגעה להיותם של העיתונאים הבכירים בקבוצה, נסים משעל המנכ"ל ויעקב אילון, ראש דסק החדשות והמגיש הראשי, בעלי מניות בה. כל אחד מהשניים החזיק 10% ממניות הקבוצה. פרקליטי "חדשות 24" השיבו על טענה זו ("גלובס", 5.6.01, כתבה מאת משה גורלי): "מדובר בשני עיתונאים ותיקים ומקצועיים, שאין כל טעם להניח שיפקירו את הסטנדרטים המקצועיים שלהם לטובת אינטרס אחר, שמהותו כלל לא ברורה".

עו"ד יורם מוקדי, ראש מנהלת הסדרת השידורים לציבור, האחראית למכרזים, אומר שההעדפה מבחינתם היתה שעובדים מקצועיים יקבלו רק משכורת. ואכן, ועדת המכרזים שדנה בהצעות לא התעלמה מהיותם של אילון ומשעל בעלי מניות והורידה נקודות ל"חדשות 24" בסעיף "הפרדה בין מערכת עיתונאית ועסקית". אך כיוון שהיו בוועדת המכרזים מי שטענו שהחזיק המניות דווקא מחזקת את הצד העיתונאי מול הצד הפיננסי בקבוצה, מספר הנקודות שהורד היה קטן באופן יחסי. זאת על אף שכל מהותו של ערוץ החדשות היא עיתונאית.

עם הצטרפותם לקבוצת "חדשות 24" עשו יעקב אילון ונסים משעל את המתבקש מעיתונאים במעמדם ופרשו מתפקידיהם הטלוויזיוניים: אילון מהגשת המהדורה המרכזית של חדשות ערוץ 2 ומשעל מהגשת התוכנית "משעל חם". אך עוד לפני שהסתיים הטיפול בעניינה של קבוצת "חדשות 24" בבית־המשפט, החליטה זכיינית ערוץ 2, "רשת", להחזיר את משעל לעונה נוספת של "משעל חם". כלומר שבעוד שמשעל ממשיך להיות שותף עסקי של האחים עופר, "דנקנר השקעות", "קומברס" ו"תיאטראות ישראל" (שותפיו ל"חדשות 24" יחד עם יעקב אילון, שי נשר ואמנון דיקן), חזר להגיש תוכנית אקטואליה מרכזית.

דוברת "רשת", מיכל קיזלשטיין, אומרת שזו מדינה קטנה שבה נפגשים עיתונאים עם מקבלי החלטות ובעלי השפעה על הטריבוונה באיצטדיון הכדורגל. לכן יש לצאת מתוך נקודת הנחה שהעיתונאי הוא בעל ישר פנימי ויודע לעשות את הפרדה בין מערכת קשריו האישיים לתפקודו המקצועי. ב"רשת" סברו שלאור המצב הבטחוני, הקהל היה מפסיד אם משעל לא היה חוזר להגיש את התוכנית, ובכל מקרה, לתחנה ערוץ ראשי שהיה מתערב אם היה בכך צורך. אך האם ישיבה על הטריבוונה כמוה כשותפות עסקית? בסופו של דבר בוטלה זכיייתה של "חדשות 24" יומיים אחרי שחזר משעל להגיש את תוכניתו.

יעקב אילון הצטרף ל"חדשות ישראל" והוא עתה מגיש מהדורות החדשות של "ישראל 10". כשיקום ערוץ החדשות הוא יהיה המגיש המרכזי שלו. אך אילו היתה זוכה "חדשות 24" במכרו, היה הופך לראש דסק החדשות ומגיש ראשי בעודו בעל אינטרס משותף עם חברות שלהן אינטרסים בתחומי התקשורת, הנדל"ן והאנרגיה, התלויים במקבלי החלטות ממשלתיים וציבוריים: האחים עופר, שותפיו לקבוצה, מעורבים בפרויקטים רבים בתחום הנדל"ן, שותפים להרחבת מתקן להתפלת מים בתקציב ממשלתי, בהפקת גז טבעי, בייצור חשמל פרטי ובעוד פרויקטים רבים אחרים. שותפיו האחרים, "דנקנר השקעות", הם חלק מבעלי השליטה ב"בנק הפועלים" ומעורבים גם בנדל"ן, בעסקי תקשורת (מת"ב, "פרטנר", "ברק"), חברות כימיקלים ואנרגיה. האם התכוון אילון להתעלם מכל אלו בערוץ החדשות? תגובתם של משעל ואילון לא הגיעה עד סגירת הגיליון.

המקרה של אילון ומשעל אינו היחיד בתקופה האחרונה. שמו של גדי סוקניק הועלה לאחרונה כמי שיהיה חלק מקבוצה המתמודדת על המכרו לערוץ המוסיקה. סוקניק הוא מגיש מהדורות החדשות המרכזית של ערוץ 2 (לצד מימי חימוביץ'). והחליף בתפקיד זה את יעקב אילון. לקבוצה המתמודדת על המכרו לערוץ המוסיקה התנהלות מול משרד התקשורת, משרד החינוך

נפגשים על הטריבוונה

והתברכות וגופים אחרים המסוקרים עליידי מערכת החדשות של ערוץ 2. האם מתכוון סוקניק להישאר בתפקידו כמגיש בעודו בעל מניות בערוץ המוסיקה (באם יזכה)? סוקניק עונה בחיוב ולא רואה בכך בעיה. זאת משום שלא יהיה מעורב בתפקיד ניהולי בערוץ המוסיקה וכיוון שלדעתו, אין בין שותפיו בקבוצה מי שיכולים להיות ממושאי הכיסוי של חדשות ערוץ 2. בחברת החדשות אומרים שבאופן עקרוני הם נגד מעורבות מסוג זה, אך במקרה הספציפי של סוקניק הם מפרידים בין ההתמודדות במכרו לניהול בפועל של ערוץ המוסיקה. שלומית אברהם, דוברת החברה, אומרת ש"אם וכאשר הקבוצה של גדי תזכה, אנו נתמודד עם כך וניקח בחשבון את כל ההיבטים".

נראה שעיתונאים בכירים בישראל אינם מסתפקים במעמד מקצועי ובתגמול על עבודתם העיתונאית ומתפתים למצוא נתיבי רווח נוספים או אפיקים עסקיים. הרדיו האזורי שימש אפיק כזה עד לא מזמן. נסים משעל החזיק במניות "רדיו ללא הפסקה", חיים הכט החזיק במניות "רדיו קול רגע" ורפי רשף וראודור בניזמן מחזיקים עדיין במניות "רדיו ת"א". נראה שבישראל אין לעיתונאים בעיה להיות מזוהים עם חברה או מותג.

מיכל קיזלשטיין, דוברת "רשת": יש לצאת מהנחה שהעיתונאי הוא בעל ישר פנימי ויודע לעשות את הפרדה בין מערכת קשריו האישיים לתפקודו המקצועי

בתקנון האתיקה של מועצת העיתונות בישראל יש כמה סעיפים שאמורים היו לשמש מורי דרך לעיתונאים בתחום זה. כך, למשל, סעיף "לניגוד עניינים" אומר: "לא יעמידו עצמם עיתון ועיתונאי במצב שבו קיים חשש לניגוד עניינים בין חובותיהם כעיתון וכעיתונאי לבין כל אינטרס אחר". סעיף "עיסוק נוסף" אומר: "לא יעסוק עיתונאי בכל עיסוק, עבודה, שירות, יחסי ציבור, פרסומת ואיסוף מודעות המעוררים חשש או מראית עין לניגוד אינטרסים או להטעיית הציבור". המסקנה המתבקשת: אם רוצים עיתונאים לנצל את הידע המקצועי והקשרים הטובים מיזמי תקשורת, עליהם לוותר לפחות על המשך עבודתם העיתונאית. מבלי להטיל ספק ביושרם ובאמינותם של העיתונאים שהוזכרו לעיל, קשה לא לראות בשותפויות הללו מראית עין לניגוד אינטרסים. השינוי צריך לבוא מצד הקהילה העיתונאית והחברה הישראלית, המקבלות בהבנה כל עיסוק נוסף של עיתונאי, אם זה קריינות פרסומות לחברה מסחרית או שותפות בקבוצה מסחרית.

שחר אבירי הוא עורך שירות מידע של טלוויזיה אינטראקטיבית

יעידו על כך מספר העיתונאים העוסקים בקריינות לפרסומות. ב-1997 דרשה ועדת האתיקה של אגודת העיתונאים את הפסקת חווי הפרסום של עיתונאים ששימשו קריינים לפרסומות. אך כידוע, עיתונאים רבים ממשיכים בעבודתם כקריינים, ביניהם קובי מידן, מיכה פרידמן, רפי רשף, יורם ארבל, יעל דן וגבי גזית.

עיסוק נוסף של עיתונאים רבים הוא ניהול חברות תקשורת בעולם ממשיתים בתפקידיהם העיתונאיים. כך, למשל, המשיך דן מרגלית להגיש את "פופוליטיקה" בערוץ עומד בראש קבוצת "אפיקרום" שהתמודדה על המכרז לערוץ המסחרי השלישי.

נסים משעל, יעקב אילון
וגדי סוקניק ביקשו להפוך
ליזמים בשוק התקשורת לצד
המשך עבודתם העיתונאית.
הם אינם היחידים

איור: אפרת בלוסטקי

עד לפני זמן קצר כמעט לא חשנו בנוכחותם של נכים בתקשורת. ולא ראינו אותם בטלוויזיה אלא ב"תפקידים" צפויים של מסכנים, שיש לרחם עליהם ולתרום למענם כסף כדי להושיע אותם ממסכנותם, או לחלופין כ"גיבורים", נכים שהחברה אוהבת לראותם מתגברים על נכותם, וברוב חסדה גומלת להם בהערצה. דמות הילדה המתרימה על קופסת מצעד הפרוטות של איל"ן, שהיתה תמיד חסרת פנים בגבה למצלמה, עברה אמנם שידרוג לקופסת הטלוויזיה כאורחת של תוכניות בידור, אבל נשארה חסרת אונים כפי שהיתה, מושא לרחמים. תאמינו לי שהיא הטרידה לא מעט את מנוחתו, בבואה מדי שנה בתזמון מושלם עם השקדייה של ט"ו בשבט. בקצה השני של סקאלת הדימויים ניצב תמיד נכה המלחמה ההירואי, שבדרך-כלל גם מפגישים אותו לשם המלודרמה עם מי שהצילו ממוות, או נכה-העל "אזרחי", רצוי ספורטאי עטור מדליות. כיוון שלסופרמן אין כלל בעיות (זה היה עוד לפני שכריסטופר ריב עצמו הפך לנכה), לא ראינו ולא שמענו על מצוקות הנכים ועל זכויות האדם הבסיסיות ביותר שלהם, המופרות יום יום ושעה שעה, ולא ידענו על דיכוי חברתי של שנים. הדימויים האלה באמת מרכאים והם תורמים לא מעט להפלייתם של נכים.

הפגנת הנכים של שנת '99, שבה השתתפתי, וזו של שנת 2002, שנכנסת בשעת כתיבת שורות אלה ליומה ה-63, הצליחו למוסס מעט את הסטריאוטיפים שבהם התמקדה התקשורת, ולצד כתבות ה"צבע" מושכות הרייטינג היא גם התחילה לשאול כמה שאלות ענייניות ולראות את האדם עם הצרכים. הנכים הם לא כוח פוליטי, והם לא מסתובבים במעגלים ההרמטיים של תקשורת-ממסד-כלכלה, ואין להם אפילו "שאלטר" לסגור, כפי שציין בצדק לא אחת יו"ר מטה המאבק אריה צורקביץ'. ל-144,000 נכים החיים מקצבת נכות של 1,700 ש"ח לחודש בלבד יש רק הנכות לבוא ולהפגין אותה ואתה בתנאים פיזיים קשים ובהתמדה ראויה לציון. ועומדת לרשותם כמובן גם התקשורת; אם היא לא תהיה שם המאבק הזה לא קיים. טוב עשתה נילי אמיר, עורכת יומן הצהרים ברשת ב' של קול-ישראל, במניין ימי ההפגנה ובדיווחים היומיומיים – הבעת עמדה שכזו כמובן גם מסמנת לכולנו, נכים ושאינם נכים, סולם של ערכים.

מי שמלין על התקשורת שהיא עשתה קמפיין לנכים, יכול להירגע: אחרי שבועות של תיעוד אינטנסיבי יומיומי, ולפעמים גם שעה שעה, לא קמו תנועות מחאה וגם התקציב עבר בלי הקצאות חדשות לנכים. הכלבים נובחים והשירה עוברת. האם התקשורת באמת קבעה סדר-יום חברתי?

במהלך שני חודשי ההפגנה שמעתי וקראתי עיתונאים חסרי מנוח טוענים ש"איי-אפשר יותר לראות את המראות הקשים האלה", והגדילה לעשות אמונה אלון, ברשימה צדקנית ופטרונית במדור הרעות של "ידיעות אחרונות" ("שובו הביתה, נכים יקרים", 6.2.02).

אלון לקחה על עצמה את התפקיד הכל-כך לא נעים הזה, לבקש מן הנכים המפגינים לשוב הביתה. כפי שהיא מעידה, ממקור ראשון בלי ספק, לבעלה השר ולחבריו בממשלת ישראל אין כוח נפשי לומר לנכים "לא". "מרום חשש לומר להם לא", היא כותבת, "אין אומרים להם דבר. עדיין לא נמצא מי שיעז להסתכל לנכים המפגינים בעיניים ולומר להם: שובו הביתה, חברים. חבל על כוחותיכם, אין כל סיכוי שתנצחו במאבק הזה". נו, באמת. והיא ממשיכה: "קשה מאוד להתווכח עם אנשים טובים ונחמדים שהגורל התאכזר אליהם, ונטייתו הטבעית של אדם בריא היא לתת משלו לזולתו הפגוע".

אני פשוט לא מאמינה שיש עוד מי שחושב שהגורל הוא לב הסיפור. צמד המלים "מוכי גורל" כבר מזמן יצא מן האופנה. לפעמים הוא עוד מהדהד בקולו הרועם של רפי גינת בכלבוטק. חשש כבד מתגנב ללבי אם שמעה אי פעם אמונה אלון על זכויות. הזכות לחיות בכבוד, למשל. הזכות לעצמאות אישית (מה לעשות, כשמדובר בנכים זה עולה כסף). וכל זאת בשל השורה התחתונה ברשימתה: "חוק מתקדם הקיים כבר במספר מדינות באירופה, המחייב להעסיק נכים... יסייע לציבור הנכים הרבה יותר משביתת רעב ברחבת הכנסת". ובכן יש לי חדשות ישנות בשבילך, הגברת אלון: החוק קיים. חבל שהממשלה לא עושה דבר לאכיפתו. אולי לא צריך חוק מתקדם. צריך באופן דחוף ממשלה מתקדמת.

ב"ידיעות אחרונות", מתברר, אפשר גם אחרת. דוד רגב, הכתב לענייני רווחה של העיתון המלווה את ההפגנה מיומה הראשון, התיישב בכיסא גלגלים ויצא לברוק בעצמו איך מסתדר הנכה בישראל 2002 ("החיים בגובה כיסא גלגלים", 14.1.02). בסופו של יום הוא חזר הביתה

לאה ליאון

חבט חכיסא גלגלים

עם זרועות כואבות, עם מבט חדש על העולם, מלמטה כלפי מעלה, שזיכה אותו גם בכאבי צוואר, אבל גם בכתבה מעולה, בגובה העיניים, על ההשפלה והדהימה המניציה שהן מנת חלקו של הנכה בחיי היומיום.

האחריות להתמוססותם של הסטריאוטיפים באמצעי התקשורת נמצאת לא רק במגרש של העיתונאים, אלא גם במגרשם של הנכים עצמם, שהפנימו במשך השנים את אותם סטריאוטיפים, אבל גם למדו את כללי המשחק בתקשורת. יו"ר מטה המאבק הודה בימים הראשונים להפגנה שתמונות קשות בטלוויזיה הן תנאי הכרחי להצלחתה. תמונות של נכים חסרי אוניים שוות יותר מאלף נאומים, לדבריו. השאלה היא, האם זה באמת עוזר והאם כל האמצעים מקדשים את המטרה?

צילום: ליאור מזרחי / באובאו

אין לי מושג מי אחראי יותר לפיאסקו הגדול שהיה במהלך התוכנית "פוליטיקה" בערוץ הראשון – הנכים או התקשורת. הנכים, שהחליטו להציג לראווה את פצעייהם כשרידים אחרונים לסצנות ה'פריק שואו' שנועדו לברד, במקום לשטוח את טענותיהם באופן ענייני, או עורך "פוליטיקה" שהחליט לא להזמין לאולפן כבניישיה שווינויים ובחר להציב את עמדת השידור באתר ההפגנה של הנכים? חבל מאוד שהוחמצה ההזדמנות הזו, משום שלא הוכנה ולא הובנה כראוי על ידי שני הצדדים. דר' ברלוביץ', המשנה למנכ"ל

משרד הבריאות, שהוזמן לאולפן בנושא אחר, יכול היה למשל לענות על חלק מן הטענות, בהיותו צד במשא ומתן עם הנכים. לא במקרה וטוב שבאה מיכל קפרא במוסף שבת של "מעריב" ("עשר טענות, עשר תשובות", 15.2.02) ונתנה לצודקביץ' הזדמנות להפריך עשר טענות. של מי הטענות? של העיתונאים, כמובן. "למי לא נעים מאתנו?", שואל צודקביץ', כהד לרשימתה של אמונה אלון, "למדירה שקבעה שאיננו מסוגלים לעבוד?".

הבוז'טון הפופוליסטי, שעוצמתו הולכת וגוברת עם התמשכותה של ההפגנה, לא פוסח גם על העיתונאים המחוכמים לאוצר וניזונים משפע הדיסאינפורמציה שהוא מפזר. רק שבוע לפני כן, במוסף השבת של "ידיעות אחרונות" ("החוקים הפופוליסטיים רק יחמירו את העוני ויגרמו לפיטורי אלפים", 8.2.02), התפלא דוד מילגרם, לשעבר הממונה על אגף התקציבים באוצר, על שלא מציגים שאלות לנכים. "איך זה שבכל שנתיים מתקיימת שביתה של הנכים... אני הייתי זה ששילם להם את המיליונים בגין ההסכם הקודם... אז איך זה פתאום, בחורף 2002, נעשה מצבם כה חמור?... האם אין קבוצות אחרות, שמצוקתן גדולה אף יותר, אך שהן פשוט פחות מיליטנטיות? למשל המפגרים והחולים הכרוניים?"

כיוון שהמראיון, גד ליאור, לא בקיא בנושא, כל מה שנותר לו הוא להתראיין אצל מילגרם ולא לשאול את השאלות הנכונות. שאלות נוקבות, כאמור, מציגים רק לנכים. לא לאנשי האוצר. מצבם של הנכים, אגב, לא נעשה פתאום חמור. מילגרם, בייגה שוחט ואהוד ברק כופפו להם את הידיים בפעם הקודמת ואילצו אותם לוותר על הדרישה המרכזית להעלאת קצבת הנכות. ודבר נוסף – המפגרים והחולים הכרוניים הם לא פחות מיליטנטים, ומצוקתם לא פחותה אף היא. הם פשוט נכללים ב-144,000 הנכים, מקבלי קצבת הנכות.

בעת פרשת מוניקה לוינסקי חזרה והופיעה בכתבות טלוויזיה דמותו של אחד מיועציו המשפטיים החשובים של הנשיא, עורך-דין כייסא גלגלים. גם אני עצמי, עלי להודות, מתוכנתת בתגובות הצופה שלי על-פי התפיסות הוויזואליות המקובלות בתקשורת הישראלית. הייתי בטוחה שזו כתבה על בעיות נגישות!!! ביום שבו יופיעו נכים בתקשורת לא בגלל נכותם, אלא בגלל מה שהם, נצליח להשתחרר מן הרעות הקדומות האלה.

מי שמלין על התקשורת
שהיא עשתה קמפיין לנכים,
יכול להירגע: אחרי שבועות
של תיעוד אינטנסיבי יומיומי,
ולפעמים גם שעה שעה,
לא קמו תנועות מחאה וגם
התקציב עבר בלי הקצאות
חדשות לנכים

לא ליאור היא שדרנית בקול ישראל ועורכת תוכניות ג'אז, נכת פוליו ופעילה למען זכויות נכים

דן כספי | ערוץ לכל צופה

קביעת מדיניות תקשורת נותרה טרף לאלתור, לחובבנות וליצרים פוליטיים

לגלות שהשר הממונה על רשות השידור לא רק שניער את האבק מעליה, אלא אף מתמיד בעיקשות לרשום אותה כאחד מהישגיו המעטים. כל אחד מפרקי ההדרגולציה מתאפיין במחזור תלת-שלבי – השלב המכין, שלב הביצוע ושלב המיקוח.

1 שלב המכין מתארגן לובי מעורב של פוליטיקאים וקבוצות עניין, בעיקר מקרב "כוחות השוק", אשר מנהלים מסע הסברה להכשרת הלבבות. במהלכו מציעים דוברי הלובי את מגרעות המצב הקיים ואת התועלת הציבורית הנלווית לשינוי המתוכנן. באותו שלב מתנהל משאומתן בין הדרג הפוליטי לבין הקבלנים הפוטנציאליים, בין היתר על תנאי המכרז לביצוע העבודה. השלב הראשון מסתיים בחגיגות עם הענקת הויכיון ומתן ברכת הדרך לזוכים המאושרים. בשלב הביצוע מתגלים, כצפוי, האילוצים המוסתרים במימוש השינוי: למשל משאבים מקצועיים וכלכליים מוגבלים, ואגב כך הולכים ונחשפים פערים אחרים: פער הביצוע בין הבטחות הזכיון לבין יכולתו ונכונותו לממשן, פער הפיקוח בין הזכות לבין היכולת והנכונות לפקח על הזכיינים. אלה האחרונים ששים להבליט פער נוסף – בין התחזיות הוורודות לבין המאזנים השוטפים.

בשלב האחרון, שלב המיקוח, נפתח משאומתן בין הזכיינים לבין המפקחים, ביוזמתם של הראשונים, על שיפור תנאי המכרז המקוריים, ובעצם המכרז נפתח מחדש. בלחציהם המחדשים של הזכיינים מתגלה כביכול פער נוסף, פער המבחן: פער בין קשיי הזכיון המדווחים לבין הישגיו המעורדיים, פער שמושך יזמים נוספים להשקיע בענף התקשורת. במהלך השלב הזה, הנראה אינסופי, מבשילים התנאים לפרק הבא בהדרגולציה, לא מעט בשל הצורך לתקן נזקים נלווים שהתגלו במהלך יישום השינוי.

2 לל המשחק – אחת במכרז ואחת לאחר מכן, מאפשר לזכיינים להציג בשלב ראשון פרוגרמות מרשימות, להפריח הבטחות בלתי מחייבות, ללא כיסוי, רק לשם מכרז. די לעקוב אחרי האירועים השוטפים כדי להיווכח כיצד המחזור התלת-שלבי חוזר על עצמו פעם אחר פעם בכל דהדרגולציה בתעשיית השידור. בסוף חודש ינואר עלה לאוויר הערוץ המסחרי

הסיכום על איוש התפקידים הכבירים ברשות השידור בין ראש הממשלה, אריאל שרון, לבין השר הממונה על הרשות, ד"ר רענן כהן, כפי שהתבררנו עליו בתחילת חודש ינואר אינו מפתיע. לפי פרסומים בתקשורת ("הארץ", 10.1.02), רפיק חלבי ימונה למנהל זמני של הטלוויזיה, הכתב המדיני של קול-ישראל, יוני בן-מנחם, אמור להחליף את אמנון נרב כמנהל הרדיו, אשר יעבור לכהן כמסנה למנכ"ל הרשות. לכאורה, הסדר טיפוס לראשונים של ממשלת אחדות, שלפיו הליכוד והעבודה מחלקות ביניהן את השליטה באחד ממוקדי העוצמה התקשורתית.

אלא שהעסקה "רדיו תמורת טלוויזיה" משקפת בעליל את היחס המשתנה של הפוליטיקאים לאמצעי השידור. הערכה זו אף מתחזקת לנוכח חלוקת התפקידים בין חברי מליאת רשות השידור, כמו ההתעניינות השוטפת שמגלה לשכת ראש הממשלה בענייני קול-ישראל: אלון אלוואי, הידוע כמקורב לאנשי שרון, משמש יו"ר הוועדה לענייני רדיו. בהשראתו נרחקים הצדה נושאים אקוטניים וכבדי משקל הקשורים לניהול קול-ישראל, כגון דו"ח מבקר המדינה ודו"ח גינזבורג על שפ"ם, שיבוצם השנוי במחלוקת של שדרים עילגי לשון בתוכניות יוקרתיות, הסלחנות כלפי התבטאויותיו הבוטות של אורי דן וכמובן, המכרז המוקפא של מנהל הרדיו, כנראה עד שיובטח מימוש העסקה בין לשכת שרון לבין השר הממונה על ביצוע חוק רשות השידור.

אם כך, כיצד נשחק מעמדה של הטלוויזיה הציבורית, שהילכה אימים על הפוליטיקאים, ולא רק בישראל? גם נתוני הרייטינג שבים ומראים שצופים ממשכיכים לנטוש את הערוץ הראשון, וכמו מתממש התסריט שנכתב לחזית אחרת: רשות השידור הולכת ונעשית בלתי רלבנטית!

אפשר שכל התהליך אינו אלא אירוע מרתק של התמודדות פוליטיקאים עם מדיום מהלך אימים ותוצאה צפויה, ואף רצויה, בתהליך כולל של דהדרגולציה במפת השידור בארץ. מעולם לא עסקה המערכת הפוליטית בענייני טלוויזיה כמו בימים אלה. שרת החינוך מינתה ועדה על עתיד הטלוויזיה החינוכית. ועדה נוספת שמינה שר התקשורת הציעה את הקמתה של "ברית המועצות" – איחוד של מועצת הרשות השנייה עם המועצה לשידורים בכבלים. מי שסבר שהצעת החוק החדשה של רשות השידור נעלמה עם יוזמיה בלשכתו של ברק, יפתע

החדש, הלוא הוא ערוץ 10. הוא נתון כיום בשלב הביניים, בין השלב המכין לבין שלב המיקוח, שבוא יבוא. תזכורת קצרה: בשלב הקודם עמלה קואליציה מוכרת של פוליטיקאים, אנשי עסקים ותעשייני שידור כדי לשכנע את כלל הציבור שערוץ מסחרי נוסף הוא צו השעה. במסע ההסברה לטובת הערוץ החדש שבו ועלו אותם נימוקים רטוריים – חייבים להמשיך ולעודד תחרות בין הערוצים ופלורליזם תקשורתי, התחרות מיטיבה עם הצופים ובעיקר עם המפרסמים, התחרות תוריד את תעריפי הפרסום בטלוויזיה, וכדומה. כצפוי, קולות מסתייגים הושתקו ביעילות יח"צנית. סימני שאלה על ההיתכנות הכלכלית של הערוץ הנוסף, על השלכותיו השליליות על רמת ההפקה המקורית בטלוויזיה או על התייקרות מסעי הפרסום עם תוספת ערוץ מסחרי התבטלו בשבעים. תשוקת יזמים לדריסת רגל הצטלבה כרגיל עם אינטרס השרים והפוליטיקאים לרשום מניה בענף התקשורת. גם אם יחול שיפור בהישגי הערוץ החדש, סימני השאלה שליוו את הקמתו לא ייעלמו. מקצתם אף יטרידו את כיסם של הזכיינים, אשר במקורם או במאוחר יבקשו הקלות בתנאי הזיכיון, לרעתם של הצופים. אינטרס הצופים היה ונשאר מט שפתיים ברטוריקה המכינה את השינוי, ואחרון בחשיבותו בשלב המיקוח על שיפור תנאי הזיכיון. במקרה כזה יימצאו הפעם נימוקים מגוונים, אחדים מוכרים ואחרים מקוריים, כגון המיתון הכללי במשק שפגע בפוטנציאל הפרסום, השינויים בהרגלי הפנאי בשל המצב הבטחוני, שבו יש יותר ביקוש לאקטואליה מאשר לבידור, וכדומה.

מי שמטיל ספק בתסריט הזה מתבקש לחזור אחורה למעלה משני עשורים. מכת הכבלים הפירטיים רק שכנעה בזמנו יזמים כלכליים ללטוש עיניים לעסק משתלם. הם מצאו אוזן קשבת אצל כמה ח"כים שהובילו מסע נמרץ להנהגת טלוויזיה ככבלים. בשם מתן גישה לפריפריות חברתיות וגיאוגרפיות, הם הניפו את הרגל "עם הפנים אל הקהילה". מה שנותר מן הסיסמה המקורית היתה רק מלה אחת – עם

גם אם יחול שיפור בהישגי ערוץ 10, יבואו יזמיו במוקדם או במאוחר ויבקשו הקלות בתנאי הזיכיון, לרעתם של הצופים

הפנים, אבל "עם הפנים לבנק". ואמנם, שידורי הכבלים התגלו, כמצופה, ככוננוזה. ענייני הקהילה והפריפריות נדחקו לערוץ מקומי, כמעט "מחתרת", עם לוח משרדים רל, משמים ובלתי ידוע לציבור הרחב. הכבלים היו לתחנות ממסר של מכלול ערוצים קיימים, ערוצי לוויין זרים או ערוצים שהתמלאו בתוכניות רכש מגוונות בכתוביות בעברית.

כמבט לאחור, השידורים ככבלים היו אבות הטומאה של בעלות צולבת. הם בישרו את מעורבותם העסקית של ברוני התקשורת בתעשיית השידור, אשר נחשפה מאוחר יותר במלוא עוצמתה עם המכרזים לערוץ הטלוויזיה המסחרית. דרוש היה עשור, שבמהלכו התאמתו "נבואות הזעם" של אנשי ציבור ואקדמיה, כדי שהמחוקק ישתכנע ויידרש לצמצום הבעלות הצולבת. בעת הכנת מאמר זה אמורות שתי הצעות חוק, של ח"כ יובל שטייניץ ושל ח"כ תמר גול'נסקי, לצמצם את אחיזתם של בעלי העיתונים היומיים בשידורי הטלוויזיה ולתקן מעט נוקים שהסבו קודמיהם.

בשלב המיקוח, שעודנו בעיצומו, זכייני הערוץ השני שיפרו

איור: יערה עשת

המערכת הפוליטית. ממציא "פרויקט המצוינות בעיתונות" בארה"ב ("הארץ", 30.1.02) רק מאשרים את התסריט שהחל כבר להתממש. שם וכאן, תחרות מחריפה בין הערוצים פוגעת בחוסנם הכלכלי. כדי לשמור על מתח רווחים סביר, נוטה כל ערוץ להסוך עלויות בסיקור אירועים ולהעדיף פורמטים זולים יותר. במקום לשלוח מצלמות לתעד אירועים בשטח, מייבאים אירועים על דובריהם לאלפן הטלוויזיה עצמו. זול יותר לשרר ראיונות, דיונים וקונפליקטים בין מתדיינים, נוסח "ערב חדש", מאשר לצאת ולסקר אירועים בזמן אמיתי. זול אף יותר לשרר שיחות ופרשנות במקום לשלוח כתבים עם צוותי צילום למקום התרחשותם של האירועים. כך, הפרשנות הולכת ותופסת את מקומן של "החדשות הקשות", ה-hard news. המידע הכלול בשיחות אולפן הוא דל יותר, ואולי משמעותי יותר מבחינה פוליטית – הוא מבוקר יותר. הפיקוח על המידע הוא תוצר לוואי של דוקטרינת האיזון, שלפיה לכל מטבע ולכל מחלוקת יש שני צדדים, אשר זכאים לקבל ביטוי שווה. דיוני אולפן מאזינים נוטים לסלף את המציאות בשטח, שהרי אירועים ועימותים אינם מתנהלים לפי כללים

אחרי הרדיו, יגיע התור לאילוף העיתונות היומית. בעצם, אין צורך בכך. מלאכתם של פוליטיקאים נעשית, ואף טוב יותר, בידי ברונת התקשורת המנהלים מלחמת התשה הרדית

מתמטיים. הם עלולים להבנות תמונה מסולפת של המציאות, מעין מציאות וירטואלית. איכות ירודה של מידע עלולה לפגוע ביכולת המעקב של הציבור, שגם היא מוגבלת, ובסופו של דבר, בטיב המשטר הדמוקרטי.

"אילוף הסדרת" נעשה לעיני המדיה האחרות, השותקות ואף המברכות על כך, כל זאת מתוך שיקולים צרים קצרי רואי של תחרות ונחיות אישית. שכן ריבוי ערוצי הטלוויזיה היטיב לפי שעה עם העיתונות הכתובה. במציאות התקשורתית החדשה, דווקא יומון שב ותפס את מקום הטלוויזיה כמדרת השבת. אף ערוץ טלוויזיה לא יכול להתחרות ב"רדיעות אחרונות" ולהשיג רייטינג של כשני שלישים מציבור הקוראים. כתבה במוסף סוף השבוע של היומון מגיעה לעיניים רבות מאלה של הצופים במגזין טלוויזיה כלשהו. הרדיו הציבורי שומר עדיין על בכורה באספקת מידע מידי. ההישגים הללו עלולים להיות שוב לצנינים בעיני הפוליטיקאים ולמשוך את אשם.

אז גם כיום, קביעת מדיניות תקשורת נותרה טרף לאלתור, לחובכנות וליצרים פוליטיים. עם האוכל בא התיאבון. העסקה הפוליטית המוכרת לעיל רק מאותתת שזמן הרדיו הגיע. גם אם תחנות הרדיו האזוריות נותרו אנדרטה רועמת של כישלון, הרי שהן בישרו את הסנונית הראשונה לריסוק המדיום, ממש לפי אותו תסריט. כנראה שאחרי הרדיו, יגיע התור לאילוף העיתונות היומית. בעצם, אין צורך בכך. מלאכתם של פוליטיקאים נעשית, ואף טוב יותר, בידי ברונת התקשורת המנהלים מלחמת התשה הרדית.

פרופ' דן כספי הוא מרצה לתקשורת באוניברסיטת בן-גוריון בנגב ובאוניברסיטת הפתוחה וחבר הוועד המנהל של רשות השידור

ומשפרים את תנאי המכרז. תחילה הצטמצם מספר הזכיינים האמורים להתחרות מחמישה לשלושה, לוח המשרדים של הזכיינים התאחד, וכיום הם ממשיכים ומנהלים משאומתן על איחודם לקבוצה אחת וקבלת היתר לשירותים נוספים בכבלים, בעיקר טלפוניה ואינטרנט. שפר גורלם של הזכיינים בכבלים, ותביעותיהם נופלות על אוזניהם של שרים ומפקחים המבינים לכיסם. אלא שתאבונם העסקי של ברונת התקשורת הוותיקים והחדשים עורר חרדה מפני מוקרי עוצמה כלכליים מפלצתיים. על כן הם נדרשו לזרז והדרגולציה של קרטל השידור בכבלים, בעיקר באמצעות הפרדה בין שירותי נשיאה לבין שירותי תוכן. תחילה ניתן זיכיון לערוץ הקניות, ובהמשך, תוך התעלמות מהישגיו הכלכליים הרלים והתעלמות מהיתכנות כלכלית, תוכננו הערוצים הייעודיים, שבינתיים רק אחד מהם, ערוץ החדשות, יצא לדרך.

אף שהכבלים נגסו בעוגת הצפייה, הטלוויזיה הציבורית שמרה במשך כעשור נוסף על מעמד כמעט מונופוליסטי כספק מידע חזותי. ערוצי החדשות הורים בלוויין צברו קהל צופים זעום, וכמובן שמיעטו לעסוק בנושאים פנימיים של החברה הישראלית. בשלב המכין לערוץ המסחרי שב והתארגן לובי של לחצים בראשותם של ברונת התקשורת. הם, ו"כוכביהם להשכיר", שרצו לילות כימים בפרוזודורי הכנסת והפעילו לחצים בלתי נסבלים על חבריה, כל זאת כדי לאפשר להם אחיזה בטלוויזיה המסחרית. בתום הריון ממושך של כשבע שנים במתכונת ניסויית, יצא הערוץ המסחרי לאוויר, מפוצל בין שלוש קבוצות זכיינים ושני ברונת ני תקשורת אשר אווזים באבהות עליו. לזכותו ייאמר שכבר מינקותו מילא הערוץ החדש את הציפיות הפוליטיות, ובהמשך גם את הציפיות הכלכליות של המשקיעים בו. ערוץ 2 שם קץ למונופול הטלוויזיה הכלי לית בתיווך פוליטי והספקת מידע חזותי בעברית, ובכך הקל על הלחצים הפוליטיים על הערוץ הציבורי. יתר על כן, הערוץ החדש האיצ את ההיי גמלות, הדהימיסטיפיקציה, מהחדשות. שכן מי שהחמיץ את החדשות בערוץ אחד, גם למד ש"יש חיים גם בלי חדשות". מהדרות החדשות המתחרות בשני הערוצים משכו פחות ממצחית הצופים של "מבט" המרי נופוליסטי בשיאו.

כאשר נראה היה שמיושם הפוטנציאל הטכנולוגי היה רק עניין של זמן ושל כסף, התגבשה אופציה טכנולוגית חדשה. שידורי הלוויין לא רק שתאמו להפליא לרטוריקה של שרי תקשורת ניאורליברליים על "שמים פתוחים", אלא אף יכלו להגביל את עוצמתם של זכייני הכבלים. יתרון השידור הדיגיטלי עתיד היה ליצור מונופול חדש ובלתי רצוי של הזכיון היחיד בשידורי הלוויין. כך שמיד עם הנהגתם של שידורי לוויין, ביקשו זכייני הכבלים וקיבלו היתר להמיר את השידור האנלוגי המיושן שלהם בשידור דיגיטלי ובמתן שירות של רכישת סרטים לצפייה בכבלים. בעטיה של התחרות בין זכייני השידורים בכבלים לעמיתם בלוויין נוספו ערוצים, בחלקם "מגוירים", אשר רק ריסקו את עוגת הצפייה לרסיסים קטנטנים יותר; אמנם הוא נחלש אך כנראה שנתר הפירור הגדול והמאיים מכולם.

טרם נלמדו הלקחים בעקבות הפעלת הערוץ המסחרי הנוסף, ואולי במתכוון, פתח שר התקשורת בשלב מכין לצעד נוסף בדהדרגולציה, כאשר הניח על שולחן הממשלה הצעת החלטה להמיר את הזיכיון ברישיון. פירוש הדבר שכל מי שיעמוד בתנאי סף יוכל לקבל רישיון להפעיל ערוץ. כבעבר גם הפעם, היוזמה הפוליטית נתמכת בידי קבוצה של בעלי אינטרסים כלכליים, וכאז גם היום, הם מניפים את דגל הפלורליזם התקשורתית לטובת הציבור. האומנם? אם הצעת ההחלטה תתגלגל להצעת חוק ממשלתית ותגיע לכנסת, כי אז הדהדרגולציה של השידור תביא למעין "ערוץ לכל צופה".

אלא שלמדיניות זו נודעות השלכות מצטברות בתחומים נוספים, שכנראה אינן מטרידות את קברניטי המדינה. כך, היצף של ערוצי טלוויזיה, לרבות ארבעה ערוצים עם חדשות, עתיד להטביע את חותמו על איכות המידע הנמסר לציבור, אולי לשביעות רצונה המלאה של

גיבורים על חלשים

מה שמדהים, שהמבקרים למיניהם חברו לכל מיני עסקנים ובעלי קשרים היושבים במועצת הרשות השנייה, שהיא, בעצם, העתק של הוועד המנהל של רשות השידור. הכישלון של מועצת הרשות השנייה בהתוויית הכיוון של ערוץ 10, בדיוק כמו שנכשלה בהתוויית התכנים של ערוץ 2, הוכיח שוב שבשנות האלפיים אנחנו לא זקוקים למפקחים מטעם המדינה על ערוצי טלוויזיה מסחריים.

מבקרי הטלוויזיה מיהרו לקבור מוקדם מדי את הערוץ החדש. היחס שלהם לערוץ מזכיר יחס לתינוק בן שנה, שדורשים ממנו לעבור בחינות בגרות. כל יוצר, כל עיתונאי, כל איש טלוויזיה צריך להיות בעד ערוץ חדש, טוב וחזק. ערוץ כזה יגביר את התחרות, יגלה פנים חדשות, יוריד את השחצנות של ערוץ 2, יאפשר לערוץ 10 להתאושש, יגדיל את מספר מקומות העבודה ובסך-הכל יעשה טוב לכל ערוצי הטלוויזיה.

מרבית שוקה לרדת על ערוץ 10 נעלמה פתאום הביקורת על תוכני ניות הזבל בערוצים האחרים. בקצב הזה דודו טופז עוד יהפוך ליקיר האומה.

למה מבקרי הטלוויזיה לא יורדים באותה מידה, למשל, על הראיונות השערורייתיים והמלוקי קים עם ראש הממשלה והשרים? למה הם נכנעים לתכתיבים של פוליטיקאים כוחניים ים על אילו נושאים "מור" תר" לראיין אותם ועל אילו לא?

למה הם לא תוקפים את שילובו השערורייתי של אורי דן, מקורבו וידידו של שרון, בתוכנית הרדיו "הכל דיבורים" של קול-ישראל, שבה הוא מנהל בגלוי תעמולה פוליטית נגד השמאל ומחנה השלום? מדרי בר, אגב, בתוכנית שהיתה בתקופת רוזי ברקאי ושלי יחמוביץ' תוכנית הרגל של הרדיו.

הכי קל לרדת על ערוץ 10. הוא חלש, הוא טרף קל, הוא ממש מזמין התקפה. גם אם הביקורת נכונה, לפעמים חשוב ה"איך" ולא רק ה"מה". אם ערוץ 10 היה צריך להפיק תוכניות כמו שמבקרי טלוויזיה מסוימים מטייפים להן, הוא היה קורס מרוב שעמום. מול שהם לא עוברים לעבוד בטלוויזיה, למרות שאני מכיר כמה מהם שהיו מאוד מאוד רוצים להיות שם.

ירמי עמיר הוא עורך ב"ידיעות אחרונות"

כמו ערפדים שעטים על טרפם, כך מבקרי טלוויזיה, בעלי טורים ועוד כמה טרמפיסטים ידרורצו על ערוץ 10 כבר בשבוע הראשון לעלייתו לאוויר. בשבוע הראשון? ביום הראשון.

כבר זמן רב לא התנהל כאן קמפיין כה מוחץ, מכוער, ירוד, אגרסיבי ונוסף דם. בכל יום מונח מטען צד נוסף לערוץ החדש, בכל יום מבקר-מתאבד מתפוצץ וירטואלית ליד תוכנית זו או אחרת. טל ברמן הוא הראשון ששילם את המחיר, תוכניות אחרות בעקבותיו ואולי כל הערוץ הזה יתפגר עוד לפני שיצליח לעמוד על רגליו. עוד לפני שהערוץ עלה לאוויר הסתובבו כברנז'ה שמועות, שזה הולך להיות פלופ. הנבואות השחורות הגשימו את עצמן – וקשה שלא להבחין בשמחה לאיד בביקורות על הערוץ, בנוסח: "אמרנו לכם".

אז נכון שערוץ 10 פתח גרוע עם כמה תוכני ניות איומות ונחותות. נכון שכן כספית ועמנואל רוזן גילו שמאחורי הפוזה והיוהרה מסתתרת ריקנות גדולה, שגיל חובב הוא חובבן נפוח ומגלומן שמתעסק בשטיקים זולים, שנטלי עטיה לא מבינה בתרבות ולכן לא יכולה להגיש תוכנית כזו, שגיל ריבה הוא הדבר הנמוך ביותר שקרה לתקשורת בתקופה האחרונה ושהחדשות הן החלשות. וזו רק רשימה חלקית. אז הסכמנו שערוץ 10 לא עונה על הציפיות, הוא אינו מעניין ציבור משכיל וביקורתי, שמחפש תקשורת איכותית ורענתית, שאינה מזולזלת באי-נטליגנציה. אבל הביקורת המתלהמת עליו יורדת בדיוק לרמה הירודה של הערוץ עצמו ומשתמשת באותן קלישאות וגימיקים שבגללם נכשל הערוץ.

בסך-הכל מדובר בערוץ טלוויזיה מסחרי, שלא חייב שום דבר לאף אחד, בוודאי לא לקומיסרים של מועצת הרשות השנייה, שהעניקו לו את המנדט לפעול באמצעות שיטת הזכינים האנכרוניסטית. רק הצופים וכוחות השוק יחליטו ויקבעו אם יש לו זכות קיום או לא.

פרופ' זוהר שביט, חברה במועצת הרשות השנייה, הגדילה לעשות כשאמרה בתוכנית "תיק תקשורת" שהם קיוו כי התוכניות של ערוץ 10 יהיו בנוסח התוכני נית "מהיום למחר", שמגישים דוד ויצטום ועמנואל הלפרין בערוץ 1. נו באמת. עם כל הכבוד לפן האיכותית-תרבותי-שפוי של ויצטום והלפרין, התוכנית שלהם, המייגעת לעתים, לא צריכה להיות הסמן של ערוץ 10 החדש.

כבר זמן רב לא התנהל כאן קמפיין כה מוחץ, מכוער, ירוד, אגרסיבי ונוסף דם כמו זה שמנהלים מבקרי הטלוויזיה נגד ערוץ 10

חונמרי נפש

המגישים בתוכניות הייעוץ הנפשי ברדיו ובטלוויזיה לא לוקחים את החלצות עצמם ברצינות; פסיכולוגים מקצועיים סבורים שהן עלולות להזיק

ענת בלינט

ימים טובים עוברים על ורדה רזיאל'ז'קונט. תוכנית הרדיו שלה ב"רדיו ללא הפסקה" (103 FM) משודרת שש פעמים בשבוע, שעתיים בכל פעם, לאחרונה היא קיבלה תוכנית טלוויזיה משלה, ולא בערוץ 10 דל הרייטינג אלא בערוץ 2, והמטופלים הפרטיים, כך היא אומרת, לא מפסיקים להתקשר ולבקש פגישה אישית. ניכר בה שמצב רוחה טוב והיא מלאת ביטחון מתמיד בעילותה של השיטה הטיפולית שהיא מציעה להמונים. לעומתה, ספק אם מצב רוחו של מי שהתקשר לשמוע את עצתה השתפר משמעותית בעקבות השיחה אתה. נער בן 15, שהתקשר אליה כדי להיוועץ בה כיצד לבשר לאמו שהחל לעשן, זכה לכינוי "אידיוט קטן" ו"סמרטוט" משום שנסחף להרגל הלא בריא של עישון. מובטלת נואשת שהתקשרה לקבל עצה כיצד לחפש עבודה נענתה בחרות: "אני פסיכולוגית, לא לשכת עבודה" ונורקה מן השידור; לבחורה שעברה אונס לפני שנים וסובלת מדיכאון נאמר: "יקירתי, אם את לא הולכת לפסיכולוג שיתן לך תרופות אנטי-דכאונות – מגיע לך כל הרע שיקרה לך".

גם איריס קול נהנית מפריחה מקצועית. אף היא מגישה רצועה יומית בת שעתיים באותה תחנת רדיו, היא עורכת את התוכנית השבועית של רזיאל'ז'קונט ובעצמה מגישה תוכנית טלוויזיה בערוץ "בריוזה" בלוויין, שבה היא מארחת מומחים

המייעצים לצופים שפונים לתוכנית בענייני אהבה וזוגיות. קול אמנם נוהגת לפנות בטון רך ואמפתי יותר מרזיאל'ז'קונט לצרכני התוכניות שלה, אך אינה מהססת לומר להם מה עליהם לעשות ולהתערב באופן פעיל בחייהם. כך למשל, ב-5 בפברואר העלתה לשידור אשה בשם ג'מילה, אחות ביולוגית של אדם שנמסר לאימוץ בילדותו. על הקו השני היה האיש שהתלונן שאחותו מסרבת למסור לו פרטים על שני האחים הביולוגיים הנותרים. ג'מילה, שלא ידעה מראש שעומדים לראיין אותה לתוכנית רדיו בענייני משפחה, עברה חקירה צולבת אצל קול בניסיון לדלות פרטים על שני האחים. ניכר היה מסירובה העיקש של האשה שמדובר בסוד משפחתי רגיש, אלא שקול סירבה להרפות והמשיכה, באופן מביך ממש, לחקור את האשה: "אבל למה? למה את לא מגלה? למה אתה מסתירה? יש סוד? מה הסוד? הם בכלל?" ובסוף יעצה לאיש לשכור בלשים פרטיים כדי לאתר את אחיו.

ריבוי ערוצי הטלוויזיה והרדיו, תהליך שנמצא כעת בשיא, הופך את ז'אנר תוכניות הייעוץ מהסוג שמייצרות רזיאל'ז'קונט וקול לפופולרי במיוחד. "רדיו ללא הפסקה", אחת משתי תחנות הרדיו האזורי בתל-אביב, היתה חלוצה בעניין זה כשהתחנה כולה הפכה לפני כארבע שנים לתחנת "מאזינים מדברים", ולכל אורך שעות השידור שובצו בה מגישים שמשוחחים עם מאזינים בנושאים שונים, לרוב באופן בוטה ופרובוקטיבי. על רקע זה צמחו שלושה מכוכבי התחנה – רזיאל'ז'קונט בעלת ההכשרה הפסיכולוגית, קול שאינה בעלת הכשרה בתחום

איור: רות גוינז

הטיפול, וכן שמוליק טיאר, אף הוא לא איש מקצוע, שמייצע לבני-נוער בשעות הלילה.

בעקבות "רדיו ללא הפסקה" הלכו ערוצי תקשורת נוספים. בערוץ "ברזיה" משודרת רצועה יומית בשם "המומחים", שבה ניתן ייעוץ לצופים באמצעות אנשי מקצוע, פעמיים בשבוע. נושא הייעוץ הוא בעיות מתחום הנפש – אהבה וזוגיות (בהגשת קול) ומשפחה (בהגשת אורנה בנדור). בערוץ הצעירים בכבלים "ביפ" מנחה דנה מודן תוכנית ייעוץ ב"ענייני לב שזוקקים לפתרון", בערוץ הצעירים YTV בלוויין משודרת הרצועה היומית "Y בלילה", שבה מייצעים דוגמנים ומגישי תוכניות טלוויזיה לבני-נוער הפונים בשאלות ובעיות אישיות, ובאחרונה, כאמור, החלה רזיאליז'קונט להגיש תוכנית שבועית בערוץ 2.

הפריחה הזאת אינה מקרית. תוכניות ייעוץ בתחום הנפש הן פתרון מושלם לעידן של ריבוי ערוצי תקשורת. זהו ז'אנר זול וקל להפקה, הן ברדיו ובמיוחד בטלוויזיה. המאזינים הם אלה שמספקים את ה"חומרים", סיפורים מהחיים, וכל מה שנדרש מעבר לכך הוא מגיש פופולרי שאליו מצטרפים לעתים אנשים אחרים – פסיכולוג במקרה הטוב, וירוען שמחווה את דעתו בנושא, במקרה הפחות טוב. הפורמט הזה, כך לפחות מוכיח הניסיון של "רדיו ללא הפסקה", זוכה להצלחה בקרב המאזינים ועונה על הכוונה של מעצבי מפת התקשורת ליצור כלי תקשורת שקרובים לקהל היעד שלהם ומעריכים אותו באופן פעיל.

בקרב מבקרי הטלוויזיה (ובעצם בקרב כמעט כל מי שעוסק בביקורת תרבות ותקשורת) מעוררות התוכניות האלה התנגדות, שנראית במבט ראשון כשאובה מתחום הטעם האישי. "חמושה בנסיון חיים סטייל טלנובלה, יצאה הגברת ורדה רזיאליז'קונט

להפיץ פסיכולוגיה בגרוש – ברדיו, בטלוויזיה ולמי שרק מוכן לשמוע", כתב עליה אבנר הופשטיין ב"דיעות אחרונות". "היא הופכת את נפש האדם למשטח מוכתם שמנקים בעזרת תכשיר פלא, מעין סנרנפש. את המצפון אפשר להשליך למכונת הכביסה כמו חולצה מרובכת. הכל אינסטנט", כתב רוגל אלפר על אותה תוכנית ב"הארץ". אלא שהביקורת שמעוררות תוכניות אלה, בעיקר זו של רזיאליז'קונט בשל תואר הפסיכולוגית שהיא נושאת, לא נובעת רק משיקולי טעם, אלא משאלות אתיות אמיתיות שעולות מהן. פורמט המספק ייעוץ פסיכולוגי או תמיכה נפשית מסוג כלשהו במסגרת תוכנית המתחרה על אחוזי האזנה, יוצר בן כלאיים מוזר – משהו שבין תחום הבידור לתחום הייעוץ הנפשי. למי מחויב מגיש התוכנית קודם כל – לאדם שהתקשר בבקשת עזרה וסיוע, או לקהל המאזינים שצמא לריגושים וחשיפה? באיזו מידה אחראי מגיש התוכנית למה שעלול לקרות בעקבות העצות שהוא מחלק במהירות לפונים אליו? באיזו מידה מחויב כלי התקשורת המשרד להעסיק אנשים שהם בעלי הכשרה מקצועית מתאימה, על אף שהשיקול המכריע בדרך-כלל בבחירת מגיש תוכניות הוא יכולתו להפוך ל"כוכב" ולמשוך קהל?

מה שנראה על המסך מודגים בדיוק את הבעייתיות של הז'אנר. במקום שתהיה לצופה יכולת להבחין בבידור בין תוכנית שבה ניתן ייעוץ מקצועי ואמין לבין תוכנית שעיקרה

בידור, נוצר רצף אחד מבלבל למדי. "Y בלילה" מייצגת אולי את התוצר הגרוע והירוד ביותר, שבו דוגמנים ומגישים (תמיד קמחי, לאיון רוזנברג, איגי וקסמן, מורן אייזנשטיין ואחרים), שבעיני צופים צעירים מסמלים סוג מסוים של הצלחה ומודל לחיקוי, מעלים צופים לשידור, לועגים להם ומגחכים את בעיותיהם במסווה של "דיון עקרוני בנושא" ("שמור את הבחורה על אש קטנה ותמשיך לתקתק את חברתך", מייצע המגיש אריק משעלי בתשובה לשאלה מה לעשות עם חברה לשעבר שמסרבת להרפות). אצל דנה מודן, וגם בתוכניתה החדשה של רזיאליז'קונט, מתארחים ידוענים המחווים את דעתם על הבעיה ומציעים פתרונות. מודע אנשים שזכו לפרסום כשחקנים, זמרים או אנשי טלוויזיה ראויים להפוך ליועצי נפש לקהל הרחב? לא ברור, אם נתעלם לרגע מהחוקים המוכרים של הטלוויזיה המסחרית שקובעים ש"כל מה שכבר מפורסם ראוי להפוך מפורסם עוד יותר". תוכנית ה"מומחים" ב"ברזיה" מתיימרת דווקא להפריד בין תפקיד המנחה לתפקיד היועץ המקצועי, ונוצר רושם שיש מאמץ אמיתי לתת שירות של מידע וייעוץ לפונים ולקהל הרחב, אלא שבתוכניתה של איריס קול מופיעה איריס בריאון כ"יועצת לענייני אהבה", תואר מרשים אך סתום משהו. בריאון איננה פסיכולוגית והתואר שהוצמד לה נותר פתוח לפרשנות ולרמת הידענות של כל צופה וצופה.

ירון דוידוב הוא הישי המזוהה ביותר עם פריחתה של ז'אנר תוכניות הייעוץ בארץ (ולא רק בתחום הנפש). הוא מונה לעמוד בראש "רדיו ללא הפסקה" בגיל צעיר ועיצב אותו במתכונת "ערוץ הייעוץ" בהשראת הרדיו האמריקאי. כעת הוא עוסק בהעברת הז'אנר לטלוויזיה. במסגרת תפקידו כמנכ"ל "רול תקשורת" הוא מפיץ את

איריס קול

תוכניתה של רזיאליז'קונט עבור "קשת" ואת "המומחים" ב"ברזיה". הוא מודה כי ההכשרה המקצועית איננה קריטריון חשוב בבחירת מנחים-יועצים לתוכניות של פסיכולוגיה פופולרית. "קשה לי להצביע על קריטריונים הדי-משימטיים לבחירת האנשים. החלטתי לתת לוורדה (רזיאליז'קונט; ע.ב.) תוכנית ברדיו אחרי שהתארחה פעם אצל איריס קול. זה שילוב של ידע עם סגנון התבטאות והקול שלה שהיה יוצא דופן ובלוט. חשוב קודם כל שיהיה מסר שונה, יוצא דופן, שאפשר יהיה בקלות יחסית לקטלג אותו, לתת לו כותרת, שיהיה מותג. 'תזרקו אותו', זה המשפט שנתפס מהתוכן שהיא יצרה. הרמה המקצועית פחות חשובה, תסתכלי על הדוגמה של איריס קול. אין לה הכשרה מקצועית, אבל המאזינים שלה מחליטים בסופו של יום שהעצות שלה מתאימות להם ומאמצים אותה כאוטוריטה".

דורון ויינשטוק, בעבר איש תקשורת וכיום פסיכולוג קליני, רואה צדדים חיוביים בתוכניות הייעוץ הנפשי בכך שהן מבהירות לאנשים שהם אינם בודדים נבעיתם ובכך שהן מסייעות לאנשים להבין שאפשר להיעזר באחרים, "אבל", הוא אומר, "השאלה היא ב'איך'. אם המוטיבציה המרכזית היא יצר מציצנות, זה נותן פתח לניצול של מי שבצד השני, שאולי לא מספיק מודע למעמד ונסחף ברגשותיו. מהמעט שמעתי ברדיו, הרגשתי שיש מעט מאוד הגנה מצד המנחה. מנחה בקבוצה טיפולית רוצה שאנשים יפתחו, אבל גם מסייע לפרט לשמור

על הגבולות כך שלא יצטער על החשיפה מאוחר יותר. ממה ששמעתי אצל ורדה רזיאל'ז'קונט יש התלהמות והצפה ללא ריסון". ואדים רוזנבלט, דובר חטיבת הפסיכולוגים הקליניים בהסדרות הפסיכולוגים, נחרץ יותר בעמדתו נגד ה'ז'קונט: "תוכניות כמו של ריקי לייק, ג'רי ספרינגר או ורדה רזיאל'ז'קונט הן שואו גמור. זהו קולוסיאום מודרני – נותנים לאנשים לשפוך קרביים, להתכתש, להתווכח, לעבור הזדקכות דרמטית ולקבל תובנות לכאורה וכך יחיו באושר ובעושר. אין בין זה לבין טיפול ולא כלום. זה זאב בעור של כבש. רזיאל'ז'קונט עושה שואו לאנשים. היא לא מופיעה בתקשורת בגלל שהיא דואגת לפונים, אלא בגלל שהיא מושכת קהל". התופעה שמקוממת בעיקר רבים מאנשי המקצוע היא יומרתם של מגישי תוכניות הייעוץ לתת פתרונות הדימטמיעים שניתן ליישם ברגע, גישה שעומדת בניגוד גמור לתפיסה הטיפולית המקצועית שרוגלת בחוסר שיפוטיות וביצירת שינוי פנימי, כך שהמטופל יהיה זה שימצא את הכוח לעזור לעצמו.

גופים שאחראים על הפיקוח על התוכניות שהוזכרו כאן הם הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו (שמפקחת על שידורי הרדיו האזורי, ערוץ 2 וערוץ 10) ומועצת הכבלים והלוויין. הרשות השנייה נדרשה כבר לסוגיית תוכניות הייעוץ ב'רדיו ללא הפסקה', בעקבות תלונות מרובות שהגיעו לנציב תלונות הציבור על תוכניתה של רזיאל'ז'קונט, ובמידה פחותה גם על תוכניתה של קול. נאוה בת-צור, סמנכ"לית לענייני הרדיו האזורי ברשות השנייה, אומרת כי בעקבות ריבוי התלונות, במיוחד לאחר תוכנית שבה ייעצה לנערה בת 14 לא למנוע מחברתה להתנסות בזנות כדי ש'תנסה', ותראה שזה ממש מגעיל", נעשתה ברשות השנייה עבודת

ורדה רזיאל'ז'קונט

חשיבה רצינית מתוך כוונה לגבש עמדה וכללים מנחים לגבי הראוי והבלתי ראוי בתוכניות מו'אנר זה. אלא שבסופו של דבר, על אף הצהרת הכוונות הרצינית של הרשות השנייה, נמנעת בת-צור מהתערבות של ממש והיא אינה קובעת סטנדרטים מיוחדים לאתיקה המחייבת תוכניות העוסקות בייעוץ. "אני מייצגת את הציבור, ולא את הפסיכולוגים. אני לא מתרגשת מפסיכולוגים, זה כמו שעורכי-דין מתנגדים לגישור כי זה גוזל מהם פרנסה. יש לי בי.איי בפסיכולוגיה וניסיתי לבדוק דווקא מה הם הצרכים של הציבור. העובדה היא שהציבור מעוניין בתוכניות כאלו. זה מעיד על כך שיש בהן צורך. לא כל אחד רוצה ללכת לפסיכולוג ולא כל אחד זקוק לטיפול של 15 שנה. הנחינו את התוכניות להבהיר כי לא מדובר בתחליף לטיפול מקצועי, וברור שהם כפופים לכללי האתיקה של הרשות, למשל לאלה שאוסרים פגיעה בפרטיות. מעבר לזה, אין קווים ברורים. לכל הוראה שאתן יהיה תמיד יוצא דופן, כך שבמקום לקבוע כללים אנחנו מנסים לעבוד על שיקול הדעת של המגיש והיכולת שלו לאבחן בשידור מה שרירי ומה לא". בפועל, אין בתוכניות הרדיו ב'רדיו ללא ההפסקה' שום אזהרה על אופי הייעוץ וגם לא בתוכניתה של דנה מודן ב'ביפ'. האזהרה אכן מופיעה בתוכנית של "קשת" על-פי החלטת הזכייין, וכך גם בתוכנית "Y בליה" ו"המומחים". אם היא אומרת לבחורה 'זרקי אותו' לא יקרה שום נזק, מוסיפה בת-צור, "יש ברכה בלדת למישהו נבוט על הראש לפעמים כדי שיתעשת. לאיש

מהצד השני יש שיקול דעת, ואין שום סיבה שאנחנו נמנע גישה. נכון שיש לה השפעה בידורית. עם ישראל הוא מציצני וטוב לו לשמוע את הדברים האלו".

שי בלום, האחראי על בקרת התוכן במועצת הלוויין והכבלים, מודה שאינו יכול לעקוב אחרי כל מה שמתרחש בערוצים שתחת פיקוחו משום שיש לו תקציב למאה שעות צפיית בקרה בחודש, מה שמותר בערך "שלוש דקות לכל ערוץ". "אנחנו פועלים בעיקר לפי תלונות. 'ברזיה' ו-YTV הם ערוצים בתשלום שהחשיפה שלהם מזערית ולכן אנחנו מתקשים לקבל תלונות מהציבור. מי שצופה זה מי שרצה לצרוך את החומר הזה בכל מקרה וממילא לא יתלונן. מה שנעשה ב-YTV הוא על דרך הבידור והסאטירה. נראה לי שבדור גם לצופים שלא מדובר בייעוץ מקצועי". האומנם כך? תמיר קמחי למשל, ממגישי "Y בליה", דווקא משוכנע שהוא מגיש "עזרה ראשונה, דברים שהם בגדר ה'קומון-סנס'". כפי הנראה גם לבחורה שהתקשרה לתוכניתו לספר כי יצאה עם בחור, שמאוחר יותר התגלה כאחיה למחצה שלא פגשה לפני כן (ואת בהנחה שצוות התוכנית אינו מביים פניות, כפי שמעיד קמחי), היה נדמה שמדובר בסוג של ייעוץ. המגישים שרו לה בתמורה "היה לי חבר, היה לי אח..." והתפוצצו מצחוק.

רזיאל'ז'קונט, כמו בת-צור ובלום, סומכים בראש ובראשונה על הקהל שיידע להבחין מתי מדובר בייעוץ מקצועי ומתי לא, ומשוכנעים שקהל הפונים אינו ממהר ליישם את העצות שניתנות חינם ובמהירות. "אז אני אומרת 'תזרוק אותה'", מסבירה רזיאל'ז'קונט, "הרי ממילא הוא לא ילך ויעשה את זה. אנשים עושים את מה שהם יכולים ומה שנוח להם. זה ממחקרים וניסיון של שלושים שנה".

אין לך חשש מהאחריות שאך לוקחת על עצמך?

אני באה לתוכנית בלב קל ויוצאת בתחושה טובה. נסיוני בחיים מלמד שזה שמדברים ברדיו לא יכול לגרום נזק לאף אחד. לדיבור הרדיופוני יש משקל נוצה מבחינת ההשפעה הפטאלית על אנשים.

גם איריס קול מדווחת שאין לה שום חשש מנזק שהיא עלולה לגרום לאנשים הפונים לתוכניתה.

פרופ' עמירם רביב, ראש החוג לפסיכולוגיה באוניברסיטת תל-אביב ומי שהיה שותף במשך שנים רבות לתוכניות ייעוץ בקול-ישראל, שנשאו אופי שונה לחלוטין, שאפשרי כיום רק ברדיו שאינו מסחרי ("תפוח ועץ" עם רבקה מיכאלי ו"שנינו ביחד וכל אחד לחור" עם יובב כ"ץ), אומר: "נרמה לי שאנשים פגיעים פחות ממה שנרמה, אבל ההגינות המקצועית והטעם הטוב מחייבים להתייחס למאזינים במידת הזהירות. מי שמדבר אל ההמונים חייב תמיד לחשוב על הנקודה החלשה".

מעניין שמכל העוסקים ב'ז'קונט, דווקא מי שהביא לפריחתו, ירון דוידוב, הוא היחיד שמביע מידה מסוימת של חשש: "אני לא יכול להגיד שזה לא מטריד אותי. מטרידה אותי האפשרות שמשעה בעייתי יקרה מאותן עצות. אבל אני מניח שאנשים שבחרים לקבל עצה מזורדה, או להכניס את איריס לסיטואציה משפחתית אינטימית, עושים זאת מבחירה מודעת".

ענת באלינט היא סטודנטית לתואר שני בפסיכולוגיה חברתית ועיתונות

ורדה רזיאל'ז'קונט: נסיוני בחיים מלמד שזה שמדברים ברדיו לא יכול לגרום נזק לאף אחד. לדיבור הרדיופוני יש משקל נוצה מבחינת ההשפעה הפטאלית על אנשים

במוספי המחשבים של "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" קשה להבחין

ת מ ר ג ו ט מ ן

קוראים המעיינים במוספי המחשבים והטכנולוגיה של "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" עשויים להתרשם שמעולם לא התחולל משבר עולמי בענף הייטק. להוציא כמה הערות עגמומיות ברבר חומרת המצב המשובצות אחת לזמנמה בכתבות, נימת ההייפ הנלהבת ששלטה במוספים מאז ומתמיד לא פחתה במאום. אמנם ניכרת בבירור מגמה בקרב העורכים והכותבים להעביר את הרגש מעולם המחשבים והאינטרנט אל ממלכת הטלפונים הסלולריים – כפי שייעירו כותרות כגון "השנה החמה בתחום המכשירים הניידים", "סטינגר תציעיר את הטלפונים החכמים לעידן חדש" וכך ייראה העידן החדש לפי מעבדות מוטורולה – אך יחד עם זאת נמשכת ללא הפרעה הנטייה להציג כל פיתוח זניח של חברת תוכנה או סלולר כחידוש מהפכני, שעומד לשנות לעד את חיינו. המציאות הכאובה של פיטורים המוניים בקרב עובדי ההייטק, סגירת חברות סטארטאפ, ירידה משמעותית ברווחיהן של חברות מבוססות וותיקות ומיתון עולמי קשה כמעט ואינה משתקפת במוספי הטכנולוגיה והמחשבים של "ידיעות אחרונות" ו"מעריב". כיוון שכך, לא נותר אלא לתהות מהי בדיוק ההצדקה לקיומם של מוספים אלה, לאיזה קהל קוראים הם מיועדים, ואת האינטרסים של מי הם אמורים לשרת.

"און-ליין" של "מעריב" ו"מחשבים" של "ידיעות אחרונות" החלו את דרכם לפני כחמש שנים, כשההמולה סביב תעשיית ההיי טק הצומחת בארץ ובעולם היתה בשיאה. לנוכח הסקרנות הגואה בקרב הציבור והרצון לדעת עוד על החידוש שים המאיימים לשנות לנצח את אורח חיינו, החליטו עורכי העיתונים להקדיש מקום לסיקור נגיש בגובה העיניים על עולם האינטרנט, התוכנות, האימייל, הטלפונים הסלולריים, משחקי המחשב ושאר מיני פיתוחים והמצאות. הכוונה מלכתחילה היתה להציג את המידע בפני הקוראים באופן השווה לכל נפש, ועל כן גויסו לביצוע המשימה עיתונאים אשר אינם בהכרח בעלי רקע מקצועי בתחומי הטכנולוגיה והאלקטרוניקה. הימים הראשונים התאפיינו בצניעות והסתכמו בכמה עמודים חבויים בתוך מוספי העסקים והכלכלה, אך במהרה צבר העסק תאוצה והיום מתגאים ב"מעריב" במוסף נפרד המצורף לעיתון מדי יום ראשון. ב"ידיעות אחרונות" עדיין נעים מעט מאחור, ומסתפקים במספר מכוונו של עמודים המתפרסמים בסוף מוסף הכלכלה, אף הם מדי יום ראשון.

מאחורי הצהרת הכוונות הגלויה עמדו, יש להניח, שיקולים נוספים: המפרסמים תמיד מעדיפים לדעת שמודעותיהם מגיעות הישר אל קהל היעד שלהם, וקורא שפותח את מוסף ההייטק הוא גם רוכש פוטנציאלי של מוצרי הייטק. ההצדקה לקיומם של מוספי המחשבים לוותה, אם כן, מראשיתה בשיקולים מסחריים ברורים. בכך אין כמוכן כל פסול. אלא שמצב דברים זה מחייב שמירה על איוון עדין בין התחום המסחרי לתחום העיתונאי. במקרה שלפנינו ניתן לקבל בקלות מדאיגה את הרושם שאיוון שכזה אינו נשמר, ואף גרוע מכך: כמקובל במקרים כגון אלה, הפרת האיוון באה על חשבון איכות המרכיב העיתונאי, לא זה המסחרי. "מחשבים" של "ידיעות" אף מוביל בעניין זה על פני מתחרהו, "און ליין" של "מעריב", אך עלעול שטחי באוסף כתבות מקרי מתוך הגליונות האחרונים של שני המוספים ממחיש זאת. בהפניות בשער, בכותרות ובתכנים שורר דרך קבע טון חיובי ואוהד, המשובץ באיזכור בוטה וחסר בושה של שמות חברות, מותגים ויצרנים. התוצאה היא מעין ערבוב של יחסייציבור ופרסומת במסווה של סיקור עיתונאי אובייקטיבי והגון.

הדרגמאות רבות מספור.

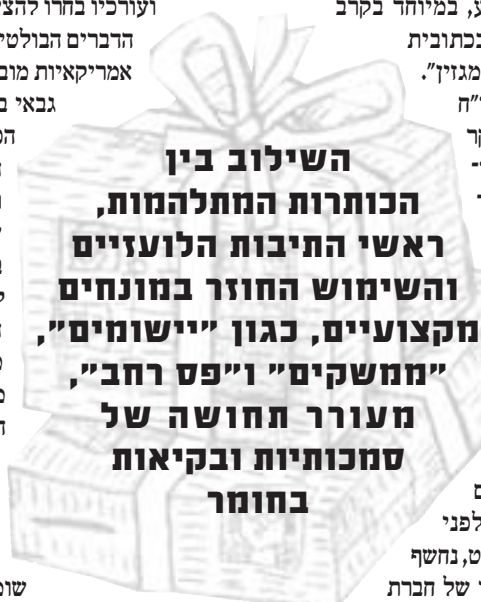

איוון: חיכל בוננו

ב־30 בספטמבר 2001, למשל, פורסמה ב"מחשבים" כתבה גדולה על שלוש מערכות הפעלה בפיתוחה של חברת מיקרוסופט. נראה שבמיקרוסופט לא יכלו לקוות לסיקור אהוד יותר. הכתבה מעניקה לחברה את התואר המחמיא "ענק התוכנה", ומכנה את פיתוחיה "הנשק הסודי" שלה. כל אחת ממערכות ההפעלה זוכה לתיאור ארוך ופרטני של מעלותיה, מלווה בשמות התואר "משופר", "ייחודי" ו"חדשני". העובדה שהמכשירים הראשונים אמורים לצאת לשוק רק בעוד כחצי שנה מאזכרת רק במלים ספורות אי שם לקראת סוף הטקסט, ואו אז גם מסתבר לקורא שהכתב לא בדק את המכשירים בעצמו. מיותר לציין שהמתחרים של מיקרוסופט אינם מקבלים יחס דומה. ההתייחסות היחידה לקיומם מתמצית במשפט: "במיקרוסופט מאמינים, שמערכת ההפעלה המשופרת תיתן מענה ליריבותיה העיקריות: מערכות ההפעלה של פאלם, הנדספרינג וסיון". ב"מחשבים" לא מאמינים, ככל הנראה, שלקורא מגיעה סקירה הוגנת והשוואתית של כל האפשרויות הקיימות בשוק. מיקרוסופט מככבת גם בדוגמה הבאה. ב־16 בפברואר 2001 התנוססה בראש אחד מעמודי "מחשבים" ידיעה קצרה בנוסח: "מיקרוסופט תשלם לגולשים: מיקרוסופט תשלם 20 דולר לכל גולש שיבצע רכישות ב־100 דולר יותר באמצעות שירות פספורט של החברה. המבצע יסתיים ב־20 בחודש". לכאורה מדובר בדיווח ענייני על מבצע אטרקטיבי, מן הסוג המקובל במדורי הצרכנות. אך למעשה זהו מסוג הדיווחים המותריים תחושה של טעם רע, במיוחד בקרב קוראים חדי עין, אשר הבחינו בתחתית אותו עמוד בכתובית "המדור נערך בסיועם של 'מיקרוסופט ישראל' ו'נט מגזין'".

הבעייתיות מבחינה אתית הנובעת מתופעה זו מובנת מאליה ואין צורך להכיר ביר מלים על כך. חלק מן העיתונאים והעורכים מתמודדים במידה זו או אחרת של הצלחה עם סכך ניגודי האינטרסים הנובע מהנהוג הזה. חלק לא. מוסיף התייסק משתייכים לקטיגוריה השנייה. באותה גמלוניות חסרת עכבות שבה הם משמישים במה ליחסייהציבור של חברות כמו מיקרוסופט, כך הם גם מסקרנים את מאמצי קידום המכירות של החברה שמימנה את שהותם בחו"ל. ב־22 ביולי 2001, למשל, דיווח ישראל וולמן, עורך "מחשבים", על הכנס השנתי של חברת התוכנה CA באורלנדו, פלורידה. מצד אחד הקפיד וולמן על גילוי נאות וטרח לציין בגוף הכתבה כי CA שילמה מכיסה את הוצאותיהם של מאות עיתונאים שהשתתפו בכנס וכי מדובר ב"מכונה משומנת מבחינה שיווקית". מצד שני, זה לא מנע ממנו לתאר את האירוע כ"מיצג מרשים, עתיר אנרגיה וביטחון עצמי", את CA כחברה המייצרת תוכנות ש"קשה לתאר ארגון גדול שיצליח לתפקד בלעדיו", ואת היו"ר שלה כאדם "כריזמטי" היום שורה של פעילויות פילנתרופיות למען הקה"י לה. באותה פסקה שבה הוא מציין שבכנס לא היו חידושים, הוא מוסיף בהתפעלות כי "בחדר הישיבות של הנהלת CA יושבים זה לצד זה סיני, הודי, יהודי ותורכי. חברת התוכנה השלישית בגודלה בעולם גאה בפסיפס האנושי הזה".

אפשר גם אחרת. כתב המחשבים של אתר האינטרנט של "גלובס", אופק גבאי, ביקר גם הוא בכנס השנתי של CA באורלנדו. יחד עם זאת, התמונה שהוא ועורכיו בחרו להציג לקוראיהם היתה שונה לגמרי מזו של וולמן. "אחד הדברים הבולטים ביותר בכנסים מרובי משתתפים שעורכות חברות אמריקאיות מובילות הינו הצבע הוורוד בו נעטפות האמירות", כותב גבאי ב־10 ביולי 2001. "ותאמינו לי, מדובר בוורוד זועק. הכל נחמד, יפה, מתוק, ובקיצור – הכל בסדר. הכנס השנתי העולמי של CA לא שונה כלל ועיקר מכנסים ורודים אלה". מכאן ואילך מסקר גבאי בקצרה את שורת השערוריות, הכשלונות וההפסדים של CA בשנה האחרונה, ומסכם במלים: "כל עיתונאי שמנסה להבין כאן איפה החברה עומדת היום, זוכה למנטרה הקבועה: CA היא חברה מדהימה, עם מעל ל־1,200 מוצרים, פריסה במעל למאה ארצות, ועוד נתונים משמימים". גבאי סירב להשתכנע וכמו כל עיתונאי הנאמן לשליחותו, לא היסט לנעוץ סיכות בבלון הנפוח של מערך יחסייהציבור של CA. גם מוסף "קפטן אינטרנט" של "הארץ" מספק אלטרנטיבה לקוראים שמחפשים גישה קצת יותר בועטת וחתרנית. נאמן לדימוי הרציני והאחראי של "הארץ", שומר "קפטן אינטרנט" על טון ענייני ועל עיצוב גראפי

מאופק, המתבטא בכותרות כגון: "הסיבה שבגללה באינטרנט אין כמעט דבר חדש" (6.11.01), ו"מה הם המניעים האמיתיים של החברות איי.בי.אם ומיקרוסופט" (23.10.01). עורך "און ליין", אריק דוידוביץ, ועורך "מחשבים", ישראל וולמן, סירבו להגיב. גורם ב"ידיעות אחרונות", עם זאת, הודה בחצי פה ושלא לייחוס ש"שפה בעיה אתית כלשהי", אך הוסיף כי "לפני כמה שנים ניסו ב'ידיעות' לנקוט מדיניות לפיה נוסעים רק במימון העיתון, ולא החברה. הסידור הזה לא החזיק מעמד משום שהרגשנו פראיירים לעומת עיתונים אחרים, שהמשיכו לשלוח כתבים לחו"ל על חשבון החברה המזמינה. בכל מקרה, אנחנו מקפידים לעבוד עליפי כללי האתיקה של אגודת העיתונאים, ונענים לאחוז נמוך מאד של הזמנות מחברות, וגם זאת רק באישור של הדרגים הבכירים בעיתון ובהתאם לקריטריונים מקצועיים. אנחנו לא תמיד נחמדים לתעשייה, והרבה פעמים כתבנו גם דברים שליליים וביקורתיים. אנחנו גם לא מבלפים, ולא מציגים פיתוחים שאינם חדשים ככאלה. התחום שאנחנו מסקרנים מרגש ומלהיב את הקוראים שלנו, ואנחנו נענים לכך ומגישים להם את המידע בצורה לא יבשה. בקשר לכנס השנתי של CA – רצינו להציג בפני הקוראים חברה חשובה וגדולה שבדרך-כלל אין לנו הזדמנויות רבות לעסוק בה".

ב־19 באוגוסט פורסמה ב"און ליין" כתבה על דו"ח חדש של מומחי אבטחה באחד מ"חשובי מוסדות המחקר לנושאי הייטק בעולם", הפועל באוניברסיטת קרנגי מלון האמריקאית. הדו"ח מתריע מפני וירוסים המוחרים רים לתוך תוכנות המחשב האישי באמצעות הדואר האלקטרוני – תופעה אשר כל משתמש מחשב ממוצע מודע לה היטב וידוע להישמר מפניה. אלא שב"און ליין" חשבו, ככל הנראה, שיש להזיר את הציבור מפני התופעה כאילו מדובר לפחות במתקפת טרור של אוסאמה בן-לאדן, והשתמשו לצורך כך בניסויים הבאים: "השתל-טות עוינת", "מתקפות הרסניות", "מתקפה ערמומית" ואף "בתקופה האחרונה עשרות אלפי מחשבים ביתיים נכבשו מרחוק בידי גורמים עוינים". רגע לפני שהקורא המפוחד רץ לתפוס מחסה, לקראת סיום הטקסט, נחשף פתרון הקסם, בדמותו של אלי לוי, הטכנולוג הראשי של חברת סקויריטפוקוס, המנפקת, הפלא ופלא, "מידעון לבעיות אבטחת מחשבים בשם 'באגטראק'. העובדה שלוי מצוטט בכתבה כשלצד שמו מפורטים שם החברה המעסיקה אותו ושם המוצר שהוא מעוניין לקדם, מעמידה באור מגוחך את הטון המאיים והמרתיע הננטק לאורך כל הכתבה.

סגנון מעין זה נפוץ, כאמור, גם במדורי הרכב, הצרכנות, התיירות והבידור בעיתונים. לכאורה אמור הקורא הנבון לעשות שימוש בכושר השיפוט שלו ולדבר בוק באמירה השחוקה, "אל תאמין למה שאתה קורא בעיתון". אלא שבכל הנוגע לתחום ההייטק התמונה היא מעט מורכבת יותר. הקורא הממוצע אינו מצויד בכלים המתאימים להעריך אם מה שמוצג בפניו כחידוש מדהים, שטרם נודע כמותו, הוא אכן כזה. אפילו קוראים ספקנים וממולחים, שרגילים לזהות כל ניסוי ון למכור להם חתול בשק, מתמלאים יראת כבוד וחשש בפני טכנולוגיה מתקדמת. השילוב בין הכותרות המתלהמות, ראשי התיבות הלועזיים והשימוש החוזר במונחים מקצועיים, כגון "יישומים", "ממשקים" ו"פס רחב", מעורר תחושה של סמכותיות ובקיאות בחומר. אם נוסיף לכך את העובדה שכל החבילה הזו מוגשת בתוך האכסניה המכובדת של "מעריב" ו"ידיעות אחרונות", הרי שאין לקורא כל סיבה כביכול לפקפק במהימנות המידע המובא בפניו.

הדברים אף מתחדדים כשמדובר בדיווח על תערוכות וכנסים של חברות מחשבים והייטק המתקיימים בחו"ל. כידוע, חברות רבות נוהגות להטיס את העיתונאים על חשבונן ולממן את שהייתם במקום האירוע. ההשלכות

תמר גוטמן היא דוקטורנטית בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב

העין השביעית

כתב עת לענייני עיתונות ותקשורת

"העין השביעית" הוא במה לעיתונאים המוטרדים מהרמה המקצועית ומהאתיקה של התקשורת הישראלית. זהו כתב העת היחיד בו

תמצאו התבטאויות מעמיקות על הקשר בין פוליטיקה לתקשורת, על מאבקים בין העיתונים, על יחסי מו"ל-עיתונאי, על ניגוד אינטרסים, זכות הציבור לדעת ועוד.

ברצוני להזמין מנוי שנתי ל"העין השביעית" ב-120 ש"ח

(או ב-60 ש"ח לסטודנטים וגמלאים בצרוף תעודה מתאימה)

שם: _____ טלפון: _____ טלפון נייד: _____
כתובת: _____ מיקוד: _____

נא לחייב כרטיס אשראי:

_____ מס' הכרטיס:	☐ ויזה
_____ בתוקף עד: _____ ת.ז.	☐ ישראלכרט
_____ שם בעל הכרטיס	☐ אמריקן אקספרס
_____ חתימה	☐ דיינרס

להזמנות:

טלפון: 1-800-20-2222 פקס: 02-5631122
כתובת: המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת.ד. 4702 ירושלים 91046

בגאווה במרכז הפתק הצהוב. מול ספסלי הממתנים לתורם ניצבו חמש עמדות. אף אחת מהן לא היתה מאוישת. תמהתי: למה בדיוק ממתנים.

בעוד אני תוהה עלה בראשי זיכרון מימי הנערות: התייצבות ראשונה בחיי ב"לשכת העבודה", כפי שהיא נקראה אז: הרבר היה בסוף חודש דצמבר 1958. העבודה במפעל הנגרות הקטן, באחת מסמטאותיה של יפו, שבו עברתי הכבידה על נשימתי. אבק העץ "התיישב" לו בריאותי. ובעיקר: העבודה בפוליטורה לא עניינה אותי.

החלטתי ללכת ללשכת העבודה, במטרה למצוא משהו שונה. בין שני מוטות ברזל עמדו עשרות נערים ונערות. כיוון שהיה יום גשום במיוחד, כל הנערים היו רטובים עד לשד עצמותיהם. באולם רחב הידיים לא היה חימום כלשהו. על הסקה מרכזית לא ידע אז איש.

לאחר המתנה ארוכה הגיע תורי. הפקיד, בעל סבר פנים מאירות – רק מאוחר יותר נודע לי שעלה ארצה, בדיוק כמוני, שמונה שנים קודם לכן, מעיראק – הציע לי שני מקומות עבודה. לא אחת, אלא שתי אפשרויות: אצל יבואני הרכב האחים קרסו, ובעיתון "מעריב". "קח את שתי הפתקאות. תלך, תשמע ותראה מה מציעים, ואז תחליט במה לבחור", הציע בחביבות. עשיתי כעצתו ומיהרתי, רגלי, לדרך פתחתקווה בתל-אביב. לא הרחק

בחזרה ללשכת העבודה

מלשכת העבודה. "האחים קרסו" היה מקום העבודה הראשון שאליו סרתי. עובד בכיר, שאליו הושטתי את הפתק מן הלשכה, הסביר לי בקצרה במה מדובר: "50 לירות לחודש וטיפים". רק מאוחר יותר הבנתי את מהות העבודה: על עבודתי כשוטף מכוניות אקבל 50 לירות לחודש. בנוסף לכך אקבל טיפים, מבעלי המכוניות, אשר את רכבם אמור אני לשטוף ולמרוק...

אמרתי תודה והמשכתי למקום העבודה הסמוך, "מעריב". בכניסה לבנין "הענק" – כך הוא נראה בעיני באותו יום – לא שיערתי לעצמי, שזו תהיה "כניסה כמעט לכל החיים": למעלה מ-42 שנות עבודה בעיתון. פקיד המודיעין ב"מעריב" הפנה אותי ל"מר נהרי".

"מר נהרי" היה מאוד תכליתי: "מדובר בשליחיות. 100 לירות לחודש ורכב צמוד". מיד הבנתי כי עלי לשמור על האופניים, ש"מעריב" מעמיד לרשותי, כעל "רכב צמוד". "אסור להעבירו לאחר", "אסור לקחת אותו הביתה בלא אישור", "אסור לנסוע עליו בחולות" ועוד סוגי איסורים. בו במקום נתתי את הסכמתי לתנאי העבודה המוצעים. מוטב 100 לירות בטוחות מאשר לסמוך על הטיפים של הנהגים הישראלים. טובים חיי הרחוב והנסיעה על אופניים, אמרתי לעצמי, מאשר שהייה בתוך מוסך סגור, לשטיפת מכוניות...

תמונת העבר הרחוק התחלפה, במהירות, למציאות החדשה והעגומה, בבניין שירות התעסוקה בירושלים: רק אחת מתוך חמש העמדות היתה מאוישת. אחד הצעירים, שישב לא הרחק ממני, הסביר בלחש: "היא הלכה לאכול".

אסור לכתוב בגוף ראשון.

כך הרהרתי, ביני לביני. הרי מחר, כאשר הדברים יתפרסמו, כולם יפנו לעברך באצבע: "לך זה קרה? באמת, לא האמנו".

אתה תחייך לעבר המכרים, החברים ובני המשפחה, ותמשיך במשחק שכפית על עצמך. "סתם", קרוב לודאי אשיב בחיור, "אתה יודע, זה בשביל הסיפור..."

לא כאן המקום, וכנראה גם לא השעה, לתאר מה מרגיש אדם המקבל מכתב פטורים, בגיל שישים, לאחר כמעט 43 שנות עבודה. זאת אני משאיר בין כותלי ביתי ומצפין בלבי פנימה.

אמצעי התקשורת מרבים בחודשים האחרונים לעסוק באבטלה ובמצב הכלכלי הקשה. מראיינים מובטלים "תורנים", ובניגוד לעבר – כאשר "הגירת האבטלה" בתקשורת נמשכת כמה שעות – אנו עדים לגל בלתי פוסק של דיווחים. ככל הנראה המצב אכן קשה מנשוא.

בניגוד לעבר, כאשר יצאתי ללשכות שירות התעסוקה, או "לשכות העבודה" בשמן ההיסטורי, ככתב "מעריב", לראיין ולהביא "צבע", הפעם אני עומד בתור כאחד המובטלים. מותר מאוחר עשרות שנות עבודה ובית חם. כן, עד כמה שהרי בר יישמע באוזנכם לא הגיוני ובלתי מתקבל על הדעת, שדווקא אני – זה שפטי רו אותו מהעבודה בגלל סיבות שאיש לא יבין אותן – כותב זאת: "מעריב" היה בשבילי ה כ ל. במיוחד מקום עבודה מעניין, אשר מעולם לא הרגשתי בו דקה אחת של חוסר עניין.

נחזור לאותם רגעים שבהם אמור אני להתייצב, כעבור כמעט 43 שנים, בשרי רות התעסוקה. לבקש עבודה. הרגשה מוזרה. בלשון המעטה.

המקום מוכר לי מעבודתי כעיתונאי. ביקרתי במקום הזה, בשירות התעסוקה הירושלמי, פעמים רבות. כתבתי על מובטלים. כתבות שגרמו לי כאב רב. אין זה מהדברים הקלים לראיין גברים ונשים מבוגרים, הבאים ללשכות העבודה.

לא תיארתי לעצמי, גם לא בחלומותי השחורים, שהנה דווקא בגיל שישים אני אהיה אחד מהם, מהמובטלים. הנה, התחלתי לדמיין לעצמי, בעוד כמה דקות יבוא כתב צעיר לראיין אותי: "איך אדוני מרגיש? בן כמה אדוני? כמה זמן אתה מחפש עבודה?" ועוד כל מיני שאלות מרגיזות נוספות. בדיוק אותן שאלות בנאליות, פחות או יותר, שנהגתי לשאול כעיתונאי.

בכניסה לבניין עומדים אנשים רבים. ממתנים, בדיוק כמוני, לפתיחת הדלת הראשית. כמו בכל משרד ממשלתי המכבד את עצמו, גם כאן, בשירות התעסוקה, ניצבים אנשי ביטחון. בורקים כל אדם, ובעיקר כל תיק. שירות התעסוקה, אני מנסה לחייך לעצמי, רוצה למנוע כותרות בעיתונים בנוסח: "אתמול הם הפסידו את מקום עבודתם והיום את חייהם..."

החיוך שלי נעלם כאשר הבחנתי בבניין האפור הניצב מולי. הסיוט הופך למציאות. לאחר בדיקה קפדנית של שני אנשי ביטחון, אני מוצא את עצמי בתוך הבניין: לאן עכשיו? פקידה, חמורת סבר, מחזיקה בידה שפופרת ומשוחחת עם חברתה על המסיבה של ליל אמש. אני ממתין בשקט לסיום השיחה. הפקידה מבחינה בי ושואלת לרצוני. מבלי שתעיף מבט לעברי. "אני בפעם הראשונה כאן ואני רוצה לשאול..."

הפקידה הפסיקה את שטף דיבורה והצביעה, בבוהן, כלפי מטה. ומבלי להמתין לתגובתי, אם בכלל הבנתי את תנועות הפנטומימה שלה, המשיכה בשיחה כאילו הרחיקה מעליה זה עתה עוד יתוש טורדני.

בתנועות אטיות והססניות ירדתי למטה. למרתף. למטה, על הספסלים, ישבו כבר אנשים רבים, ממתנים לתורם. אני עושה דרכי, שוב, לקומת הכניסה. היא, הפקידה, עדיין ממשיכה בשיחתה הטלפונית. הפעם אני קצת "מתחצף" ומעז לשאול: "אני בפעם הראשונה פה... את בטוחה שאני צריך להיות למטה... כלומר, אולי אני צריך להצטייד בטופס, או בפנקס כלשהו..."

היא מאבדת את סבלנותה. האיש הזה מפריע לה בפעם השנייה בשיחה הטלפונית החשובה. "תרד למטה", פסקה בקול, "וזהו".

בלית ברירה עשיתי דרכי, פעם נוספת, למרתף הטחוב. הבחנתי בצעיר התולש מספר ממתקן המוצב בכניסה. עשיתי כמוהו. המספר 573 התנוסס

מה עושה אדם מובטל?
מחפש עבודה, כמובן, לא רק בלשכת העבודה. כשפוטרת, דבקה בי במהירות הרוח האופטימית ששררה סביבי. כולם הרי אמרו לי: "אתה, במעמדך, בניסיוןך ובקשריך, בוודאי לא תתקשה למצוא מקום עבודה חדש".
ואכן ההתחלה דווקא בישרה טובות: הרבה מאוד הצעות עבודה. אחדים אף

מיהרו לנקוט לשון מליצית: "חייכנו לך הרבה שנים...".
ההמשך, בלשון המעטה, היה פחות מרנין. אמת, המיתון, "המצב", פגעו קשות באותם גופים, ממשלתיים ופרטיים, אשר היו אמורים להעסיקני. לעתים הרגשת כיצד הם מתקשים להשיב את פניך ריקם: "קיצצו לנו את התקציב. צריך להמתין כמה חודשים"; "תתקשר בשבוע הבא, נראה מה יהיה"...

פגשתי לא פחות משבעים (!) בעלי תפקידים, במהלך חודשי האבטלה שלי שבהם התעניינתי במקום עבודה חדש. "החברים", במרכאות, לא אכזבו. מראש לא היו מהם ציפיות; החברים,

**לא תיארתי לעצמי,
גם לא בחלומותי
השחורים, שהנה
דווקא בגיל שישים
אני אהיה אחד
מהם, מהמובטלים**

בלי מרכאות – אלה הקרובים באמת, ואלה, איך לא, תמיד אותם חברי ילדות, הוסיפו להתקשר. להתעניין. לעודד. הם לא מחכים למפגשים של יום שישי.

הפוליטיקאים לא אכזבו אותי, כי אני מכיר אותם מקרוב. הם לא מיהרו להשיב לשיחות הטלפון, כפי שעשו עד חודש מאי 2001. דובריהם של אחדים מהם אף אמרו לי בגלוי:

"תבין, אתה כבר לא רלבנטי בשבילם". ערפאת, אתה לא לבר. ואז נזכרתי בדברים שאמר עורכו לשעבר של "מעריב", שלום רוזנפלד: "ביום שבו תחרל לכהן בתפקידך (כעיתונאי; ב.מ.), מסיבה זו או אחרת, כל עדת החנפנים, כל המשחרים לפתחך, כל הרודפים אחריך כדי שיזכו בעזרתך בשתיים-שלוש שורות ובצילום בעיתון, כל המרדליפים לך ברדל מידע, בבחינת 'שלח לחמך על פני המים', או כתחמושת במאבקים בין סיעתיים או תוך סיעתיים – כל אלה יהיו כלא היו ביום שלא יהיה להם עוד צורך בך".

ברוך מאירי היה למעלה מארבעים שנה עיתונאי ב"מעריב"; בתפקידו האחרון היה ראש סניף "מעריב" בירושלים

אני מפנה ראשי לצד שמאל, מנסה לתפוס דמות מוכרת; לשוחח. הכל כדי לשבור את הקיפאון הנורא, ואת מצב הרוח הקודר שהחל להשתלט עלי: אתה בפעם הראשונה כאן? שאלתי את שכני, חובש הכיפה. הוא נענע את ראשו בחיי וב, מבלי לומר מלה. נראה בעליל, כי גם עבורו, בדיוק כמוני, המעמד הנוכחי חדש בשבילו וקשה מנשוא. בעוד עיני ממשיכות לחפש "מכר" כלשהו מגיח במדרגות עובר נוסף. "חמישה נרשמים יכולים לעלות אתי לקומה השנייה", הוא קורא. בעוד כל הנוכחים תוהים לפשר הקריאה, אני מחליט לקום ולהתיי- צב מולו. מה כבר יכול להיות? במהירות עלינו, חמישה מובטלים, לקומה השנייה. נכנסתי לחדרו. הוא הציג עצמו בשם שהרכני.

איור: גיא מורד

"אני מבין שאתה בפעם הראשונה כאן". עניתי בחיוב. כאשר שמע את מספר השנים שבהן הייתי עובר "מעריב", השיב במחמאה: "לא שאלתי על הגיל שלך...". ולאחר מכן המשיך: "מה לעשות: ככה זה בחיים. אתמול היית מנהל סניף 'מעריב' בירושלים, וקיבלת עובדים לעיתון, והיום אתה בשירות התעסוקה".
לא עניתי. מיהרתי ליטול מידו את הפנקס החדש, שילווני בכל חודשי ביקורי בשירות התעסוקה. דבר שיבטיח לי את דמי האבטלה.
למחרת קראתי בעיתון שמספר המובטלים במשק גדל. הפעם לא אני כתבתי את הידיעה, כפי שעשיתי במשך שנים רבות. בחודש הבא, בנתונים החדשים, כבר אופיע ברשימת המובטלים במשק. ללא שם וכתובת. רק מספר. אדם בלא שם. רק עם עצמו הוא חי.

בראשית דצמבר אשתקד, על רקע שרשרת הפיגועים בערי ישראל, החליט הדרג המדיני לצאת במתקפה דיראשית: צבאית והסברתית. צבאית, במטרה לפגוע במחבלים ולמנוע פיגועים נוספים; הסברתית – בניסיון להבהיר לעולם "מי הם הפלסטינים", ובעיקר "לחשוף את פניו" של מנהיגם, יאסר ערפאת. אולם בדרך לביצוע התערבבו שני הראשים. "מתקפת ההסברה", במקום שתמקד בדיבורים, התבררה כמתקפה על מתקני תקשורת ועיתונאים. ברמאללה השמיד צה"ל את תחנת השידור הפלסטינית, בניסיון חסר סיכוי לבלום את שידוריה. במקביל, בישראל, הוחלט שלא להעניק עוד לעיתונאים פלסטינים את התעודות שמנפיקה לשכת העיתונות הממשלתית, ובכך לשלול מהם את האפשרות לעבור בישראל. זאת ועוד: תחת הסגרים, הכתרים והמחסומים, בגדה וברצועה, שימשו התעודות הללו לכתבים הפלסטינים גם

הישראלית. אנשי תקשורת ומשפטנים מאוחרים בדעה שמדובר במחשבה מעוותת, ובעיקר מסוכנת; עליפי אותו היגיון, תקום בעתיד ממשלה בישראל שתפציץ תחנות טלוויזיה ומערכות עיתונים ישראלים, רק משום שלא דיווחו לפי טעמה. "אנחנו לא חיים בשנות העשרים של המאה הקודמת", אומר מרדכי קירשנבאום, לשעבר מנכ"ל רשות השידור. "אז יכולת לסגור את התחנה, ומה שלא שודר לא קרה. מי החושב שפיצוץ של תחנת שידור גם ימנע את השידור עצמו, מגלה חוסר הבנה טוטאלי. היום אפשר לשרד טלוויזיה ממערות ומכוכים, וגם לקלוט את השידורים בכל חור. אין יותר מוגנפולים, והתנכלות לעיתונאים או לגופי שידור ספציפיים היא איוולת, כי את מה שהם לא ידווחו – ידווחו אחרים". קירשנבאום סבור שהריסת התחנה מעדיה גם על סולם ערכים מוסרי פגום והיא עשויה לשמש נשק נגד ישראל. "עליפי אותו היגיון של מניעת הסתה, מחר הם (הפלסטינים) יכולים לדרוש – או לפגוע – בתחנות אצלנו, בנימוק, למשל, שמדובר בהן במפורש על טרנספר". גם נשיא מועצת העיתונות, פרופ' מרדכי קרמניצר, מותח ביקורת על הרס

היום - הם, מחר -

מדינה ששוללת מהעיתונאים הפלסטינים את תעודותיהם תפנה מחר נגד כל

רשיונות מעבר בין הערים הפלסטיניות, בדרכם לסיקור העימות. בהעדר תעודה, נמנעת מהם היכולת לנוע, לסקר ולשרד.

הצעדים הללו מעלים תהיות בנוגע להבנת הדרג המדיני בישראל את המושגים "חופש הביטוי" ו"חופש העיסוק", שבית המשפט העליון כבר הגדירם לא אחת כעקרונות יסוד של משטר דמוקרטי, ועוד יותר מכך את תבונתם בראיית צרכיה של ישראל בעימות: במקום לנצל את שעת הכושר ולחשוף את העיתונות הזרה (ובאמצעותה את קהלי היעד במערב) לטיעונים הישראליים, הצליחה המדינה להקים עליה חזית אחידה, חסרת תקדים, של עיתונאים וכלי תקשורת בינלאומיים.

הביקורת העיקרית התמקדה בפעולה ברמאללה. למקבלי ההחלטות היה צריך להיות ברור כי הריסת תחנת השידור הפלסטינית לא תביא להפסקת שידוריה, ובהם ההסתה האנטי־ישראלית, והיא תיתפס כניסיון בוטה לכפות דעות ורעיונות, או במהופך: לאסור שידור של כל מה שלא מקובל על ההנהגה

התחנה. "זה היה אקט שלילי מבחינתנו, ששילב ניסיון כושל לסתימת פיות עם השפלה", הוא אומר. "פעולה כזו רק מעוררת התנגדות וטרור, כך שבמקום להיר עיל היא גרמה נזק". קרמניצר מאמין שהפעולה תחריף את ההסתה, ותביא לסרי לירדיות של כלי התקשורת הבינלאומיים עם הפלסטינים. חששו העיקרי הוא מהפגיעה העקיפה שתהיה לכך על כלי התקשורת הישראליים: הללו עשויים להיחפך ליעד לתקיפה פיסית, ובצד המקצועי הם לא ייחשבו כמדווחים מהמנים אלא ככלי שרת של השלטון, מאחר שמנחים להם להמשיך ולפעול.

דובר צה"ל, שהתבקש להסביר את ההיגיון שבבסיס ההחלטה לפוצץ את תחנת השידור, בחר להשיב בקצרה: "תחנת השידור 'קול פלסטין' עסקה בהסתה אלימה, והביאה לעירוד של מבצעי טרור. הריסת תחנת השידור הינה פעולה אחת ממכלול פעולות שנועדו להפעיל לחץ על הרשות הפלסטינית, בכדי שתפעל עלימנת לסכל מפגעים. בפעולה זו לא היו נפגעים בנפש. צה"ל עושה כל שביכולתו עלימנת להבטיח את שלומם ובטחונם של אזרחי ישראל, ונמנע ככל שניתן מפגיעה באוכלוסייה האזרחית הפלסטינית ובשגרת חייהם". הסיפא של התגובה – "למנוע פגיעה באוכלוסייה ובשגרת חייה" – אינו עומד בקנה אחד עם ההחלטה שקיבלה באחרונה לשכת העיתונות הממשלתית לשלול את תעודות העיתונאי מהעיתונאים הפלסטינים. דניאל סימן, מנהל לשכת העיתונות הממשלתית, אומר כי הוחלט להתייחס לרשות כמו לכל מדינה זרה אחרת: "מערכות שרוצות לסקר את ישראל יקבעו מי יבצע את הסיקור, ונדאג לתת להן תעודות". ומה באשר לכמאה העיתונאים הפלסטינים המועסקים עליידי כלי התקשורת הזרים? סימן סבור שהם לא צריכים לעבור בישראל, אלא רק לעסוק בסיקור המתרחש בשטחים עצמם.

מסתבר שגם זה לא פשוט. ישראל לא ממש יצאה מהשטחים ואין לפלסטינים יכולת לנוע בחופשיות מבלי להיתקל בתקיפות במחסומים, למשל, או בכוחות המוצבים בתוך שטחי איי או ממש בסמוך להם. עד עתה היה לתעודות לשכת העיתונות תוקף של אישורי מעבר בין גזרות הסיקור השונות, אולם החל ב־1 בינואר השנה פג תוקפן. כלי התקשורת הזרים הפועלים בישראל, שבשירותם הועסקו מרבית העיתונאים הפלסטינים, הקימו קול צעקה. נסיונות לשכנע את הפקידים, ובהמשך גם את השרים, כשלו, על אף עצומות שנחתמו בארץ ובעולם (כולל אחת שהצליחה, באופן נדיר, לאחר את

מרדכי קרמניצר: הרס תחנת השידור ברמאללה היה אקט שלילי מבחינתנו, ששילב ניסיון כושל לסתימת פיות עם השפלה

שהן גם יחולקו. הרשתות הזרות מסתייגות מההחלטה, אבל הן נאלצו להסכים לה ("עדיף להפסיד קצת מלהפסיד הכל", אמר בכיר מטעמן). היחידים שלא יקבלו תעודות, כך ראש לשכת העיתונות הממשלתית, הם עיתונאי "קול פלסטין". ההסבר: "הם עודרו בגלוי רצח של ישראלים".

הנימוקים שמשמיעים נציגי השלטון משכנעים כי מדובר בהחלטה פסולה ומסוכנת. הישענותה של ישראל על הנימוק שהרשות היא "כמו מדינה", ועל כן עיתונאיה אינם זכאית לתעודות, היא מגוחכת (וספק אם ראש הממשלה יאמץ את הרעיון, המגלם הכרה ברשות-הפלסטינית כאל מדינה) וממילא אינה רלבנטית; ישראל שולטת בשטחים, ועליה לנהוג בהתאם.

צירוף האירועים מותיר תחושות קשות אצל כל עיתונאי, גם ישראלי, שנדרש לסקר את הלחימה בשטחים ובבית: היום זה הם, מחר – אנחנו. מדינה ששוללת מבני-החסות תעודות עיתונאי (ואגב כך גם מעשרות עיתונאים מזרח-ירושלמים, נושאי תעודת זהות כחולה), תפנה מחר נגד כל אחד אחר שלא יכתוב לטעמה, ואם גם זה לא יעזור, היא תהרוס לו את המערכת. יש מספיק דוגמאות בהיסטוריה שמוכיחות כי כשציד המכשפות מתחיל, הוא בדרך-כלל לא נעצר אצל השכן.

יואב לימור הוא הכתב הצבאי של "מעריב"

כל מנהלי המערכות של כלי התקשורת המובילים במערב). בישראל טוענים כי המניעה נעשתה בחלקה "מסיבות בטחוניות", מאחר שהיה חשש כי עיתונאי יגויס לארגון טרור וינצל את תעודת לשכת העיתונות כדי לפגוע. קרימינולוג סבור כי צריך היה לשלול תעודות רק במקרים פרטניים, אבל הפסילה הגורפת גורמת לישראל נזק. "לא ברור לי למה אנחנו מנסים להתחרות במשטרים שמסכיבנו, מבחינת היחס לעיתונאים ולחופש העיתונות", הוא אומר. "היה עלינו להבליט את הייחודיות שלנו במקום להידמות לפלסטינים, למשל, שמונעים סיקור של כל דבר שמנוגד לאינטרס שלהם, דבר הראוי להוקעה".

בניסיון לפתור את המשבר הוצעה פשרה: הכתבים הפלסטינים יקבלו תעודה שונה, שתאפשר להם לנוע בחופשיות בשטחים, אך לא להיכנס לישראל. סימן אומר שהתעודות כבר הוכנו ונותרו "כמה פרטים טכניים" לפני

אנחנו

אחד אחר שלא יכתוב לטעמה

חרדכי קירשנבאום:
מי שחושב שפיצוץ של
תחנת שידור ימנע את
השידור עצמו, מגלה
חוסר הבנה טוטאלי

דעת הקהל

■ אל תטעה בזמיר

ביום ראשון, 10.2.02, פרסם בהבלטה "ידיעות אחרונות" (וגם, יש לציין, במהדורת החדשות של ערוץ 1 ו-2 ותוכניות הבוקר של שני הערוצים) כי חבריה הכנסת אחמד טיבי שר את "שיר השאהידיים" יחד עם ערפאת במהלך ביקורו ברמאללה. התמונות הראו את טיבי ויתר חברי המשלחת עומדים עם ערפאת בשורת המקהלה, שבועי רצון למדי מהמעמד שמנציחה העיתונות. טיבי, מעתה יש לומר "הזמיר", היה לב הסיפור החדשותי ונושא הכותרת. המסר היה ברור: אחמד טיבי, חבר בכנסת ישראל, נוסע לשטח האויב ושר שירים המשבחים ומהללים רצח של ישראלים.

אלא שביום שני הופיעה ידיעה קטנה בעמ' 21 ב"ידיעות אחרונות", ובה נמסר מידע מעט שונה. "בכדיקה הוברר לנו כי נפלה טעות", נכתב שם, "וכי ח"כ טיבי לא שר את השיר. טיבי נשא נאום שבו דיבר על 'קדושת החיים מול ההריגה והמוות', הוא הביע תמיכה במאבק העם הפלסטיני להשתחרר מהכיבוש, וגם חזר על עמדתו המתנגדת לפיגועי תופת בישראלים". כלומר, כל מה שנמסר לקוראי העיתון ביום ראשון הוא נכון, רק בדיוק להפך, מלבד העובדה שטיבי וחבריו נסעו לבקר את ערפאת ברמאללה, שנותרה בלתי מעוררת.

חילופי דברים בין ח"כ רחמים מלול מש"ס לח"כ טיבי במליאת הכנסת ביום שלישי באותו שבוע מלמדים, אולי, מה ייוותר בסופו של דבר בזיכרון הקולקטיבי. ח"כ מלול מיהר לחבר שיר תגובה ל"שיר השאהידיים" וקרא אותו מעל דוכן המליאה:

"אנחנו הולכים לירושלים, מיליוני שאהידיים/ וברכנו נתפוצץ עם זקנים וילדים/ חשוב מאוד שהם יהיו יהודים, ורצוי עוד יותר שלא יישארו עדים/ ח"כ טיבי, בישראל האזרחים מפחד הטרור רועדים/ ובחוצות רמאללה אתה וחבריך צוהלים ורוקדים/ כשכוכב עמנו מרם מאדים/ אתם את ערפאת מעודדים/ אך דעו לכם, אם כולנו נתייצב חזקים ומאוחדים/ לא יוכלו לנו, בעזרת השם, גם מיליוני שאהידיים".

ח"כ טיבי מיהר להשיב בחמישי משלו, כתוב בלא פחות כישרון, על "שקר השאהידיים". אלא שנראה כי שום להטוטי מלים כבר לא יעזרו. מי שקרא את הידיעה הראשונה בעיתונים, כמו למשל הח"כ מלול, יזכור רק זאת: ח"כ טיבי תומך במעשי הטרור ועושה זאת בהנאה, כששיר נישא בפיו.

עיתון, כמובן, יכול לטעות, אבל המקרה של טיבי איננו בדיוק "טעות", כי אם דוגמה (נוספת) לתודעה המגויסת של חלק גדול מהעיתונות הישראלית. זו עטה על כל הזדמנות שבה מתאפשר לה לדחוק את חבריה הכנסת הערבים אל מחוץ לגבולות השיח הלגיטימי ולהציגם כבוגדים. בין כה וכה מספקים חבריה הכנסת הערבים בעצמם לא מעט הזדמנויות אמיתיות לדחיקתם אל מחוץ לשיח הישראלי הנתפס כלגיטימי, בהתבטאויות קשות שהם משמיעים נגד ישראל בכנסת ומחוצה לה. לא ברור מדוע צריכה העיתונות להוסיף על כך ידיעות שאין להן אחיזה במציאות.

ענת בלינט

ידיעות הם ביאור לידיעתו ולאילו דעות הם ייתנו ביטוי. גרסה אחת משמעה העדר פיקוח ובקרה הדדיים בין מוסרי מידע, אמצעי תקשורת ועיתונאים. בשם ה"בלעדיות" נביא עלינו צנזורה ועריצות של "אח גדול". מכך ייצאו נפסדים חופש הביטוי, זכות הציבור לדעת, קוראים, מאזינים, צופים וגם עיתונאים.

יוסף אלגזי

יוסף אלגזי הוא עיתונאי ב"הארץ"

■ סוג של כפייה

יושבת ראש "משפחה חדשה", הארגון לקידום זכויות המשפחה, עו"ד אירית רוזנבלום, שהזמינה את מערכות העיתונות והתקשורת האלקטרונית לטקס נישואים אזרחי על-פי חוזה, שערכה ביום א', ה'13 בינואר, על המדשאה של המועצה המקומית שוהם שבה היא מכהנת כסגנית יו"ר המועצה, נדהמה לשמוע מעורכים ומכתבים רבים שהם מבקשים בלעדיות בסיקור האירוע. עו"ד רוזנבלום דחתה את בקשתם על הסף. היא סברה, בצדק, שהיענות לבקשתם משמעה הגבלת חופש הביטוי ושילית זכות הציבור לדעת. היא ביקשה לקדם עניין ומטרה על-ידי הבאתם לידיעת ציבור רחב ככל האפשר, ואילו דורשי ה"בלעדיות" ביקשו להגבילם לצרכניהם בלבד ובהמשך גם לקבוע את דרך הצגתם.

יש מקרים שהדרישה ל"בלעדיות" מלווה בהצעת שלמונים ובתחרות פרועה. יש מקרים שמערכות, עורכים וכתבים מוותרים מראש, ביוזמתם, על סיקור נושא לאחר שנודע להם כי כלי תקשורת מתחרה מטפל בו. מוכרים גם מקרים של כתבות מוכנות שנפסלו ברגע האחרון משהתברר כי אמצעי תקשורת אחר הקדים ועסק בהן. אלה הנוקטים שיטות אלו מבקשים "ללמד לקח" ו"להעניש" מרואיינים, נושאים וגם קוראים, צופים ומאזינים.

מערכות, עורכים ועיתונאים מתעלמים לעתים מהעובדה הבנאלית שקוראים, מאזינים וצופים אינם קוראים את כל העיתונים, אינם מאזינים לכל תחנת הרדיו ואינם צופים בכל ערוצי הטלוויזיה. אלה שאינם מסתפקים בעיתון אחד, בתחנת רדיו אחת או בערוץ טלוויזיה אחד הם מעטים, אף שהם עשויים לצאת נשכרים משום ההזדמנות הניתנת להם לקבל מנת מידע גדולה יותר ולהשוות את התוצר של אמצעי תקשורת שונים.

תחרות בין מערכות, עורכים, כתבים וצלמים היא לגיטימית וחיובית, אבל השאלה המכרעת היא: על מה היא תתנהל. תחרות על מקורות מידע רבים ומגוונים ככל האפשר, על רמת אמינות גבוהה במסירת מידע, על שמירה של כללי אתיקה עיתונאית ראויה – כן. להגיע ראשון לידיעה או לנושא שמעסיק את הציבור ולהביאו ראשון לקורא,

למאזין ולצופה – אדרבה. לגלות יכולת וכישרון בהצגת נושא בצורה מעמיקה, רבת זוויות ומעניינת – תחרות כזו רצויה בהחלט.

אלה הדורשים לעצמם, בשם התחרות, "בלעדיות" – רוצים לכפות על הקוראים, המאזינים והצופים מונופול של עיתון אחד, של תחנת רדיו אחת, של טלוויזיה אחת. במונופול הזה יזכו מן הסתם, ברוב המקרים, מקורבים למלכות ובעלי מאה. חסידי הבלעדיות רוצים להעניק לעצמם מונופול לקבוע לציבור אילו

■ תמונה טובה בערבית

בקרוב אמור נפח האתר לגדול, ועם הזמן ייכנסו שירותי־תגובה דומים לאלה שבמהדורה העברית (שם אפשר למצוא, בעיני, את הטקסטים המעניינים ביותר באתר, וניתן לפעמים ללמוד מהם יותר מאשר מכל מאמר או פרשנות).

ArabYnet, כמו Ynet עצמו, הוא יוזמה עסקית שבעליה מצפים לראות ממנה רווחים. אין בכך, כמובן, כל רע. קשה לדעת, אבל נראה שמבעד לענפי ההתנשאות לא עלה מעולם בדעתם של פרנסי התקשורת הישראלית כי הם יכולים להרוויח כסף טוב מהוצאת מהדורה ערבית. ההופעה המקוונת מאפשרת אמנם לעיתון ישראלי־ערבי לפנות אל קהל רחב הרבה יותר של קוראי ערבית (יש כיום כ-12 מיליון קוראי ערבית המשתמשים באינטרנט). אך אין זה בלתי מתקבל על הדעת שגם מהדורת־נייר בערבית של "ידיעות אחרונות", "מעריב", ואולי אפילו "הארץ" היתה יכולה להצליח.

החשיבות התקשורתית שביציאת המהדורה הערבית של Ynet איננה, עם זאת, בהצלחתו המסחרית. משפחת מוזס מסתדרת לא רע גם כיום. החשיבות היא, כמובן, בכך שלראשונה יכולים קוראי ערבית לקבל חרשות, מאמרים וכתבות בשפתם, מפי יהודים־ישראלים, שאינם מועסקים על־ידי הממשלה. לראשונה יכולים ערבים, בייחוד ערבים לא ישראלים, לקבל תמונה טובה של המציאות הישראלית כפי שהיא נתפסת על־ידי יהודים בישראל, של דעות הרווחות בישראל, ושל נושאים המעסיקים את הישראלים. זוהי תמונה טובה יחסית, משום שהיא איננה טובלת בתיווך ובעיוות הכרוכים בשירותי התעמולה של ערבים ממלכתיים מכאן או משם. מבחינה זו יכול ArabYnet לתרום תרומה צנועה אך חשובה לקידום ההבנה ההדרית בין יהודים לערבים, ואולי, מי יודע, תהיה בכך גם תרומה כלשהי, אי־פעם, לשלום.

ואנקדוטה לסיום: במהדורה העברית של Ynet מופיע קישור קטן למהדורה הערבית (כך למדתי לראשונה על קיומה). לעומת זאת, לפחות עד כמה שהצלחתי אני להבחין, אין דרך לעבור מן המהדורה הערבית לעברית. האם עורכי האתר מנסים לרמוז לנו בכך משהו? ואם כן – מה? בין הפותרים נכונה יוגרל מילון ערבי-עברי.

א ר נ ו נ ל ו י

לפני כחודשיים נפל רבר בתקשורת הישראלית. בפעם הראשונה החל כלי תקשורת מסחרי לייצר מהדורה בערבית. עיתון האינטרנט Ynet החל לתרגם מבחר מן הכתבות, המאמרים ודיווחי החדשות שבו (וב"ידיעות אחרונות") לערבית, תחת הכותרת ArabYnet (הכתובת: www.arabynet.com).

גיא בכור, יועץ־תכנים ב"ArabYnet", אומר שהמהדורה הערבית יצאה אל הדרך ברגל ימין. נרשמות כניסות רבות מדי יום, וקהל הנכנסים הוא ברובו קהל איכותי, שחלקו בן־בית במוקדי הכוח של העולם הערבי. מרבית הקוראים, אגב, הם מארה"ב, סעודיה, הרשות־הפלסטינית וישראל.

■ הכי קרוב לאמת

לא אחת הספרתי את המדיום המיושן, האנכרוניסטי והבלתי רלבנטי לכאורה שבו אני חי ועובד – הרדיו. מה עתיד ובשורה יכולים להיות לאמצעי מודרני? מה יהא על תרבות הרדיו? או כפי שהיטיב לנסח זאת טימותי לירי: "מדוע ירצה האדם המודרני להמשיך ולחמם את תבשיליו מעל מדורה באמצע סלון ביתו?". אולם שלושה מקרים הצטרפו באורח מזורז והביאו אותי לשוב ולתת דין וחשבון מדוע בחרתי, באורח אינטואיטיבי עד עתה, יש לציין, שלא להשתמש בשירותיה של הטלוויזיה בביתי.

האחר היה עלייתו בטרם עת של הערוץ השלישי המסחרי. השני, מותו של הפילוסוף הצרפתי פייר בורדייה, חוזה הפילוסופיה הטלוויזיונית, והשלישי פיגוע נוסף שאירע במוצאי שבת האחרון.

באותו היום נכנסתי לאולפן השידור של גלי־צה"ל שלוש דקות לפני תחילת השידור. מולי מקלט טלוויזיה: הערוץ הראשון ולסידורגין גם השני. בחירה בין ג'יימס בונד לסרט קולנוע אחר. המצע הוויוואלי ממשיך בשלו בעוד שמכל שדרני הרדיו נדרשת "הורדת הילוך" בעת שידורם. למעשה, לא ממש משנה מה משודר באותה עת מעל גלי הרדיו, על הכל חלה משמעת המציאות. כיצד ומדוע עולה דווקא הרדיו באותן דקות של פיגוע דרגת מחקה המציאות הנאמן ביותר? מדוע תסתפק הטלוויזיה בדיוח קצר המתאר את אשר אירע ובכך תשלם את חובת היותה כלי תקשורת?

עלינותו של הרדיו היא בערך ההבדל בין הסרט הנע לבין אוסף של תמונות סטילס המשודרות בזו אחר זו ומנסות לתאר את המציאות בדרכן שלהן (סרט של כריס מרקר, "המוח", הוא הדוגמה המובהקת לכך). באותה שבת ניתן היה לחוש כי הרדיו לעולם יישאר קרוב למה שבני־האדם מכנים "האמת". חוסר התחכום הטכני של המכשיר מעולם לא אילץ את היוצרים ברדיו ליצור מציאויות חדשות. אפילו תסכיתי הרדיו לדורותיהם לא היו יצירה של עולם בעל חוקיות אחרת. זאת לעומת זכות קיומה של הטלוויזיה. אותו ריגוש שהיא יוצרת ב"שקר הנע". הטלוויזיה יוצרת "באמת ובתמים" מציאות אחרת. אין צורך, ואף אסור, מבחינת ההיגיון הטלוויזיוני, לקטוע את ה"מציאות האחרת". כוחה, חוקיותה וריגושה עולים לאין שיעור על "האירועים האמיתיים" המתרחשים באותה העת.

הצופה עלול להרגיש שלא בנוח אפילו אם באמצעיתו של טוק־שואו בשידור חי יעצור המנחה ויודיע על פריצה חרשית או אף יכרכם את פניו לרגע.

לשדרן הרדיו החי באותה מציאות, ולא יוצר אותה, אין הפריבילגיה, ואף לא היכולת, לנתק את עצמו מן המתרחש מחוץ לאולפן (הדבר המעניין הוא שהקביעה הזו חלה גם על שידורים מוקלטים). העברית הנשמעת מבעד למקלט היא העברית של אותו הרגע. השדרן חי למשך השידור את אותה מציאות בדיוק, המשותפת לכל מאזיניו. הוא שופר האמת, על כל מליציותו של ביטוי זה. על כן, אם טעה בשידור, יתוקן הקריין כמו מתפללי בית־הכנסת המתקנים את בעל הקורא בשגיאתו.

האופציה הרדיופנית מתה וכל העוסקים בה חשים בכך, אבל המוות הזה הוא שיוצר את הרלבנטיות המתמשכת של כלי התקשורת הרדיופני.

ע ר נ ס ב ג

התקשורת הקנדית רוגשת וסוערת מזה שבועות במאבקה נגד ברוך תקשורת קנדי חדש. המאבק עורר הדים כה חזקים, שאף ה"ווינגטון פוסט" האמריקאי הקריש כתבה נרחבת לנעשה בשוק המדיה הקנדי. מנקודת המבט של העיתונאים הקנדים, חופש הביטוי שלהם נמצא כיום בסכנה שבה לא עמד מעורלם, ואת המצב הזה הם לא מוכנים לקבל. במובנים רבים, שוק התקשורת בקנדה מזכיר את זה של ישראל, ושם המשחק הוא ריכוזיות. ארבע משפחות בלבד שולטות בכל שוק התקשורת הקנדי.

שייבואם לקנדה עורר את זעמם של ותיקי התקשורת המקומית. היום הם אומרים שהם מתגעגעים לימיו של בלאק. בלאק השמרן, תומך ישראל, ותורמך בהפרטת מערכת הבריאות הקנדית, הכתיב את הטון בעיתון החדש שלו, אבל לא עשה זאת באמצעות הכתבת מאמרי מערכת (אולי כי את מאמרי המערכת כתבה אשתו העיתונאית היהודייה ברברה עמיאל-בלאק), והוא גם לא התערב בתכני המאמרים של רשת העיתונים המקומיים שברשותו, "סאו" תהאם ניו".

אבל בלאקרצה להתקבל לבית הלורדים הבריטי ולשם כך היה עליו לוותר על האזרחות הקנדית. נוסף לכך, ה"נשיונל פוסט" הפסיד מאות מיליוני

במדינה. לאחר שהשלים את שרשרת רכישותיו, הוא הוציא הנחיה חדשה לכל כלי התקשורת שבבעלותו: כל מאמר מערכת שעוסק בנושא לאומי או בינלאומי מי חייב לעבור את אישורו של צוות בן שלושה עורכים, שיושבים במשרדי ההנהלה ומדווחים ישירות לאספר. בנוסף, מאמרי מערכת שאספר והצוות שלו מכתבים, שלושה בשבוע, מונחתים על כל העיתונים ברשת עם הנחיה לפרסמם. עיתון שלא ימלא אחר ההנחיה יהיה מנוע מלפרסם מאמרים הסותרים או נוגדים את הקו הרשמי של הנהלת הרשת. המשמעות: לעורכי העיתונים ולבעלי הטורים יהיה חופש ביטוי רק כאשר מדובר בעניינים מקומיים. למשל, מאמרים שמבקרים את ישראל, או תומכים

חופש הביטוי של המדינה

דולרים בתחרות עם ה"גלוב אנד מייל". לפני כשנה מכר בלאק את רשת "סאותהאם ניו" וחצי מה"נשיונל פוסט" לאספר ולאמפריית הטלוויזיה שלו "קאן-וסט גלובל קומיוניקיישנס" תמורת 3.5 מיליארד דולר - עסקת התקשורת הגדולה ביותר בתולדות קנדה. לפני חודשים אחרים הוא השלים את מכירת ה"נשיונל פוסט" לאספר, שפתח במסע קיצוצים ופיטורים בעיתון כדי לצמצם את הפסדיו. העיתונאים הקנדים הרגישו שהם נבגדו עליידי המו"ל שהעריף ארץ אחרת; הם עוד לא ידעו מה מצפה להם מהמו"ל החדש, איזו אספר בן השבעים, שהפך לענק המדיה הגדול ביותר בקנדה. הילד היהודי שגדל בעיירה בלב המערב הפרוע של קנדה, בן לשתי המשפחות היהודיות היחידות

בפלסטינים, כמו גם כאלה שמבקרים את ראש הממשלה הקנדי ג'ין קרטיין, או לא מתאימים למשנתו החברתית של אספר טעונים אישור. לאספר יש השקפת עולם והוא בהחלט מתכוון להפיץ אותה בכלי התקשורת שבבעלותו. עד לפני שלוש שנים היה בקנדה עיתון ארצי אחד בלבד, ה"גלוב אנד מייל", שקיים כבר 150 שנה. זה עיתון אינטלקטואלי ורציני מאוד. בתפוצה עקף אותו רק עיתון אחד, ה"טורונטו סטאר", המופץ באזור טורונטו. ואז קרה דבר: קונראד בלאק, ברוך מדיה שהוא גם בעליו של ה"ג'רוסלם פוסט" הישראלי, החליט, לראשונה בהיסטוריה הקנדית, להקים עיתון ארצי מתחרה ל"גלוב אנד מייל". הוא הקים את ה"נשיונל פוסט" בעזרת צוות עורכים בריטים

במדינה העצומה הזו מופיעים שני עיתונים ארציים בלבד, כמה עשרות עיתונים מחוזיים חשובים, ועוד מאות עיתונים מקומיים, קטנים יותר. למאבק על חופש העיתונות בקנדה יש קשר למדינת ישראל וליחס הבינלאומי אליה. ענק התקשורת החדש של קנדה, ישראל (איזו) אספר, הוא תומך נלהב של ישראל ולא מסתיר זאת. כאשר הוא מנסה לכפות את דעותיו הפוליטיות על העיתונים החדשים שבבעלותו, הופכים העיתונאים הקנדים יותר ויותר עוינים כלפי מה שחשוב לאספר, כולל מדינת ישראל. אספר שולט בלמעלה ממחצית העיתונים המחורזיים והמקומיים בקנדה, באחד משני העיתונים הארציים במדינה, וברשת הטלוויזיה השלישית בגודלה

צונזר. בכל פודום מדיה אפשרי הודעקו עיתונאים מודאגים למחות על מעשיו של אספר, עד שהמאבק הגיע לרפי ה"ושינגטון פוסט". האספרים (איזי ובניו, דייוויד וליאונרד, שהם ירשי האימפריה) רגועים. הם טוענים בתוקף שמדובר בהתערבות לגיטימית ומוגבלת של מו"ל בתכני העיתון, ללא פגיעה בחופש הביטוי העיתונאי. הם אינם מתכוונים לסגת מהקו שנקטו. במשהו נכנע אספר; לאחר שאגודת העיתונאים הקנדית גינתה את התנהגותו והתייצבה מאחורי עיתונאיו, הוא החליט לצמצם את מספר המאמרים הראשיים שהנהלת הרשת מכתיבה לכל עיתוניה ולהעמידו על מאמר אחד בשבוע. עם זאת הוא ממשיך לעמוד על כך שכל מאמרי המערכת של כל עיתוניו, העוסקים בנושאים לאומיים ובינלאומיים, יועברו מראש לאישור המערכת הראשית של הרשת הנמצאת במשרדיו.

בין הקולות שנשמעו בדיון הציבורי על התנהגות משפחת אספר היו שאמרו, שאילו המו"ל היה כופה על מערכות העיתונים דעות הדומות יותר לדעות המקובלות בקרב מרבית העיתונאים הקנדים, ולא הפוכות מהן, לא הייתה נרשמת התנגדות כה רועשת. גם בקנדה נשמעות לא מעט טענות על "התקשורת השמאלנית הליברלית" שמתעבת כל מי שחושב אחרת ממנה.

חלומי של אספר, אגב, הוא להשקיע בשוק התקשורת בישראל. בזמנו התמודד בכרזו לערוץ השני יחד עם קבוצת "רול תקשורת", אך הפסיד. "ניהלנו גם משאים ומתנים עם כמה קבוצות שניגשו למכרו לערוץ השלישי, אבל החלטנו שלא להיכנס לעניין הזה מסיבה עקרונית: ההחלטה של ממשלת ישראל על הגבלת בעלות זרה בערוץ החדש. אני לא חושב שיהודי שגר בקנדה צריך להיחשב לבעלות זרה. לכל יהודי עומדת זכות השיבה לישראל וזכות אוטומטית לאזרחות, ואם כך, מדוע אני נחשב לבעלות זרה?". בכל מקרה, הוא לא מתכוון לוותר. "הייתי שמח מאוד לרכוש את ה'גרסולם פוסט'", הוא אומר, "אבל כמוכן, רק בתנאי שהוא אכן עומד למכור רה ברצינות, ושהמחיר שיידרש בעבורו יהיה ריאלי. בינתיים לא נראה כי העיתון מוצע למכירה. אני מאוד אוהב את העיתון הזה". קרן התרומות של אספר משקיעה בפרויקטים רבים בישראל, ואספר הוא אחד התורמים המרכזיים לבית-הספר למנהל-עסקים באוניברסיטה העברית בירושלים.

לאספר יש משפטי מפתח שבאמצעותם הוא מתאר את הצלחתו העסקית. אחד מהם אומר: "צא למלחמה רק אם אתה מוכן לכך שאתה לא לוקח שבויים"; אולי בו טמונה התשובה לשאלה: מה יהיה השלב הבא במאבקם של העיתונאים הקנדים בברון המדיה החדש שלהם.

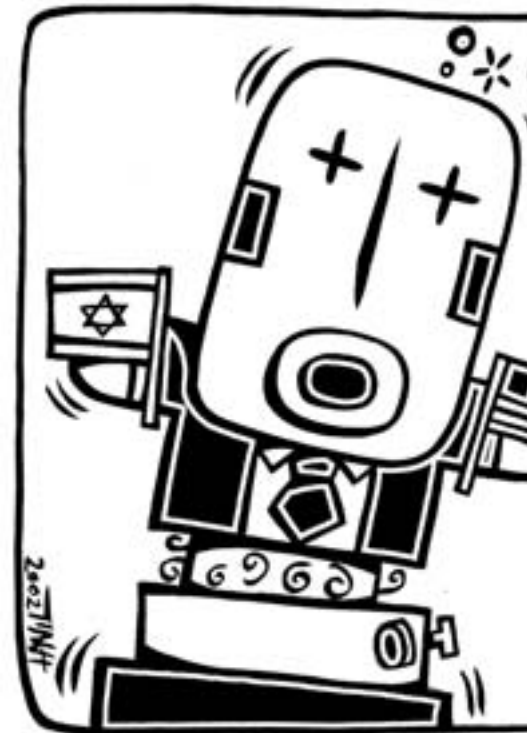
גלית ימיני היא כתבת "ידיעות אחרונות" בקנדה ובעלת תואר שני במנהל-עסקים מאוניברסיטת טורונטו

מעולם לא הסתיר שבכוונתו להשפיע על הקו שנוקטים העיתונאים שהוא רוכש. "כל עוד ההגינות העיתונאית נשמרת, והכל נעשה במסגרת כללי האתיקה, בהחלט יש לי כוונה לשנות דברים בעיתונים שלי", הוא אמר אז.

העיתונאים הקנדים טוענים שאספר, בדרישור תיו החדשות, דרס את כל כללי האתיקה המקובלים. אספר לא מסכים אתם. העיתונאים ניסו למחות: כמה עיתונאים בעיתון החשוב של העיר מונטריאול, "מונטריאול גאזט", ששייך גם הוא לאספר, סירבו לפרסם את שמותיהם בשורת הקרדיטים על הכתבות בעיתון, במחאה על ההנחיה החדשה. עורך העיתון, מייקל גולדבלום, אף התפטר בעקבות

שגרו באזור, תפס עוד לפני העסקה את המקום ה-18 ברשימת מאה האנשים העשירים ביותר בקנדה. אבל הוא, שניקה בילדותו את המסטיקים מהמושבים של בית-הקולנוע המקומי שהחזיקו הוריו בעיר, לא רצה לעצור שם. אם מוסיפים את מאות העיתונים והמגזינים שרכש לאימפריית הטלוויזיה שהקים, לערוצי הטלוויזיה הלאומיים והמקומיים שהוא שולט בהם בקנדה, באוסטרליה ובניו-זילנד, ולמיזמי האינטרנט שלו, הרי שהוא אכן הגשים את חלומו להיות אחד מענקי המדיה הגדולים ביותר בצפון אמריקה. אספר גדל בעיר ויניפג שבמערב קנדה, שם הוסיף מך כעורך-דין, ניהל פרקטיקה פרטית, התמחה בדיני מסים ותקופה מסוימת אף עבד בפרקליטות

**ישראל (איזי) אספר,
מו"ל עיתונות ענק
בקנדה המתעניין גם
בהשקעות בשוק
התקשורת הישראלי,
גורס שמותר לו להכתיב
לעיתונים שבבעלותו
מאמרי מערכת. כמה
עיתונאים מתקוממים
והם מנסים לעניין את
עמיתיהם בעולם**

איור: תמיר שפר

התערבות הנהלת הרשת בתכני העיתון ובעמדותיו. סטיבן קימבר, בעל טור דעות מזה עשרים שנה ב"האליפס דיילי ניוז" וראש המגמה לעיתונאות באוניברסיטת קוויב, התפטר לאחר שחלק מהדברים שכתב צונזרו על-ידי העורכים החדשים של הרשת. "הם תומכים בישראל, הם חושבים שלאנשים עשירים כמוהם מגיעות הקלות במס, הם רוצים הפרטה של מערכת הבריאות, הם תומכים בהגדלת הוצאות הממשלה על רכישת נשק ועל ביטחון, והם חברים של ראש הממשלה ז'אן קרטיין – וכן, הם גם חושבים שכל העיתונים שלהם, ממזרח עד מערב, צריכים להסכים אתם", אומר קימבר.

כותב טורים ממוצא אינדיאני ממחוז רג'ינה מחה לאחר שטור שכתב, ובו הזדהה עם סבלות הפלסטינים,

המחוז. מאז ומתמיד נמשך לפוליטיקה, ובשנים 1975-1976 שימש כראש מפלגת הליברלים במחוז מניטובה, אך לאחר שנכשל בבחירות מול הקונסרבטיבים, החליט לזנוח את הפוליטיקה ואת עריכת הדין ולהפנות את מרצו לעשיית כסף. אולי הבין כבר אז שאפשר להשפיע על הפוליטיקה דרך שליטה על כלי תקשורת. הוא יסד תחנת טלוויזיה מקומית בוויניפג, רכש תחנת טלוויזיה לאומית שבסיסה בטורונטו, תחנת "גלובל", שעמדה אז על סף פשיטת רגל. היום "גלובל" היא רשת הטלוויזיה הלאומית השלישית בגודלה בקנדה, והרוכשת הגדולה ביותר בקנדה של סדרות אמריקאיות.

אספר הפך לאיש עסקים מצליח והתמחה בהשקעות במדיה, אך נשאר פוליטיקאי בנשמתו. הוא

לאיזה צד נוטים העיתונאים?

ממצאי מחקר על הקשר בין מידת הריחוק או הקרבה החברתית והאידיאולוגית של עיתונאים לקבוצות באוכלוסייה ובין אופי סיקורן

עולה, כי בשל חוסר היכרות מתבלבלים העורכים בין ערי הפיתוח השונות ובין היישובים הערביים השונים (התרחשויות באור-עקיבא מתוארות כקורות באורייהודה, אירועים בטירה מוצגים כאילו התרחשו בטייבה, והתחושה הנוצרת היא ש"אין זה משנה, טירה או טייבה, הכל אותו דבר"). אפשר למצוא בכתבות גם טעויות בשמות יישובים וכן בשמות מנהיגים, בהיסטוריה של הקבוצה, בתרבותה וכיוצא בזה.

2. שיחוש נרחב בסטריאוטיפים ובהכללות: שלוש הקבוצות תוארו בצורה סטריאוטיפית ומוכללת. התושבים הוצגו כבעלי חשיבה משותפת, התנהגות דומה וערכים דומים.

3. מדיניות ארגון התקשורת כלפי סיקור הקבוצות: המרחק חק החברתי-אידיאולוגי הזה בין הצדדים משפיע על החלטות מסוימות המתקבלות בארגוני התקשורת, כמו מספר כתבים קטן, אם בכלל, שיוקצו לסקר את הקבוצה, הקצאת כתבים ממעמד ארגוני נמוך וכן אי תפיסת הקבוצה כקהל יעד של העיתון, מה שמאפשר לא לראות את המתרחש מנקודת מבטה; המרחק גם משפיע על הגדרת החדשות המגיעות מהקבוצות, שהיא מוגבלת ומתרכזת בעיקר בפשע, אלימות, מצוקות חברתיות ואיום בטחוני.

4. חוסר נכונות לאמץ את סדר-היום, ההגדרות, הערכים והטרמינולוגיה של הקבוצה החברתית: לקבוצות הנחקרות יש סדר-יום שונה מזה של התקשורת. בעוד היישובים הערביים וערי הפיתוח סובלים ממחסור במשאבים ומבעיות תשתית, עסקה העייתונות בעיקר בפשע או בתחושת האיום הבטחוני שמשרים תושביהם. בנוגע לאימוץ הטרמינולוגיה שהקבוצות מציעות, הרי שהמתנחלים ביקשו להיקרא "מתיישבים" הגרים ב"יש"ע" או ב"יהודה ושומרון", אך בעיתונות העדיפו את המושג "מתנחלים" הגרים ב"גדה" או "בשטחים" (כנ"ל לגבי הביטוי "פלסטינים אזרחי ישראל", שהוצע עליידי נציגי האוכלוסייה הערבית אך לא אומץ בעיתונות). אבל כדי להבין טוב יותר את השפעות המרחק החברתי-אידיאולוגי נבחנו את ההתייחסות בעיתונות לכמה הגדרות שעליהן נאבקת הקבוצות: מיהו ישראלי, מיהו חלוץ ומי גר במערב הפרוע?

מיהו ישראלי?

מניתוח הסיקור של שלוש הקבוצות שנבדקו עולה כי הן תוארו בעיתונות כ"אחר", השונה מ"אתנו" ושהאירועים המלווים את חייו מתרחשים בגלל מאפייניו השונים. כתבות על ערי הפיתוח הופיעו לא אחת תחת הכותרת: "ישראל האחרת". מעניין שהשונות של תושבי עיירות הפיתוח בהשוואה לשאר הערים ול"ישראלי המצוי" אינה רק נרמזת בין השורות, אלא נאמרת במפורש: "...למעשה זו השאלה, אם בעיירות הפיתוח צמח במשך השנים זן אנושי מיוחד, שונה מזן 'ישראלי המצוי'..." ("הארץ",

רוץ "כריזה", המשדר בערוצי הלוויין תוכניות לקהל מזרחי, משוקק את עצמו לאחרונה כ"ערוץ הכי ישראלי שיש", מה שמעורר את השאלה, האם ערוץ בעל תכנים מזרחיים יכול להיחשב כישאלי האולטימטיבי? דוגמה זו מצביעה על המאבק שמנהלות קבוצות חברתיות – לעתים בינן לבין עצמן – על הגדרות, שיוך למי תוסים, מושגים וערכים בחברה הישראלית, למען הכרה בלגיטימי ות שלהן או בתרומתן למדינה, וכן על סטטוס חברתי-פוליטי. התקשורת ממלאת תפקיד מרכזי במאבקי הקבוצות הללו וממילא עולה השאלה, לאיזה צד נוטים עיתונאים ומה משפיע על הזדהותם עם חברי הקבוצות, ערכיהם ותרבותם.

המחקר בדק את סיקור הקיבוצים, ההתנחלויות, היישובים הערביים וערי הפיתוח החל משנות השישים ועד שנות התשעים בעיתונות הארצית, ניתח כיצד סוקרו הקבוצות הללו וניסה להבין אילו גורמים מסבירים את דפוסי הסיקור. מניתוח אלפי כתבות וראיונות עם עורכים וכתבים עולה כי תיאור הקבוצות בעיתונות תלוי בקרבה או ב"מרחק החברתי-אידיאולוגי" בין חברי הקבוצה לבין אנשי התקשורת.

למה הכוונה ב"מרחק חברתי-אידיאולוגי"? חוקרי תקשורת בעולם המערבי מאמינים שהמרחק בין קבוצות מסוקרות ובין אנשי התקשורת נוצר על רקע הדמיון או השוני במאפייניהם. כאשר לא קיימים מאפיינים דומים – על רקע דת, מין, סביבת מגורים, מעמד כלכלי-חברתי, העדפה מינית, גזע/עדה – נוצר ביניהם ריחוק, בעוד שמאפיינים דומים יוצרים קרבה. מידת הקרבה או הריחוק תשפיע על אופן הייצוג של הקבוצות החברתיות. כך, למשל, מסבירים את הסיקור השלילי והסטריאוטיפי של השחורים, ההיספנים, הנשים, ההומוסקסואלים והעניים בתקשורת האמריקאית על רקע השוני בין המאפיינים של המשת"יכים לקבוצות אלה ובין מאפייני האליטות התקשורתיות, המורכבות מגברים לבנים ממעמד בינוני-גבוה, הטרנסקסואלים וכו'.

האם בישראל מתרחש תהליך דומה? סוציולוגים מציינים כי מאפייני האליטה התקשורתית בישראל – הדומים לאלה של שאר האליטות, בתחומים אחרים – הם יהודים, אשכנזים, תל-אביבים-ירושלמים, חילונים, מבוססים כלכלית, ליברלים-מודרניים, מערביים, משכילים, יונים ותומכים בעקרונות של פשרה, פלורליזם, שוק חופשי ואינדיבידואליזם. מי שמכיר את מאפייני ערי הפיתוח, ההתנחלויות והאוכלוסייה הערבית מבין שבינם לבין מאפייני האליטות התקשורתיות לא היה הרבה מן המשותף, וכך נוצר אותו מרחק חברתי-אידיאולוגי. המרחק הזה התבטא בדפוסי הסיקור של שלוש הקבוצות הללו בכמה אופנים:

1. חוסר היכרות עם יישובי הקבוצה: מניתוח הכתבות

אין מכנה משותף בין המאפיינים של ערי הפיתוח, ההתנחלויות והאוכלוסייה הערבית לבין מאפייני האליטות התקשורתיות

12.1.90). עצם העלאת השאלה מצביעה יותר מכל על תפיסתו של מי שמעלה אותה.
 בעוד שקיימת אי ודאות באשר לישראליותו של ערי הפיתוח, הרי שבנוגע לאוכלוסייה הערבית התשובה ברורה: בכתבות רבות נמצא כי כאשר דובר על "ישראל" הרי שהכוונה היתה ליהודי. מניתוח סיקור ההתנחלויות עולה כי לא רק שתושביהן לא תוארו בעיתונות כישראלים האולטימטיבים, אלא שאינן נמצאות כלל בשטח ישראל: "כוחות הביטחון ממשיכים להתריע על פיגוע אפשרי בישראל או בהתנחלויות" ("הארץ", 17.4.97); "תקציב הכבי" שים: שקל בשטחים - על כל 4 שקלים בישראל" ("ידיעות אחרונות", 30.4.92); "...המתנחלים מייצגים מערכת יחסים מורכבת עם המדינה, ועם הישראליות בכלל..." ("הארץ", 15.8.95).

מי גר במערב הפרוע ומי מהווה פצצת זמן?

סמן אחר למרחק חברתי-אידיאולוגי יכול להיות קיום תחושה של איום מן הקבוצה, כיוון שלא סביר שעיתונאי ירגיש מקורב לאנשים העלולים לסכן אותו, את קבוצת ההשתייכות שלו או את הערכים שהוא מאמין בהם. מהניתוח עולה שהעיתונות חשה איום משלוש הקבוצות במהלך השנים שנבדקו, תחושה שהתבטאה בשימוש בביטויים שונים כמו "פצצת זמן", "חומר נפץ", "מערב פרוץ" וכדומה. מוטיבים אלה הופיעו בעיקר לצד איזכור דמויות, ויזואלים מסרטים ומאפיינים מרכזיים אחרים מחיי המערב הפרוע, לדוגמה: "שרנסקי רוכב שנית... מתנחלים ויורים..." ("הארץ", 12.11.95); "...הכרוניקה הפלילית של הכפר והנידח היתה יכולה לפאר תולדותיה של כל עיירת בוקרים קשוחה במערב הפרוע..." ("הארץ", 14.3.97); "... ביום רביעי נראתה בית-שאן מנומנמת. בכלל, בין שתיים לארבע אחריהצהרים היא נראתה כמו עיירת רפאים. החברה מעדיפים לשחק סנוקר באחד המועדונים..." ("ידיעות אחרונות", 24.12.93); "המערב הפרוע (טייבה) של ישראל" ("הארץ", 21.7.95). במקביל ציירה העיתונות, הפועלת מתלאביב, את מרכז הארץ כמקום שפוי, רציונלי, מתקדם ומערבי שעליו להתגונן מהקבוצות המאיימות.

מיהו חלוץ?

קבוצות נאבקות כדי שיזהו אותן ויקשרו אותן עם מיתוסים שונים מחיי האומה. נראה כי מידת הנכונות של העיתונאים לאמץ זיהוי של קבוצה מסוימת עם מיתוס כלשהו קשורה לאותה קרבה חברתית-אידיאולוגית. דוגמה מעניינת לכך ניתן למצוא בניסיון של המתנחלים לקשור את עצמם למיתוס ההתיישבות והחלוציות. מניתוח הכתבות עולה כי בתחילת הדרך, בשנות השבעים, היתה נטייה של הכתבים לראות במתנחלים חלוצים, ובסיקורם שולבו מוטיבים ומיתוסים מתקופת החלוציות וקום המדינה; הסיבה: אוכי לוסיה בעלת דימוי חיובי, כמו אנשי הקיבוצים והמושבים, הלכה להתיישב שם. אולם לאחור מכן התחיל הדימוי להשתנות בצורה קיצונית. מהדוגמאות בולטת העובדה שמרבית העיתונאים לא אימצו את טענת המתנחלים כאילו הם החלוצים החדשים וממשיכי מסורת ההתיישבות בספר: "...ההתנחלות מעידה על חלוציות בערך כמו ששוק עבדים מעיד על פריחה חברתית..." ("ידיעות אחרונות", 25.8.95); "החלום על הווילה" ("ידיעות אחרונות", 26.7.92); "מעט אידיאולוגיה ועוד פחות חלוציות..." יש מעט מאוד אידיאולוגיה ועוד פחות חלוציות בהתיישבות באריאל..." ("הארץ", 13.7.88). אולם בעוד שהמתנחלים זכו להיכנס ל"מועדון החלוצים"

לפחות לתקופה קצרה, הרי שהישובים הערביים ועיירות הפיתוח כלל לא זכו לכך. התייחסות יחידה שנמצאה לסוגיית "החלוציות" בנוגע לעיירות הפיתוח מראה מדוע לא יכולים תושביהן להיקרא "חלוצים": "...הם (תושבי כרמיאל) לא באו כחלוצים ישראלים; הם באו לבניינים חדשים עם חשמל ומים זורמים בברזים..." ("ידיעות אחרונות", 18.9.64).

כקבוצת ביקורת למחקר זה נלקחו הקיבוצים. מאפייני האוכלוסיה הגרה בקיבוצים הם: יהודים, אשכנזים, חילונים, מודרניים,

איור: אסף תנוכה

מבוססים, יונים, בעד פשרה. קל לראות כי מאפיינים אלה דומים מאוד לאלה של האליטה התקשורתית, ויש כנראה ברמיון הזה כדי להסביר את הסיקור החיובי והקרבה החברתית-אידיאולוגית בין מרבית העיתונאים לבין הקיבוצים, לפחות עד אמצע שנות השמונים. לא נמצאו כלל סטריאוטיפים שליליים בייצוגם, אלא חיוביים בלבד: על-פי מקרה חיובי אחד הכלילו הכתבים וטענו כי כך קורה בכל הקיבוצים. בנוסף, הגדרת החדשות היתה מגוונת וכך גם השיי מוש במקורות המידע. באשר להגדרות, הרי שהקיבוצים תוארו כיש ראלים האמיתיים וכחלוצים האמיתיים והמקוריים, הם לא שויכו למערב הפרוע ולא תוארו כ"פצצת זמן". נסיונות מצד הימין או החר"דים, החל מסוף שנות השבעים, לערער על חלוציותם ותרותם של הקיבוצים למדינה, נתקלו בקיתונות של זעם מצד העיתונאים. ■

ד"ר אלי אברהם הוא מרצה לתקשורת באוניברסיטת חיפה. מאמר זה מבוסס על ספרו "ישראל הסמויה מעיני התקשורת" ("אקדמון", 2001)

תשובות שלא נשמע אף פעם

יש לי חלום: שפעם אחת מישהו יענה למראיינים הטלוויזיוניים את התשובה שהם באמת ראוים לה. מסיבות כאלה ואחרות, זה אף פעם לא קורה. בכל זאת, כשירות לציבור, אני מביא הפעם מבוחר מסוים מאוד של תשובות שלא נשמע לעורלם. וחבל.

■ ■ ■

תשובה שלא נשמעה אף פעם, וחבל, פרק א: חבריהכנסת הערבי נגר מראייניו.

מיקי, שלי, נסיב, גבי, אילנה, ירדנה, דוב, או איך-שלא-קוראים לכפיהיום היקרים -

זה זמן שאתם מביאים אותי לאולפן על תקן חבריהכנסת הערבי-שאמר-משהו-שלא-מוצא-חן-בעיניכם. אתם מדברים אלי בטון מזלזל, אתם זורקים שאלות שמבוססות על עובדות שקריות ועושים מעצמכם צחוק בתור עיתונאים, אתם קוטעים אותי בגסות, אתם שוללים ממני, לפעמים, אפילו את הזכות האנושית להתאבל על בני עמי. אתם מותירים לי ברירה פשוטה - לאשר את ההנחות הסמויות שבבסיס שאלתיכם, ולהצטייר כאויב מאיים ואכזרי, או לנסות להכחיש אותן, מבעד להפרעותיכם הבלתי פוסקות, ולהצטייר כשקרן. אני נורא מצטער, אבל לי אין כל חשק לשחק את המשחק שלכם. איך אמר המשורר הלאומי שלכם: "לכו, זדים, בחמסיסם זה/ וברמכם חיו והינקו".

■ ■ ■

יש לי סוד: כבר הרבה מאוד זמן אני לא קורא אף מלה בפרשת

נמרודי. את הסיבה הבנתי קצת במאוחר, לאחר קריאת עוד מאמר סניגוריה בסדרה האינסופית של אמנון דנקנר: זה משעמם אותי עד מוות. כן, כן, אני כנראה מאמין לכולם: לתביעה, ולהגנה, ולתחדי קירני "ידיעות אחרונות", ולכתבי "מעריב", ולכרישים, ולאמנונים, ולדגי הרקק. נמרודי הודה במעשים פליליים, חלקם חמורים למדי, אבל חמורים פחות מכפי שאפשר היה לחשוב בעקבות כתביהתביעה המקורי וההילולה התקשורתית שנלוותה אליו. או אולי לא בדיוק, וגורמים בכירים במשטרה ובפרקליטות כנראה התנכלו לו, שזה רע מאוד, או טוב מאוד, ואחרים קיבלו יחס אחר, שזה ממש לא יפה ולא הוגן, אבל גם להטריד עד זה לא ממש יפה, ואפילו מטריד, ומכל החבורה הזו עולה ריח לא נעים במיוחד.

אבל האמת היא, כאמור, פשוטה מאוד: קובלנתו הנרושה והמתמשכת של הנוברדיש, משחר ימי החבריה האזרחית, היא חומר עיתונאי לא מעניין בכלל. הוא, כמובן, צודק בטרוניותיו כלפי האליטה, שעל דלתותיה הוא מתדפק בערגה ובהיכנעה, לאחר שביצע בעבודה בהתפרסות את השירותים הבזויים ביותר: ההתנשאות, האפליה והסיטנדרטים הכפולים שהוא חש או מגלה אינם פרי דמיונו. הוא, כמובן, טועה בתפיסת העולם הפראנואית דית שהוא מפתח, שבה העולם הוא בעצם ג'ונגל, וכולם לא אשמים עד שלא תפסו אותם, ומה זה פה, מאשימים אותי בעבירות כליכך חמורות בשעה שכולם חונים ב"אין חניה". חוק זה חוק, לא?

יעקב נמרודי הפך מעובד מדינה למיליונר חובק עולם תוך שהוא סמוך על שולחנה של האליטה הבטחונית-כלכלית של ישראל,

ופועל בשוליים האפורים והעלומים שלה. עופר נמרודי כשל בהבנת כללי המשחק שהוא כליכך השתרר קק להיות חלק ממנו. ומכל עוולות המשטרה המקומית, שממש לא מזמן תיארו אנשיה בוועדת אור כיצר אחר מהם ירה בעורפו של נער יושב מטווח של חצי מטר, בוחר אמנון דנקנר לעסוק בשיטתיות בשלל האמצעים המלוכלכים שו מפעילה כדי למנוע משולחו להיכנס למסיבת הקוקטייל היוקרתית בחליפה קצת מלוכלכת.

אמרו את זה קודם, לפני, ובאנגלית. לא משנה: בכנות, יקירתי, זה ממש לא מזויז לי.

■ ■ ■

תשובה שלא נשמע אף פעם, וחבל, פרק ב: איש הרוח שביקר משפחות פלסטיניות שכולות נגר מראייניו.

מיקי, שלי, נסיב, גבי, אילנה, ירדנה, דוב, או איך-שלא-קוראים לכפיהיום היקרים -

אתם שואלים אותי, במין חיוך יודע כל, איך אני יודע מה באמת עשו האנשים האלה, שאת משפחתיהם ביקרתי. אתם רומזים לקהל הצופים, ולא בתחכום יוצא דופן, שאולי אני מין תמים סהרורי קצת, שמזדהה עם משפחות של מחבלים צמאי דם. אני, במקרה, יודע. איך? בדקתי. למרות שזו בכלל לא

העבודה שלי לדעת. למרות שזו בעצם העבודה שלכם לדעת, או לממש את זכותנו לדעת. אתם באמת לא שמים לב כמה מטומטמת השאלה הזו שלכם, וכמה היא מעידה עליכם, רק עליכם: "אנחנו", אתם אומרים, "מין דורות נרגנות שהתחפשו לעיתונאים. ממש לא עלה

ברעתנו שהעבודה שלנו היא לבדוק משהו - כמו, נניח, כמה פלסטינים חפים מפשע נפגעים מאש חיילים ומתנחלים, כמה תיקי רצח לא מפורענחים יש במחוז ש"י, מה אומרים דיווחי צה"ל, או 'בצלם', או הצלב האדום הבינלאומי, או כתבינו בשטח, בנושא החשוב הזה. תחקיר? לא ממש מוכרת לי המלה הזו". טוב, אז כשתחליטו להיות עיתונאים, תחזרו אלי. עד אז אתם יכולים לראיין אחד את השני.

■ ■ ■

בהפרש של שבוע, בערך, קראתי שני ראיונות עם יונה פרנר, מהעומדות בראש ערוץ 10 החדש. בראיון הראשון, ערב השקתו של הערוץ החדש, היא ניסתה לשכנע אותי כמה מוצלח לוח השידורים של הערוץ. בראיון השני היא ניסתה להסביר למה הלוח המוצלח הזה לא מצליח. ושני הראיונות גם יחד השאירו אצלי טעם רע מאוד.

חתי גולן צדק

בספר השנה של העיתונאים לשנים 1999/2000 התפרסם מאמרי על "עמימות הפרופסיה העיתונאית בישראל". עסקתי בו בכמה היבטים מדאיגים של העיתונות הישראלית והתייחסתי לעבירות הבוטות על תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות, עבירות שאינן נענשות אפילו לא במתאה, על העיתונאים החוצים את הקווים (לדוברות, לייעוץ תקשורתי ופוליטי, ליה"צנות) ועוד. איני חוזר בי ממרבית הטענות במאמר זה, ולמרבית הצער חלקן נכונות היום עוד יותר מאשר בעת כתיבת המאמר, לפני כשנתיים. אך יש לי חרטה אחת ועליה אני מבקש להצביע כאן.

כתבתי במאמר גם על תקשורת-המבקרת-תקשורת: "ביקורת עיתונות היא צורך חשוב לקהילה העיתונאית ותוכן מרתק לצרכני העיתונות", כתבתי ואף הצדקתי את הצורך הגובר במדורים שיבקרו את התקשורת לאור מצבה של העיתונות הישראלית. אך כאן טענתי כי בחירתו של מתי גולן לעריכה והגשה של "דוקומדיה" היתה טעות, ונימקתי זאת כך: "למתי גולן יש קריירה ארוכה ושנויה במחלוקת, אך אין עוררין על כך כי הוא אחד מהעיתונאים המרכזיים בישראל וקשור בנמים רבים ועבותים לאמצעי תקשורת רבים בישראל. יש למתי גולן יושר מקצועי שאיני מטיל בו ספק, אך יש לו גם חשבונות ארוכים ולא תמיד נעימים עם קולגות פעילים. עובדה זו עושה אותו פגיע במיוחד לביקורת-על-הביקורת: היו שהטיחו בו כי הוא מנצל את 'דוקומדיה' לסגירת חשבונות, לנקמנות אישית ועוד. ועדת תוכנית הטלוויזיה של רשות-השידור אף המליצה להוריד את התוכנית 'דוקומדיה' מלוח המשרדים, בנימוק כי התוכנית בהנחיית מתי גולן 'הפכה לכלי ניגוח בין עיתונאים ולמקום לסגירת חשבונות'. אני מטיל ספק רב בהאשמות אלה אך אני מצר על כך שביקורת התקשורת תהיה חשופה לביקורת כזו."

מיד לאחר פרסום המאמר התקשר אלי מתי גולן וניסה להבהיר לי כי טעיתי. הוא טען בלהט אך בסבלנות רבה כי פרט לתוכנית הראשונה לא היה רקע אישי לאף פריט בתוכניתו. הוא ניסה לשכנעני בקיומו של קו מקצועי, בלתי מתפשר ולגמרי בלתי אישי בה. מאז הייתי למאזין קבוע של התוכנית ברדיו ולצופה מתמיד בתוכנית הטלוויזיה. עברו חודשים רבים, האונתי וצפיתי בעשרות נושאים, עשרות מראיינים ומתדיינים, ואני מודה: מתי גולן צדק, אני טעיתי. "תיק תקשורת" ו"דוקומדיה" היו לתוכניות הבוודות העוסקות בביקורת על התקשורת והן עושות זאת "בלי חשבון", ללא מורא ותוך חשיפה שיטתית של מהדלים, טעויות ובעיות. "דוקומדיה" בניצוחו של מתי גולן עסקה במגוון נושאים ולא פסחה על תחומים פרובלמטיים ביותר. אם נזכור כי בכל שבוע מועלים כ-12 נושאים ב"דוקומדיה" הרדיופונית ועוד כשניים-שלושה במהדורה הטלוויזיונית, הרי שמדי שבוע מטופלים כ-15 נושאים ועד היום טיפלה התוכנית בכ-400 נושאים שונים!

הנושאים שבהם טיפלה "דוקומדיה" היו ממגוון רחב של תחומי העיתונות והתקשורת, ואני מציג להלן לקט קצר ולא מייצג שלהם: גלייזה"ל – האנומליה של תחנה צבאית בחברה דמוקרטית, גבולות הסיקור בעת פיגועי טרור, טובות הנאה שזוכים להן עיתונאים בישראל, התוקפנות של טורי הספורט, אסון ורסאי – תרומת התקשורת לתרבות החפוף, הבעלות המפוקפקת של אישי ציבור על פרסום חומר מעבודתם, התוקף השנוי במחלוקת של הסכמת פצועים לצילומם לאחר פיגועי טרור, החרמת שיריו של זמר (אריאל זילבר) בתחנת רדיו, עיכוב פרסום קלטתרונים של חשודים עד שיתפרסמו בתוכנית "בשידור חוקר" עם רפי גינת, פרשת המגרשים בתל-אביב שניתנו לבכירי העיתונאים בישראל ועוד ועוד. הרשימה מעידה כי "דוקומדיה" בהחלט נגעה בנקודות רגישות, לא היססה להאיר פינות אפליות והתרחקה מסגירת חשבונות אישיים. "דוקומדיה" ו"תיק תקשורת" הן כיום כלכי השמירה של התקשורת הישראלית בתקשורת המשוודרת. למתי גולן חלק חשוב בהצלחתה של "דוקומדיה" בתפקיד זה, וזאת לא ייקח ממנו גם מאמר ביקורתי שהתיישן. ■

לשירור פסיכולוג, ועובד סוציאלי, ונציג משרד העבודה, כדי להקל על מצוקתו. אבל כמה שאני לא מתאמץ, אני לא ממש מצליח להשתתף בצערך על צערי. מפני שערך לא מוזמן הייתי ב'דאום עובד, ואף פעם, אבל אף פעם, לא זכיתי לשמוע באולפן שלכם מישוה שיגן על זכויות העובדים וייצג את מאבקיך. שימו לב מה אתם עושים עם דיווח על שביטה: או שהיא "זניחה", כמו פועלות בגליל התובעות תנור חימום נוסף כימי השלג, ואז אתם מתעלמים ממנה לחלוטין, או שהיא "פוגי

מכיוון שאני סולד מהאלי-סיון מעקם האף של תרבות האנטי-דייטינג לא פחות מאשר מהפופוליוזם הוולגרי של תרבות הדייטינג, ומכיוון שאין לי כל כוונה לעסוק בביקורת מקצועית על שידורי ערוץ 10, אני יכול להגיד רק דבר אחד: גם רייטינג צריך לדעת לעשות. מהדאינות הנ"ל, כמו גם מלוח השידורים עצמו, עולה תמונת עולם הפיפניקית, לא מקצועית, ובעיקר מניפולטיבית – שוב אותו ניסיון נואש, שנכשל גם בעיתונות הכתובה, למצוא איוו נוסחה שתגיע אל קהל היעד, שהוא אף פעם לא אתה עצמך. שוב אותו העדר מוחלט של קונספט כלשהו, שמימוש עקבי שלו היה יכול להצדיק קצת אורך רוח וכמה ימי חסד. אבל מה לעשות, והחבורה הזו שפכה לקדרה, במודע, בחריבנות, ומתוך עצלות מחשבתית, אוסף מקרי של רכיבים שהיה אמור לספק את הסחורה, ועכשיו, כשהציבור מסרב לאכול את הבליל הזה, היא מוכיחה לשנות, להוסיף, או להחליף, בהיסטריה הגובלת בפאניקה, כל אחד מהרכיבים האלה באותו חוסר מחויבות לרעיון או לשייטה. האמת – לא ככה מכינים תבשיל.

עת בציבור", ואז אתם מנהלים מסע הסתה רחב היקף, בלעדי, נגד עצם זכות השביתה. מצבי הכלכלי, הפיטורים שלי או חוסר היכולת שלי למצוא עברי דה הם תוצאה של תהליכים שעליהם החליטו ואתם מימשו אנשים בשר ודם. מכיוון שבחרתם לתמוך בהם, בהתעלמות או בקול רם, תעשו לי טובה ותעזבו אותי עכשיו בשקט. תמיד אתם יכולים לראיין איזה כלכלן בנרש. כאלה יש כמו זבל. ■

תשובה שלא נשמע אף פעם, וחבל, פרק ג: העני/המובטל/ה המפוטר נגד מראייניו. מיין, שלי, נסים, גבי, אילינה, ירדנה, דוב, או איך-שלא-קוראים-לכם-היום היקרים – אתם מבלבלים לי את המוח בשאלות אישיות, תוך הבעת השתתפות בצער וגילויי אמפתיה אנושית. אתם מעלים

ורפסור גבי וימן הוא ראש החוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה

אתה בעצמך מכוער

פלדמן. גרוסמן, כך הוא מספר, פטר את ההערה כבלתי עניינית, וביקש להתעלם ממראהו של פלדמן. "מאז ועד היום", הוא חותם את תגובתו, "רעתי לא השתנתה. אבל לא זייק למר פלדמן להציץ מדי פעם במראה – דרך ברזק מאין כמוה להימנע מפרנויה ולחזור לפרופורציות".

פלדמן וגרוסמן מזהים כהלכה את חשיבותו של היופי להצלחה המקצועית. מן הבחינה הזאת, פלדמן (בהנחה שהרמו של גרוסמן נכון) הוא חריג. כמו הוראס רמפול הבריטני, שאליו משווה אותו גרוסמן, פלדמן מתהדר ברישולו ומתרחק מסממנים של חן. בכך (ולא בכך בלבד) הוא שונה ממרבית עורכי־הדין המצליחים. במחקר מקיף שנערך באוניברסיטת טקסס לפני שלוש שנים, מצאו ג'ף בירל ודניאל המרמש כי עורכי־דין שהוערכו כאטרקטיביים על־פי תמונת המחזור שלהם בסיום בית־הספר התיכון הרוויחו כ־10% יותר, בממוצע, מעמיתיהם הנאים פחות. שכחות עורכי־דין נאים בשוק הפרטי, ובקרב העצמאים בפרט, רבה יותר, על־פי המחקר, משכחותם בשוק הציבורי ובקרב השכירים, ואולם גם בשוק הציבורי מופלים הבלתי יפים לרעה. גרוסמן, בעל דרגה בכירה (בעבר) בשירות הציבורי, הוא גבר נאה בעליל, אולם הוא נוהג בפלדמן, העצמאי המצליח, על החשיבות שהוא מייחס לסממני יופי חיצוניים.

אם העיתונאי רון מיברג התרעם על השימוש הרטורי שנעשה בציון מומים גופניים, ואף הוא, כמו גרוסמן, לא בחל בעשיית שימוש באותם כלים עצמם בתגובה לעלבונות. העלבונות שהרגיזו את מיברג היו חלק מביקורת כלפי מגזין התרבות "מוסף" שבערוץ 8, שהוא מגיש יחד עם רונאל פישר. את תגובותיו לביקורת פרסם מיברג במקומו "זמן השרון" של "ידיעות תקשורת". בתשובה לאורנה לנדאו מ"ידיעות אחרונות", שתיארה את התוכנית כ"משמימה ומגומגמת", הביע רונאל פישר מחאה גלויה בתוכנית עצמה, שכן היה בדבריו רמז ברור לגמגום הקל שממנו הוא עצמו סובל. מיברג הוסיף: "אני מניח שאילו היה פישר קטוע גפיים חלילה היתה לנדאו כותבת 'הפינה המקוטעת'". בשלב זה הצטרף לדיון נחמן אינגבר מ"העיר", וציין, אגב ביקורת על אותה תוכנית, כי "השניים מהגגים ברהיטות לשון מופגנת", אולם הוסיף כי "אחד מהם עושה עניין מהגמגום שלו". מיברג לא נותר חייב לרגע והשיב מיד, ב"זמן השרון", ש"זה בערך כמו להגיד שאינגבר עושה קילומטרז' ענק מקרחתו ומכרסו, המתבררות כתבור וכגבעת המורה". יצחק בן־נר, בביקורתו באתר הטלוויזיה של Ynet, העיר אף הוא כי "הראשון (מיברג), בדמותו הרובית ובוזוית הראייה הקבועה שלו, המצלמה פשוט לא מאשרת אותו. מה לעשות... פישר, שיש בו חן, מתעסק יותר מדי בעצמו... (ולא נעים), אבל גם הגמגום מפריע". אולי בשל ההקשר הענייני של אזכור הפגמים החיצוניים יצא בן־נר פטור מתגובה דומה של מיברג.

בשנת 91 לפני ספירת הנוצרים התכנסו ברומא שלושה מגדולי האורטורים של הדור, עורכי־דין ונואמים פוליטיים כאחד: מארקוס אנטוניוס, לוקיוס ליקיניוס קראסוס ויוליוס קיסר סטראבו, השיחה על רטוריקה. השיחה דווחה על־ידי קיקרו בספרו "על הנאום", שתורגם לעברית בידי א.ד. קולמן. בין השאר נידון בה מעמדו של ההומור באמנות הצגת הטיעונים. יוליוס קיסר סטראבו נתן דוגמה, שנראתה בעיניו כהומור משובח, גם אם עתיר־סיכונים רטוריים: "פעם הופיע עד נמוך־קומה. המוטר לי לחקור אותו? שאל פיליפוס. אב בית־הדין, שאצה לו הדרך, פסק: 'היה קצר' והלה השיב: 'אהיה קצר כמוהו'". לעומת זאת, סיפר סטראבו, יש אנשים שנונים שבדיחותיהם חוטאות ב"מוקיונות". כדוגמה לכך הביא את אפיוס קלאודיוס, שאמר, על־פי המדרווח, לגאיוס סקסטיוס, שהיה שתום־עין: "אסעד אצלך, שכן אני רואה אצלך מקום אחד פנוי". הבדיחה השנייה (שכנראה מצחיקה יותר בלטינית) לא היתה מוצלחת, לטעמו של סטראבו, הן משום שהיא באה ללא כל התגרות ופוגעת בכל בעלי העין האחת, והן משום שהיא נראית כמתוכננת מראש ונטולת ספונטניות.

אביגדור פלדמן, אורטור מקומי מוערך מאוד, כמעט שחזר את החידוד של אפיוס קלאודיוס במאמר "מחלת הלחשה" בעיתון "העיר" ביום 2.11.01. נושא המאמר היה עסקת הטיעון עם עופר נמרודי. פלדמן נזקק לתיאור אוזניו הגדולות של ניצב משה מזרחי כדי לרמוז שמזרחי, או רשויות התביעה והחקירה בכלל, לוקות בפרנויה. אוזניו של מזרחי, הלעיג פלדמן, הן "גדולות ביחס לכל פרופורציה לגוף", ועורכי "העיר" הקפידו להוסיף למאמר תצלום של מזרחי בדיוקן חזיתי, המוכיח את הטענה. אני עצמי, אני חייב לציין למען השקיפות, מצויד בזוג אוזניים גדולות למדי, כך שתיאורו של פלדמן לא השאירו אותי אדיש. פלדמן נמנע, על כל פנים, מלהתייחס לכך שמזרחי הוא בעל עין אחת (ועין אחת מזכוכית), כתוצאה מפציעה במהלך שירותו הצבאי. אין ספק שהמום הגופני הזה הוא חריג יותר, ואף בו ניתן היה להשתמש כתחמושת רטורית (למשל, כדי לטעון לחוסר יכולת לראיית עומק, במובן מושאל כלשהו, או למבט זגוגי על המציאות, או כל כיוצא באלה). אף על פי כן, פלדמן נמנע מחידוד גם בסגנון אפיוס קלאודיוס, בין אם משום שחשש שיואשם ב"מוקיונות" (כלשונו של סטראבו) ובין אם מטעם אחר.

יעקב גרוסמן סבר, בתגובה שפורסמה שבוע לאחר מכן, כי השימוש הרטורי שעשה פלדמן בתיאור אוזניו הגדולות של מזרחי הוא בלתי לגיטימי. בזעמו, לא התאפק מלהשיב לפלדמן באותו מטבע. בטקס קבלת החברים החדשים ללשכת עורכי־הדין, שבו קיבלו גרוסמן ופלדמן את רשיונם לפני עשרות שנים, נשמעה הערה לא מחמיאה על הופעתו החיצונית של

הנה חתגושים לנגד
עינינו אנשים רציניים,
חבוגרים ובעלי דעות
מעניינות, תוך הטחת
עלבונות אסתטיים
אלה באלה

Leonardo da Vinci, Five Characters in a Comic Scene

תופעה סגנונית זאת איננה מוגבלת לעיתונות המקומית, כמובן. דומה שהיא הופכת רווחת יותר ויותר בעיתונות התקנית. כאשר לואי קלאווי, בגליון ה-27.8.01 של ה"פייננשל טיימס" הלונדוני, סיקרה באופן ביקורתי את הופעתו של סטיב בלמר, מנכ"ל מיקרוסופט, בפני עובדי החברה, היא השתמשה בתיאור הבא: "הקהל הריע כאשר אדם שמן ומקריח בגיל העמידה הגיח לבמה, מתנשף וצועק... מנכ"ל מיקרוסופט התנהל בכבוד מסביב לבמה... אילו הייתי הרופאה של האיש הזה, היה לי משהו לומר לו". כאשר אלן דרשוביץ, פרופסור למשפטים מהארז'ורד, הגיב בגליון ה-23.12.01 של ה"ניו יורק טיימס" על ביקורת שנמתחה על ספרו "מכתבים לעורך-דין צעיר", הוא העיר כי "אילו היה מדור ביקורת הספרים שולח את הספר לעורך-דין צעיר, ולא לעורך מגזינים בגיל העמידה, ייתכן שהתוצאה הייתה אחרת".

הנה מתגוששים לנגד עינינו אנשים רציניים, מבוגרים ובעלי דעות מעניינות, תוך הטחת

יעילות אמצעי השכנוע, יש כאן גם היבט ציבורי. הסיבה שהבריות אינן רוצות "שילעגו למסכנים" היא שהן מעוניינות לכפות על הצדדים היריבים מגבלות של אקולוגיה סגנונית. הצדדים הלהוטים לבייש איש את רעהו משיאים על ציבור הצופים בחילופי העלבונות נזק מצטבר ארוך טווח. היות שהשפה וסגנון הדיבור הם נכסים המשותפים לכל, ביסוסה האפשרי של וולגריות הוא מחיר שהציבור כולו משלם.

כצופים בהתכתשויות האלה, בעלי עניין ארוך טווח במוסכמות הסגנוניות, יש לכולנו עניין בתהליכים אלה. המוסכמות הסגנוניות אינן שרירותיות לגמרי: הן נועדו לסמל את ערכי האובייקטיביות, הענייניות וההפרדה של השיעון מן הטוען. החידודים מצליחים, בדרך-כלל, להעלות חיוך על השפתיים, אך מומלץ להתנזר ממינון מופרז שלהם. ■

פרופ' רון שפירא הוא דיקן הפקולטה למשפטים באוניברסיטת ברא"ל

עלבונות אסתטיים אלה באלה. אחד מטיח בחברו כי הוא שתום עין או בעל אוזניים גדולות, אחר משיב כי הדובר הראשון הוא מכוער, אחר מבייש את חברו בגמגום ומשיבים לו כי הוא עצמו כרסתן ומקריח, וכן הלאה. בו בזמן נזופים הצדדים היריבים זה בזה כי השימוש ההומוריסטי שהם עושים בציון מומים, פגמים גופניים וכיעור אצל יריב רטורי הוא פסול.

לא הרבה השתנה בעניין זה ב-21 המאות האחרונות. יוליוס קיסר סטראבו אבחן נכון כי מבחינה טקטית יש כאן צורך באיזון בין שני שיקולים מנוגדים. מצד אחד, "הצחוק מנגח את היריב, מפריע לו, פוגע ביוקרתו, מרתיע אותו וסותר אותו. הצחוק גם מעיד שהנואם עצמו הוא אדם מבריק, משכיל ואנין דעת", ומצד שני, "לא רשע בולט הקשור בפשעים, ולא מצוקה בולטת, הם נושאים מתאימים לצחוק. הבריות רוצים שבני-בליעל ייפגעו בנשק יעיל יותר מאשר בצחוק, ולעומת זאת, אין הם רוצים שילעגו למסכנים". ואולם, בנוסף להיבט הטקטי של

עין בינלאומית

ב עידן שבו התקשורת האמריקאית מתייצבת כדום מתוח מול הרגל, וצועדת עליפי חלילו של הממשל, בימים שבהם רוחות מלחמה מנשבות בכותרות טבלואידים בכל חלקי העולם, ותחנות טלוויזיה מאמצות בהתלהבות הלכי רוח לאומיים עד לאומניים עתירי רייטינג, מתברר שיש גם מי שמנסה לטפח ולעודד זרם אחר, שונה, של עיתונאות. המלה זרם עלולה להטעות: מדובר בסך-הכל בטפטוף קל. אבל הוא צץ פה ושם, ברחבי העולם, ושב ועולה במאמרים, בכינוסים מקצועיים, באתרי אינטרנט ובמאמץ בינלאומי של קבוצת חוקרי תקשורת ועיתונאים לעצב תפיסה חדשה, שאפילו שמה מעיד על יומרותה: "עיתונאות שלום".

האיש העומד מאחורי התפיסה הזו הוא פרופסור נורבגי, שאם לאמץ הגדרה מלשון מאגר הנשק הלשוני של עיתונות-הקרב (שהוא עצמו יוצא נגדה בעקביות), נכנה אותו "לוחם ותיק למען השלום". יוהאן גלטונג, בן 72, הקים בשנת 1959 את המכון הבינלאומי למחקרי שלום באוסלו, ומאז הוא עוסק בפיתוחם ושכלולם של אמצעים לסיום סכסוכים ומניעת עימותים אלימים. גלטונג היה בין אנשי האקדמיה הראשונים שהתרעמו על כך שכדור הארץ מלא באקדמיות צבאיות, ובבתי-ספר גבוהים המעניקים תארים בחקר המלחמה – אבל רק מעטים עוסקים באותה רצינות ויסודיות גם בחקר השלום: כיצד לפרק סכסוך לגורמיו, לזהות את מניעי העימות, את הגורמים המשפיעים עליו, וכיצד ניתן לבנות מודלים שעליפיהם אפשר להתחיל ליישב את הסכסוך. בעקבות המכון באוסלו הוקמו ברחבי העולם עוד ועוד אכסנויות דומות ללימודי שלום.

כבר בשנות השישים, הרבה לפני שרשת הטלוויזיה סי.אן.אן. שינתה את מפת עולם התקשורת, הבין גלטונג את חשיבות המרכיב העיתונאי בטיפול במשברים. הוא ערך אז, יחד עם החוקרת מרי הולמבו רוגה, מחקר שהיטיב לאפיין ולהגדיר תריסר קריטריונים, שלפיהם אירועים מסוימים זוכים לסיקור ואילו אחרים אינם מצליחים כלל להפוך לחדשה תקשורתית. השניים בחנו אז את הדרך שבה סוקרו המשברים בקובה, בקפריסין ובקונגו, והסבירו כיצד מתעוותת תמונת המציאות המוצגת לקוראים – ולמקבלי ההחלטות. בשנות השבעים החל לטפח לראשונה את רעיון "עיתונאות השלום", אך רק בעשור הקודם החלו עיתונאים בכמה מחלקי תבל לאמץ דפוסי עבודה שגלטונג ממליץ עליהם.

"תארו לעצמכם מצב שבו התקשורת לא היתה מדווחת כלל על כל מה שקשור ברפואה", כותב גלטונג באחד ממאמריו, "אלא רק על מחלות ומגפות – בתיאורים מפורטים להחריד, בעיקר כאשר אנשי אליטות נגועים בהן". במקרה כזה היה המאבק בין הגוף המותקף לבין המחלה מדווח במושגים של דירקרב ספורטיבי, עם ניצחון לצד זה או אחר, כאשר אמצעי התקשורת שומרים על ריחוק אובייקטיבי ומניחים לטבע לעשות את שלו. כמובן, כותב גלטונג, שמצב כזה איננו קיים: יש ענף שלם ונרחב של עיתונאות בנושאי בריאות, הרואה כחלק בלתי נפרד מתפקידו לא רק להסביר לצרכני התקשורת מדוע לוקים אנשים במחלות ואילו תרופות חדשות כבר פותחו, אלא גם לדווח ולעודד רפואה מונעת: תזונה נכונה, הימנעות מסיכונים, פעילות גופנית ועוד.

אבל בניגוד מוחלט לכך, עימותים בין מדינות ועמים הם בראש ובראשונה נחלתם של "כתבי מלחמה", המתמחים כבר מאות בשנים בתיאורי קרבות. הטלוויזיה הגבירה עוד יותר את התאוה לטוג זה של דיווח, שיש בו הרבה אקשן, צבע וקולות נפץ, לשון חדה של ניצחון, תבוסה, חיסול, טבח, ובעיקר ראייה פשטנית של מצבים, שהם במציאות הרבה יותר מורכבים, כמובן.

גלטונג קרא אפוא ליישם דיסציפלינה חדשה, שתעלה את הטיפול במשברים בכמה רמות גם מבחינת אמצעי התקשורת.

בהרצאות בפני אנשי תקשורת מדגיש גלטונג כי "עיתונאי שלום" חייבים לא רק להתגבר על הרגלים מקצועיים עתיקי יומין בתחום סיקור המלחמות, אלא גם להתמודד עם ממשלות, המפנות

רפי מן

"עיתונאות שלום"

יותר ויותר משאבים ל"ספין" תקשורתית עמולתית, שמיועד לשוות למלחמה ממד חר־צדרי, פשטני, החיוני לגיוס תמיכה ציבורית ופוליטית.

שני אנשי טלוויזיה ותיקים שהפכו לחוקרי תקשורת, אנבל מקגולדריק וג'ייק לינץ', פרסמו לפני חודשים אחדים מעין "מרריך לעיתונאי שלום", הכולל 17 כללים ליישום רעיונותיו של גלטונג באופן מעשי. הנה כמה מהם:

● הימנעו מהצגת עימות כמערכה בין שני צדדים בלבד, השואפים לכבוש מטרה אחת, באופן שהפיתרון ההגיוני היחיד הוא ניצחון של צד אחד – והפסד לשני. במקום זאת יש לפרק את שני הצדדים לקבוצות קטנות יותר, ולזהות את המטרות של כל אחת מהן. כך נפתחת הדרך למצוא פתרונות שיענו על מאוויי חלק מן השותפים לעימות.

● הימנעו מקבלת אבחנות חריפות "בינינו" ל"בינם": אבחנות כאלו מנוצלות לא פעם כדי לבנות דימוי של הצד האחר כמי שפועל "מחוץ לתרבות האנושית", ומיני קביעות המשמשות בדרך־כלל הצדקה לאלימות. השיטה: להחליף את היוצרות. אם צד אחד מציג עצמו כ"טובים", בדקו אם ההתנהגות שלו איננה כוללת חלק מן המרכיבים שהוא עצמו מייחס ל"רעים".

● אל תתבססו רק על המראה החיצוני של הפגיעה האלימה, אלא בדקו גם את ההשפעות העמוקות יותר על הציבור שנפגע מן האלימות, כולל הסבירות שהקורבנות עצמם ייעשו אלימים בתגובתם.

● אל תניחו רק למנהיגים להגדיר את הבעיות ואת הפתרונות הנדרשים, אלא הקשיבו לכמה שיותר קולות של אנשים. על אילו אנשים משפיע העימות? כיצד הוא משפיע עליהם? כיצד הוא משנה את חיי היומיום שלהם? האם הפתרונות שמציעים הפוליטיקאים מקובלים עליהם?

● הימנעו מהטלת אשמה על אחד הצדדים כמי שהתחיל במעשי האלימות, והעדיפו לבחון בעצמכם את התהליכים המורכבים שקדמו לפרוץ האלימות.

● היוזהרו שלא להציג סבל וכאב רק בצד אחד: הקפידו לסקר סבל וכאב בכל הצדדים.

● אל תשאלו אנשים רק כיצד הם מרגישים, אלא גם אם יש לדעתם פתרונות שביכולתם להציע לתיקון המצב.

חלק מן המרריך מוקדש ללשון העיתונאית, ולביטויים שמוטב להימנע מהם בסיקור עימותים. גלטונג ואנשיו מעדיפים, כמובן, למחוק את אוצר המלים המלחמתי המתלהם, המפרנס כבר דורות של כותרות טבלואידים וכתבי טלוויזיה נרגשים על קו החזית. "ג'נוסידר" – השמדת־עם – היא חיסולו של עם שלם, הם מזכירים, "טרגדיה" היא דרמה יוונית שבה משלם הגיבור על השגיאות שהוא עצמו עשה בדרך, ו"טבח" הוא הריגה של קבוצת אנשים אשר לתוקפיהם היה ידוע מראש שהם קורבנות חסרי הגנה. ראוי לגלות סכנות, הם ממליצים, גם במונחים כמו ברוטלי, רצחני, אכזרי, ברברי וכו'. "מונחים כאלה תמיד משמשים לתאר את מה שהצד השני עושה לצד שלך, לעולם לא להפך, ובדרך־כלל הם משמשים בעיקר כהצדקה לאלימות נגדית".

גלטונג צבר ניסיון רב בסיקור תהליכי שלום בעולם ושימש יועץ בכמה מהם (כמו בשיחות המתנהדלות בשנים האחרונות בין שתי הקוריאות), וכנראה שהוא יודע על מה הוא מדבר כאשר הוא ממליץ לעיי־תונאים להימנע מלהגדיר כל מסמך שנחתם בין מנהיגי מדינות כשלום בין צדדים. עדיף לא להיסחף, לברוק אילו נושאים נשארו בלתי פתורים ועלולים להביא להתפרצות אלימה נוספת, ועד כמה מדובר לא רק בטקסים חגיגיים, אלא בתהליכים ממשיים, המשנים את האקלים שבו נוצר העימות. בעשרות אוניברסיטאות ברחבי העולם מלמדים היום את תפיסתו של גלטונג בנושא "עיתונאות שלום": חלק מן הרעיונות נוסו בפועל בידי עיתונאים בשולי אזורי הקרבות ביוגוסלביה לשעבר, כחלק מתהליך המעבר ממשטר האפרטהייד לשלטון הרוב השחור בדרום־אפריקה, בעימותים פנימיים בפיליפינים ובאינדונזיה ובעוד שורה של מקומות. אבל הזרם המרכזי של התקשורת במערב מתבונן, מן הסתם, ברעיונות הללו בצירוף של אדישות ורחמים: בסופו של דבר, גלטונג מבקש מן העיתונות הכתובה והמשודרת להחליף את עורה, לוותר על התמונה סוחטת הדמעות, על הכותרת טעונת הרגשות ולהחליף את אלה בדיון דקדקני ופרטני של מניעים, סיבות, גוני־גוונים של אבחנות והצעות לפיתרון – אותם הרגלים שהתקשורת מאז ומעולם התקשתה לנטוש.

איור: רתם עמרי

יוהאן גלטונג מבקש מן העיתונות הכתובה והמשודרת להחליף את עורה, לוותר על התמונה סוחטת הדמעות, על הכותרת טעונת הרגשות ולהחליף את אלה בדיון דקדקני ופרטני של מניעים, סיבות והצעות לפיתרון

עצתי למר אנדראוס

קראתי את רשימתו של עורך העיתון "כל אלערב" כמה פעמים ולא האמנתי. האם באמת עוקב העורך אחרי שידורי "אלג'זירה"? הבה נבדוק את טענותיו אחת לאחת: הוא כותב כי "התחנה הליברלית נמנעת מלמתוח ביקורת על קטאר".

כידוע, מספר תושבי קטאר הוא כ-750 אלף, אין לה בעיות גבול, אין בעיות כלכליות ושתי הבעיות העיקריות שהיו למדינה, בעיית הגבולות שלה עם בחריין ונסיון מהפכה שנכשל, נפתרו, הראשון על-ידי בית-המשפט העולמי לצדק. שני הנושאים הללו טופלו

איור: עמותת אנלובוג

ב"אלג'זירה" בצורה מקצועית (בהשוואה לנסיכות בחריין, שהקדישה יום שלם להגיגות אחרי פרסום ההחלטה בעניין הגבולות).

הוא כותב על התוכנית "הכיוון ההפוך": כדאי להזכיר למר אנדראוס שעורך התוכנית הוא הזכיר בשידור שהומין את ח"כ בשארה להופיע בתוכנית, ותגובת בשארה לא נשמעה. בקשר לתקלות המכוונות שהיו כביכול בתוכנית, ואשר סתמו כביכול את פיותיהם של תומכי סאלח טריף, אני יכול להעיד כצופה שלא הבחנתי בתקלות כאלה ואינני יודע מהיכן שואב מר אנדראוס את הדברים.

בקשר להזמנת אהוד ברק להופיע בתחנה: כדאי להזכיר שברק הופיע בכל תחנה אפשרית לפני וביום הבחירות ונתן ראיונות לכל המקומונים, גם בישראל (הערביים), והדברים שודרו כמה פעמים. למה? כי זו תחנת חדשות ולא תחנת סרטים ובידור. בהמשך היום הובאו ציטוטים שלו כחלק מחדשות היום. את זה אולי לא מכיר מר אנדראוס, מפני שהוא אינו עובד בתחנת טלוויזיה הממחזרת חומרים כאשר אין לה חדשות לשדר.

בעניין האיזון: הוזמנו אנשים מישראל שיציגו את העמדה הרשמית של ישראל. האם זה איננו איזון?

בעניין כיסוי המלחמה באפגניסטן: מלכתחילה אמרה "אלג'זירה" כי היא תחנה נייטרלית שאיננה נוקטת עמדה. היא אכן שידרה כל יום את מסיבות העיתונאים של שר הביטחון האמריקאי וכן את אנשי

הטליון ואת אוסמה בן-לאדן. האין זה איזון?

בעניין החדשות המקומיות של קטאר: זו התחנה הערבית היחידה שאיננה פותחת את מהדורותיה בדברים על השליט. לדוגמה, לפני כמה שבועות ביקר שליט קטאר ברוסיה. לביקור הוקדשו שתי דקות לקראת סוף המהדורה, מבלי להזכיר זאת בכותרות. בסופו של דבר, אני מתגאה בתחנת "אלג'זירה". זוהי תחנה מקצועית ומאוזנת, שלא כמו התקשורת האמריקאית המגויסת. זו תחנה שמשרתת דברי ביקורת על התחנה בתוכנית הנקראת "בין השורות". עצתי למר אנדראוס שיצפה בשידורי "אלג'זירה" כדי לשפר את רמת העיתון שהוא עורך.

עיד ג'בלי

הכותב הוא מנכ"ל מתימטיקה באוניברסיטה העברית

המומחה לתקשורת ממכללת ספיר

חיים בראשית צריך להחליט אם הוא פרופסור לתקשורת או שמא עוד אחר מדוברי השמאל הסהרורי שרבים כמותם בתקשורת שלנו, שונאי הממשלה ואוהבי האויב. הוא יכול להיות גם זה וגם זה, אך אינו יכול במסווה של מאמר "מדעי", בכתבי-עת לתקשורת, לשרבב את דעותיו אשר מכתובות את קביעותיו המחקריות, כביכול.

בפריסה של שני עמודים ("העין השביעית", גיליון 36) הוא תוקף את התקשורת הישראלית – כך, בהכללה, ללא יוצא מן הכלל אחד – על התקרנותה ועל ה"טרנספורמציה" שעברה. וכל כך למה? על שום שאיננה מעוז של התנגדות ליברלית או רדיקלית לכיבוש ולדיכוי הפלסטינים בידי ישראל.

פרופ' בראשית צורך כאשר הוא כותב, והפעם כ"מיסטר הייד", כאיש מקצוע וחוקר נטו, כי "תפקידה החשוב של התקשורת הוא להעלות שאלות קשות לדיון ובידור במרחב הציבורי". אך כאן ציץ "יד" ג'קיל" השמאלן ומחיל כלל זה רק על ביקורת שנמתחת על ממשלת ישראל, על מדיניות ישראל ובמיוחד על אריאל שרון – שהרי הם, לדידי דו, אבי אבות כל הטומאה, הרעה, האסון ושפיכות הדמים.

אפילו פרופ' בני מוריס, שעשה כנראה תפנית של 180 מעלות מהטלת האשמות על אחריותה של ישראל לעוללות שנגרמו לפלסטינים ב"נכבה" של 1948 וחזר בו לאחרונה, פסול עליידי בראשית. ברגע שאין עיתון מבקר את ה"כיבוש", את ההתנחלויות ה"בלתי חוקיות", אין הוא ממלא את התפקיד שיעד לו המומחה לתקשורת ממכללת ספיר. הוא אף קובע בלי היסוס כי ה"חיסולים" מוצדקים פחות מן ה"פיגועים". כלומר: חיסול נקודתי, של מחבל שכבר ביצע מעשי רצח, או שהוא בדרך אליהם, בדיסקוטק בתל-אביב או במסעדה בירושלים, או בתחנת דלק ליד גבעתי-זאב, חיסול כזה פחות חמור מפיגוע עיוור נגד כל יהודי וישראלי זקן, מבוגר, אשה או ילד.

ישראל – אותה צריכה העיתונות הישראלית להעמיד על ספסל הקלון, כי היא והיא בלבד אחראית, לפי בראשית, לביטול זכויות הפלסטינים. אף מלה על הרצחנות וההסתה הפלסטינית. אף מלה על ערפאת כמוביל הטרור וכשקרן כרוני. אף מלה על חוסר נכונותם של הפלסטינים בהנהגתו לפשרה ולמו"מ אמיתי. להפך, "עושים לערפאת ולרשות דמוניזציה"... וכאן באה במאמר פסקה שלמה על שרון בנוסח "שטימררי" שאפילו עיתון פלסטיני או ערבי הקיצוני ביותר אינו רגיל להשתמש בו.

יוסי אחימאיר

הכותב הוא עורך "האומה", רבעון למחשבה לאומית

יְנוּאָר 2002

8 ירידה בתפוצת "מעריב". ברבעון השלישי של שנת 2001 חלה ירידה בתפוצת "מעריב" בשיעור של קרוב לעשרה אחוזים, כך עולה מנתונים הנכללים בטיטות תשקיף שפרסם העיתון, לקראת גיוס הון באמצעות אגרות חוב. על-פי נתוני התפוצה מכר "מעריב" 309,000 גליונות בימי שישי, ו-180,000 בימי חול. "ידיעות אחרונות" ו"הארץ" אינם מפרסמים נתוני תפוצה.

8 הודישה: חשיפת חקור. המשטרה פנתה לבית-המשפט בדרישה לחייב את כתב "מעריב" יניב טוכמן לחשוף בפניה את זהותו של מקור מידע. מדובר בחשיפת זהותו של צעיר, שראויין עלידי טוכמן וסיפר על מעורבותו בחבלה במכוניתו של משה תאומים, מבעלי קבוצת הכדורגל הפועל תל-אביב. המשטרה טענה כי הצעיר איים בראיון לפגוע בתאומים, ומשום כך חיוני שיימסר לה המידע על זהותו. העיתונאי ו"מעריב" התנגדו לדרישת המשטרה ולאחר יומיים היא ויתרה עליה.

9 שיבוצים ברשות-השדור. חברים בוועד המנהל של רשות-השדור מותחים ביקורת על ידיעות בדבר מגעים על שורה של מינויים בכירים ברשות-השדור, בהשראת לשכת ראש הממשלה. מדובר ב"עסקה" שעל-פיה ימונה המנכ"ל הזמני, רן גלינקא, לתפקיד המנכ"ל הקבוע, ובמקביל ימונה אמנון גרב למשנה למנכ"ל והכתב יוני בך מנחם ימונה למנהל הרדיו. במקביל ימונה רפיק חלבי למנהל הטלוויזיה.

10 עיתון חדש בערבית. עיתון חדש בשפה הערבית, המתפרסם פעמיים בשבוע, החל לצאת בישראל. העיתון "אלאהאלי" הוא בבעלות אנשי עסקים ערבים ו"מעריב". עורך העיתון, שהמערכת שלו שוכנת בסח'נ'ן שבגליל, הוא העיתונאי הוותיק סאלם ג'ובראן. בשלב ראשון יחולק העיתון חינם לרוכשי "מעריב" ביישובים הערביים, ויוזמיו מסרו כי הם מתכוונים להפוך אותו בעתיד לעיתון יומי.

10 תביעת הדיבה של אפל. שופטי בית-המשפט העליון קבעו כי יש מקום להמשך הדיון בבית-המשפט המחוזי בתביעת הדיבה, שהגיש איש העסקים רוד אפל נגד רשות-השדור והכתבת איילה הסון, בעקבות הדיווח בפרשת "בריאון-הברון". אפל הגיש את התביעה לאחר שבכתבה יחסה לו היוזמה להביא למינוי שלא כדין של עו"ד רוני בראון ליועץ המשפטי לממשלה.

18 התחדשה מלחמת העיתונים. "ידיעות אחרונות" פרסם כתבה נרחבת של 12 עמודים במוסף "7 ימים" על פרשת נמרודי, המתעדת את החקירה שנוהלה נגד עופר נמרודי וההאשמות נגדו. הכתבה, שכותרתה "נמרודיגייט", באה לאחר תקופה ממושכת שבה שמר העיתון על פרופיל נמוך בסיקור משפטו של מו"ל "מעריב" לשעבר. במקביל ביקש "מעריב" מבית-המשפט להסיר צו איסור פרסום הנוגע למו"ל "ידיעות אחרונות", ארנון מוזס, לצורך פרסום תחקיר שכתב העיתונאי יואב יצחק "על דרכי התנהלותו של מוזס כמו"ל וכאיש עסקים מול הפרקליטות, המשטרה וגורמים נוספים".

19 נהרסה תחנת השידור הפלסטינית. כוח של צה"ל הרס את הבניין ברמאללה שמשמש משכן לתחנת השידור "קול פלסטין", המופעלת בידי הרשות-הפלסטינית. הבניין נהרס כחלק מצעדי הענישה שנקטה ישראל לאחר פיגוע הרצח בחגיגת בתי מצווה בחדרה, שבו נהרגו שבעה אנשים ועשרות נפצעו. הריסת התחנה עוררה גל של גינויים ממדינות שונות בעולם ומארגונים של עיתונאים. זמן קצר לאחר הריסת הבניין חרשו השידורים מאתרים אחרים. (ראו עמ' 30).

27 הערעורים נדחו. שופטי בית-המשפט העליון דחו את הערעורים שהגישו פרקליטות המדינה ועופר נמרודי, על העונשים שהוטלו בבית-המשפט המחוזי על מו"ל "מעריב" לשעבר. השופטים קבעו כי לא היה פגם בהחלטת בית-המשפט המחוזי לאמץ את עסקת הטיעון. השופטת

דליה דורנר כתבה בהחלטתה כי "המעשים הפליליים שביצע נמרודי נמשכו גם לאחר שנגזרו דינו במשפט הראשון, ובעוד עונש מאסר על-תנאי תלוי ועומד נגדו. העונש ההולם התנהגות פלילית חוזרת זו הוא, ללא ספק, מאסר לתקופה ממושכת". עד אמצע חודש מרץ אמורה להתקבל החלטה אם יקבל נמרודי הפחתת שליש מעונשו, וכך לא יהיה עליו לשוב לבית-הכלא.

27 חסיבת-העיתונאים נדחתה. המנכ"ל בפועל של רשות-השדור, רן גלינקא, דחה מסיבת-עיתונאים שעמד לערוך כדי לדווח על תוכנית ההבראה של הרשות, הכוללת קיצוצים ופיטורים. האירוע נדחה בעקבות איום ועדי העובדים ברשות-השדור להשבית את השידורים, אם המידע יימסר לאמצעי התקשורת לפני שינוהל מו"מ עם הוועדים על היקף הפיטורים. על-פי החלטה של הנהלת הרשות, יפוטר כ-600 עובדים בשלוש השנים הבאות.

28 החלו שידורי ערוץ 10. ערוץ הטלוויזיה המסחרי החדש, ערוץ 10, החל בשידוריו. לאחר שבמים הראשונים זכה הערוץ החדש לשיעורי צפייה נמוכים, הקימה מועצת הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו ועדה לבחינת המצב. הוועדה אמורה לשקול אם יש מקום להכניס שינויים בלוח השידורים. הנהלת הערוץ מסרה כי אין מקום לתגובות של פאניקה בעקבות הנתונים, שכן שינוי הרגלי הצפייה של הציבור הישראלי הוא תהליך אטי. מהדורות החדשות של ערוץ 10 מופקות ומוגשות על-ידי חברת "חדשות ישראל" (שזכתה במכרז על הפעלת ערוץ החדשות הייעודי), והמגיש הראשי הוא יעקב אילון, לשעבר מגיש החדשות בערוץ 2.

28 כתב-אישום נגד כתב הטלוויזיה. פרקליטות המדינה הכינה טיוטת כתב-אישום נגד כתב הערוץ הראשון איתי רפפורט, על ששידר קלטת המתעדת מעשה אונס של צעירה. רפפורט נאשם בפגיעה בפרטיותה של הצעירה, בקבלת דבר במרמה ובעבירת סוביידיצה, בשל שידור קלטת בעוד משפטו של הנאשם באונס מתנהל. ■

פברואר 2002

3 **עיצומים בערוץ 1.** ועד טכנאי רשות השידור פתח בהשבת רשות השידור, למשך שעות אחדות מדי ערב, במחאה על החלטת ההנהלה לקצץ בתשלומי השעות הנוספות לטכנאים. מן ההנהלה נמסר כי מדובר בחלק מצעדי ההכרזה ברשות. עלות השעות הנוספות ברשות השידור הגיעה בשנת 2001 לכ-80 מיליון ש"ח, ולטענת ההנהלה חלק מן הדיווחים על שעות נוספות הם פיקטיביים.

3 **נפטר שמוען מטלר.** איש הטלוויזיה שמעון טסלר, כתב ועורך ותיק בטלוויזיה הישראלית ובקול ישראל, נפטר בגיל 64.

6 **דו"ח ביקורת על תנאי העסקת יבין.** דו"ח של מבקרת רשות השידור, רומה אבישי, העוסק בליקויים מנהלתיים בהעסקתו של מגיש "מבט" חיים יבין, הוגש למנכ"ל רשות השידור בפועל, רן גלינקא. גורמים ברשות טענו כי הפרסום על הגשת הדו"ח נועד לפגוע בהמשך העסקתו של יבין כמגיש מהדורת החדשות המרכזית. לדברי מנהל חטיבת החדשות, רפיק חלבי: "יבין הוא מגיש 'מבט', והחלפתו איננה עומדת על סדר היום".

6 **גישור בידיעות אחרונות.** הסכסוך בין הנהלת העיתון "ידיעות אחרונות" לבין ועדי עובדי הדפוס והמסדרה בעיתון יועבר לגישור - כך קבעה שופטת בית הדין לעבודה בתל-אביב. הוועדים טענו כי בעיתון מתקיים תהליך של פגיעה בעובדים, ואילו ההנהלה האשימה כי הוועדים מנסים לשוב ולשלוט בכוח הזרוע על פעילות העיתון. השופטת קבעה כי ייקבע מגשר מוסכם שיטפל במחלוקת.

11 **חאסו לחפוטני חידע.** הכנסת אישרה בקריאה שנייה ושלישית את חוק השב"כ, שכולל סעיפים האוסרים על מסירת מידע חסוי הנוגע לשב"כ למי שאינו מוסמך לכך, ואיסורים על פרסום מידע כזה. על-פי החוק יוטל עונש מאסר של עד חמש שנים על עובר השב"כ בהווה או בעבר על מסירת

מידע חסוי. עוד נקבע כי "המגלה או מפרסם מידע חסוי לפי חוק זה ללא היתר, דינו מאסר שלוש שנים". חברי-כנסת ונשיא מועצת העיתונות, פרופ' מרדכי קרמניצר, מתחו ביקורת חריפה על סעיפים אלה. יו"ר ועדת החוץ והביטחון, דוד מגן, אמר כי הסעיף חיוני, ויש בו הקלה בהשוואה למצב הקיים המאפשר להטיל עונש של עד 15 שנים על מסירת ידיעה סודית ללא הסמכה.

13 **בעד הארכת זכיונות הרדיו.** תוקפם של זכיונות תחנות הרדיו האזוריות יוארך בארבע שנים, כך קובעת הצעת חוק שאושרה בוועדת הכלכלה של הכנסת לקריאה שנייה ושלישית. בדיון בוועדה אמר שר התקשורת, ראובן ריבלין, כי 149 תחנות פיראטיות פועלות בישראל, ופוגעות בתחנות הרדיו החוקיות.

14 **אש לעבר הכתב.** כתב חדשות ערוץ 2, שגיא בשן, נפצע קל מאש שירו חיילי צה"ל לעבר מכונתו, סמוך למחסום קרני בגבול רצועת עזה. הכתב הגיע למקום לסקר את פגיעת המחבלים בטנק מרכבה של צה"ל, שבה נהרגו שלושה שיריונאים. חיילים במחסום אסרו עליו לעבור, אך לדבריו לא הציגו לו מסמך המאשר כי מדובר בשטח צבאי סגור, והוא המשיך בנסיעה - ואז נורה. צה"ל מסר כי האירוע נבדק, החיילים נהגו בהתאם לנהלים, והכתב הוא שפעל בחוסר אחריות. חברת החדשות מסרה כי היא רואה את התקרית בחומרה רבה.

14 **חובת פרסום זכויות.** ועדת חוקה, חוק ומשפט בכנסת אישרה להגיש לקריאה ראשונה הצעת חוק שעל-פיה יחויב אמצעי תקשורת, שפרסם ידיעה על חשרות נגד אדם, לפרסם "בהבלטה ההולמת את הדרך שבה פורסמה הידיעה המקורית" אם תתקבל החלטה על אי הגשת כתבי-אישום נגדו או שהוא יזוכה בדיון. המדובר בתיקון לחוק לשון הרע, אשר יזמה קבוצת ח"כים מתנועת שינוי.

18 **ערועור שרון נדחה.** שופטי בית המשפט העליון דחו את ערעורו של ראש הממשלה, אריאל שרון, על החלטת בית המשפט המחוזי זי לרדות את תביעת הדיבה שהגיש לפני 11 שנה נגד עיתון "הארץ" והעיתונאי עוזי

בנוימן. השופטים קבעו כי כאשר כתב בנוימן בשנת 1991 כי "ראש הממשלה מנחם בגין אמנם יודע היטב כי שרון רימה אותו" במלחמת לבנון, עשה זאת בתום-לב. השופטים קבעו כי "האמת ההיסטורית" באשר למה שאירע במלחמת לבנון היא עניין להיסטוריונים ולא לבית המשפט.

18 **שרון זועם על ערוץ 1.** ראש הממשלה, אריאל שרון, מתח ביקורת על תפקודו של ערוץ 1, וטען כי שידוריו מגמתיים ופוגעים באינטרסים של מדינת ישראל בשעת חירום. בין היתר הסתייג שרון מן הראיון ששודר בערוץ 1 עם יאסר ערפאת. על רקע ביקורת זו הודיע ראש הממשלה לשר הממונה על רשות השידור, רענן כהן, כי הוא מתנגד למינויו של המנהל בפועל, תא"ל (מיל') רן גלינקא, לתפקיד המנכ"ל הקבוע.

19 **עתירה נגד פרסומות בגל"צ.** ארבע תחנות רדיו אזוריות מסחריות עתרו לבג"ץ בדרישה לאסור על גל"צ להמשיך בשידור פרסומות. לטענת נציגי התחנות, שידור הפרסומות בגל"צ מנוגד לחוק, וגורם להן נזקים ניכרים. במקביל פנו התחנות לבית המשפט המחוזי בתל-אביב בדרישה שיוורה לגל"צ להעביר את המידע על היקף הכנסות התחנה הצבאית משידורי הפרסומות. עמדת גל"צ היא כי מדובר בתשדירי שירות ותשדירי חסות בלבד, על-פי שיקול הדעת של רשויות הצבא.

19 **עיונות בנסת.** יושבי ראש הכנסת, אברהם בורג, תקף במלים חריפות ("אוכלי חינם") את הכתבים המסקרים את הכנסת, משום שתא כתבי הכנסת סירב לאפשר לכתבת סוכנות הידיעות עת"ם להשתתף בתדרוך לכתבים לאחר ישיבת ועדת החוץ והביטחון של הכנסת. הכתבים הפרלמנטרים התנגדו בעבר לאפשר לסוכנות עת"ם לסקר את האירועים בכנסת, אולם היועצת המשפטית של הכנסת קבעה כי יש להתיר לנציגת עת"ם לקבל מידע בתחומי הכנסת כמו לכל כתב אחר. בורג הביע אחר-כך צער אם פגע במישהו בדבריו.

הידיעות מתבססות ברובן על חידע שפורסם באמצעי התקשורת

חוקה בהסכמה

בונים עתיד ביחד

יותר מחמישים שנה אנחנו נאבקים יחד למען העתיד של כולנו. יותר מחמישים שנה אנחנו מחפשים יחד את הדרך הנכונה לשמור על הבית, לבסס את הדמוקרטיה, להקפיד על כבוד האדם, על החופש לחשוב אחרת, להסכים על המשותף ולשמור על השונה. יש רק דרך אחת לעשות את זה-חוקה בהסכמה. חוקה היא אבן היסוד של כל אומה, חוקה בהסכמה תהווה את המצפן והמגדלור של ההווה הישראלית. חוקה עושים רק ביחד. כי רק ביחד אפשר.

חוקה בהסכמה

המכון הישראלי לדמוקרטיה

לתמיכה והצטרפות ל"חוקה בהסכמה" 03-7651000 www.haskama.org.il

מנוי הארץ במבצע

מיוחד לקוראי "העין השביעית"

מתעניינים בנושאי תקשורת? יודעים להעריך תרבות איכותית? רוצים ליהנות מעיתון שמתאים בדיוק לכם? התקשרו עכשיו וקבלו את עיתון "הארץ" במשך חודשיים לביתכם, מדי יום עד השעה 6:30 בבוקר, במבצע מיוחד לקוראי "העין השביעית": **76 ש"ח בלבד לחודשיים היכרות. התקשרו חינם: 1-800-44-55-44 או 512* מכל טלפון נייד.**

מורדי גורן

הארץ
לא מה שחשבת

• הצעת היכרות זו תקפה למי שהם או בני ביתם לא היו מנויים בשנתיים האחרונות.
• קוד מבצע 1613 • באזורי החלוקה של הארץ בלבד.